

RIJKSMUSEUM
VAN OUDHEDEN

Jaarverslag 2022

HET RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN (1818)

Visie

Het Rijksmuseum van Oudheden heeft de overtuiging dat betrouwbare overdracht van kennis en uitwisseling over oude culturen het leven verrijken en een anker vormen in de huidige samenleving.

Missie

Het Rijksmuseum van Oudheden wil het centrale podium in Nederland zijn waarop de Oudheid en de archeologie fysiek en digitaal tot leven worden gebracht voor een divers publiek. Door middel van tentoonstellingen, educatie, activiteiten, digitale producten, bestudering en (inter-) nationale uitwisseling verhalen wij over de relevantie van de Oudheid in heden en verleden.

Kernwaarden

Betrouwbaar, gastvrij, initiatiefrijk.

Met dank aan:

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VRIENDENLOTERIJ

- SINDS 1989 -

WIN MEER, BELEEF MEER

Vereniging Rembrandt

De structuur van het jaarverslag is gerelateerd aan de drie hoofddoelen van het museum:

I

Het centrale podium zijn voor de presentatie van de archeologie en de Oudheid

Binnen en buiten de museummuren én digitaal. Met onderwerpen uit de mediterrane wereld, het Midden-Oosten en Nederland. Het RMO zoekt verbinding met (inter)nationale musea en culturele instellingen, werkt multidisciplinair, multimediaal en thematisch en zoekt de veldarcheologie op. Met deze verbindingen maakt het de collecties relevant voor bestaande en nieuwe doelgroepen.

II

Bezoekers van jong tot oud laten leren

Het RMO is een fysieke en digitale leeromgeving voor iedereen. Educatieve programma's zijn beschikbaar voor alle schooltypen en leeftijdscategorieën, van groep 1 tot studenten. De collectie sluit aan bij de eerste vijf vensters uit de canon en is onderdeel van het curriculum in het primair en voortgezet onderwijs. Het museum bedient meerdere vakken (geschiedenis, Griekse en Latijnse taal en cultuur, CKV, filosofie) en relateert de collectie aan vakken binnen beroepsopleidingen in het (v)mbo.

III

Vanuit oudheidkundige en archeologische kennis reflecteren op hedendaagse maatschappelijke thema's en gebeurtenissen.

Deze maatschappelijke component wordt duidelijk in tentoonstellingen en nevenprogramming. Hierbij hoort de aandacht voor de continuïteit van de Oudheid als een veranderlijk referentiepunt (receptiegeschiedenis).

Deze doelen worden in het jaarverslag gekoppeld aan de publieksfunctie, collectiefunctie en wetenschappelijke functie van het museum.

Inhoud

Bijdragen	10
Fondsen op naam	11
Vooraf	12
Voorwoord	13
Verslag raad van toezicht	14
Bezoekers	16
Subsidievoorwaarden	17
Visitatie 2021-2024	18

1. Publieksfunctie

CENTRAAL PODIUM	26
LEEROMGEVING	51
DE OUDHEID EN HET HEDEN	66

2. Collectie- en wetenschappelijke functie

ERFGOEDWET: COLLECTIEBEHEER	82
CENTRAAL PODIUM: ZICHTBAARHEID EN MOBILITEIT	87
LEEROMGEVING: KENNISOVERDRACHT EN ONDERZOEK	97

3. Algemeen Beheer

CODES	122
PERSONEEL	123
DUURZAAMHEID	125
VEILIGHEID EN GEBOUWENBEHEER	128
FINANCIËN EN BIJDRAGEN VAN DERDEN	128

BIJLAGEN

I	Governance Code Cultuur	140
II	Profielchets raad van toezicht	142
III	Inkomende bruiklenen	143
IV	Uitgaande bruiklenen	144
V	Langdurig uitstaande bruiklenen	146
VI	Publicaties	148
VII	Nevenfuncties	150
VIII	Organogram	151
IX	CO2-rapportage	152

Bijdragen

Het RMO is de volgende organisaties erkentelijk voor hun bijdragen:

Behoud, beheer en ontsluiting	Ministerie van OCW
Structurele partner	Vriendenloterij
Aankoop 444 cameeën	Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Eleonora Jeuken-Tesser Fonds, Fonds 1931, Rembrandt UK Circle Fund, Themafonds Oudheid en Archeologie, en de jaarlijkse bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds. VriendenLoterij. RMO-fondsen op naam: Elisabet Huss Fonds, Van der Schans Fonds, Asklepios Fonds, Eega van Asklepios Fonds, Gildemeester Fonds, en het private RMO-aankoopfonds.
Aankoop goudschat van Springendal	Vriendenvereniging RoMeO.
Books that made History	Universitaire Bibliotheken Leiden, Leiden Kennisstad, Prins Bernhard Cultuurfonds Zuid-Holland, Uitgeverij Brill, Cultuurfonds Leiden, Stichting Vrienden van de Universitaire Bibliotheken Leiden.
Byblos. 's Werelds oudste havenstad	Blockbusterfonds (VSBFonds, VandenEnde Foundation, Prins Bernard Cultuurfonds, VriendenLoterij). I.s.m. Ministerie van Cultuur/Departement van Oudheden Libanon.
Consortium Egyptisch Museum Caïro	Europese Commissie. I.s.m. Louvre, British Museum, Neues Museum Berlijn en Museo Egizio Turijn.
Een Romeinse idylle	Mondriaan Fonds. I.s.m. Limburgs Museum (Venlo) en Thermenmuseum (Heerlen).
God op aarde: Keizer Domitianus	Project Anchoring Innovation, Labrys Reizen, Mondriaan Fonds, Zabawas, RCE (indemniteit). I.s.m. OIKOS, Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit Newcastle, Musei in Comune Rome.
Het jaar 1000	Mondriaan Fonds.
Kemet: Egypte in hiphop, jazz, soul & funk	Mondriaan Fonds, VSBFonds.
Metamorfoze II	Bureau Metamorfoze.
Restauratie papyrus van Qenna	Vereniging Rembrandt namens het Van der Klaauw Fonds.
Week van de Klassieken	Tresoar, Allard Pierson, ARCHON, Athenaeum Boekhandel, Nederlands Klassiek Verbond, Addisco Onderwijs, Labrys Reizen, Kennislink, Lampas, Vereniging Classici Nederland, Vereniging Vrienden van het Gymnasium. Uitgevers: Athenaeum-Polak & Van Gennep, Hermaion, Hereditas Nexus, Primavera Pers, Omniboek, Virtumedia, Prometheus, National Geographic Historia.

Fondsen op naam

Het RMO is de schenkers van fondsen op naam erkentelijk voor hun steun en betrokkenheid. Bij het instellen van deze fondsen wordt rekening gehouden met de doelstellingen van de schenker, de bestemming en de looptijd. Indien door de schenker geen grenzen aan de looptijd zijn gesteld, houdt het museum (een gedeelte van) het fonds ten minste vijf jaar in stand. Het museum is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) en is erkend door het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF).

Fondsen op naam	Doel
Asklepios Fonds	Aankoop Etruskische en Egyptische voorwerpen
Baijens-Thöne Fonds	Egypte in brede zin
Co Sloof Fonds	Romeinse wereld in brede zin
Dhr. B.W.J. Niemeijer Fonds	Internationale samenwerking
Dhr. en mevr. Knoop-Kompier Fonds	Antiek textiel
Dhr. en mevr. Postma-Bosch Fonds	Noordzeearcheologie
Dhr. en mevr. Raven-Boissevain Fonds	Restauratie
Dougga Fonds	Educatie in brede zin
Drs. W. Barreveld Fonds	Studentendeelname aan opgravingen
Eega van Asklepios Fonds	Aankoop Etruskische en Griekse voorwerpen
Elisabet Huss Fonds	Aankoop van voorwerpen en boeken, onderzoek
Gildemeester Fonds	Aankoop
Nico en Riekje Bijnsdorp Glas Fonds	Glas uit de Oudheid
Norma Kok Fonds	Nederlandse archeologie
Sigrid van Roode Fonds	Publicaties over archeologische sieraden
Stijn en Maja Koster Fonds	Restauratie van papyri
Van der Schans Fonds	Aankoop en restauratie
VriendenLoterij Fonds	Aankoop, restauratie, herinrichting, projecten

Voorwoord

In dit tweede jaar van de beleidsperiode 2021-2024 keerde het museum langzaam terug naar het vertrouwde niveau van een levendig en actief museum. Dit jaarverslag is daar getuige van. Het was een jaar met nadrukkelijke accenten: majeure aankopen en schenkingen, samenwerking in de Nederlandse archeologie en terugkerende bezoekers na twee coronajaren.

Om met het laatste te beginnen: met 169.372 fysieke bezoekers en 29.283 deelnemers aan digitale activiteiten heeft het museum een prima jaar achter de rug, gegeven dat het in januari dicht was vanwege de vierde coronasluiting en het bezoek aarzelend op gang kwam tijdens de expositie over Keizer Domitianus (tot medio mei). Met een bovengemiddeld aantal bezoekers in de zomer en de aantrekkelijke wintertentoonstelling Byblos is het museum na de coronajaren goed op de weg terug.

Medio mei is het RMO gevisiteerd, als eerste Rijksmuseum in een vierjarige cyclus. Het visitatierapport is naar de mening van het museum evenwichtig en is openbaar via www.rmo.nl. Het is een representatief verslag van de visitatiedag geworden, die het museum heeft ervaren als positief kritisch op een prettige manier. Het RMO heeft naar de commissie en de staatssecretaris op de aanbevelingen gereageerd en heeft het rapport besproken met de accountmanager van OCW, de ondernemingsraad en de raad van toezicht. In dit jaarverslag wordt elders uitgebreid bij de inhoud van dit rapport stilgestaan.

Het RMO werd verblijd met een majeure toekenning van de Vereniging Rembrandt voor de aankoop van een selectie van 42 topstukken uit een grotere collectie van 444 cameeën, waardoor de hele collectie kon worden aangekocht. Ze is een uitzonderlijke aanvulling op de bestaande collectie gesneden stenen: het geheel brengt het museum op dit verzamelgebied in één keer naar de Europese top. Er is gewerkt aan de integratie van de cameeën in de vaste opstelling, een expositie en een publicatie. De verzameling kon worden aangeschaft door de steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Eleonora Jeuken-Tesser Fonds, haar Fonds 1931, haar United Kingdom Circle Fund, haar Themafonds Oudheid en Archeologie, en de jaarlijkse bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Daarnaast was er steun van de VriendenLoterij en private fondsen op naam binnen het RMO: het Elisabet Huss Fonds, het Van der Schans Fonds, het Asklepios Fonds, het Eega van Asklepios Fonds, het Gildemeester Fonds en tientallen particuliere donaties verenigd in het private RMO-aan-

koopfonds. Wij zijn hen allen zeer erkentelijk. Datzelfde geldt voor de vorige eigenaar van de verzameling, Derek J. Content. Ik dank hem voor zijn geduld, zijn gestes naar het RMO en zijn vriendschap. Een andere voorname aanwinst is een collectie van 669 tinnen archeologische voorwerpen, verzameld door de heer Henk van Wijk. Van deze verzamelaar ontving het museum tevens een verzameling boeken. Het museum is wijlen de heer Van Wijk, zijn echtgenote en zijn kinderen dankbaar voor hun geste.

Het RMO ontving van de VriendenLoterij een schenking van €1.076.000 voor het project Onder Ons. Daarmee maakt het museum, samen met andere musea, tien tentoonstellingen in de periode 2023-2027. Het RMO is de VriendenLoterij dankbaar voor het mogelijk maken van dit project. Veel archeologische vondsten uit het land zijn in Leiden ondergebracht, maar als lokaal erfgoed zijn ze minstens zo belangrijk en betekenisvol. De wens bij gemeenten, bewoners en musea om ze te laten zien in de regio waar ze zijn gevonden, is van oudsher groot. Juist daarom is een project als Onder Ons waardevol.

In vijf jaar tijd zijn bijna 90.000 archeologische vondsten in particulier bezit na melding beschikbaar gekomen op de website van Portable Antiquities of the Netherlands (PAN). In februari werd een overeenkomst gesloten tussen de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE), de Stichting ArcheoHotspots, waar PAN onder valt, en het RMO. Deze overeenkomst beoogt PAN te verduurzamen, door meerjarige subsidiëring aan het RMO vanuit het Ministerie van OCW, geoormerkt voor PAN. Met het besluit tot langjarig financieren van de ArcheoHotspot-activiteiten en het PAN-programma voelt de gelijknamige stichting zich gesterkt in haar streven archeologisch erfgoed van en voor iedereen te laten zijn. Voor het RMO leidt de samenwerking tot kennisuitwisseling tussen PAN-medewerkers en de conservatoren.

Financieel gezien is het museum het jaar goed doorgekomen, mede door de robuuste reserves, de ruimhartige steun van het ministerie van OCW, de afwikkeling van een erfenis, en het partnerschap met de VriendenLoterij. Het mecenaat van particuliere schenkingen en publieke en private fondsen is fundamenteel geweest. Voor deze steun is het museum alle begunstigers dankbaar.

Wim Weijland
Directeur-bestuurder

Verslag raad van toezicht

De raad zag met bewondering hoe de medewerkers, in veel gevallen inclusief het thuisfront, met de coronabeperkingen zijn omgegaan, die een deel van 2022 golden. De raad is onder de indruk van hoe de directeur en de medewerkers na alle coronabeperkingen het museum weer hebben gemaakt tot die fascinerende plek waar de Oudheid en de archeologie tot leven worden gebracht. De raad dankt alle medewerkers daarvoor. Hoogtepunt was de opening van de grote tentoonstelling Byblos, die tijdens haar looptijd ruim 106.000 bezoekers trok. De opening vond plaats in aanwezigheid van de Libanese minister van cultuur, zijne excellentie rechter Mohammad Wissam El Mortada. Een ander hoogtepunt was zonder twijfel de verwerving van de cameeëncollectie van verzamelaar Derek Content.

De raad nam voorts met vreugde kennis van het lovende visitatierapport dat in de loop van 2022 over het museum verscheen. De inhoud en de aanbevelingen van het visitatierapport onderschrijft de raad ten volle. Het gaat er in de komende jaren om meerstemmigheid te bevorderen, inzicht te zoeken in veranderingen in de samenleving ten behoeve van beleidsvorming voor de toekomst, en nog meer en zichtbaarder aan te sluiten bij de actualiteit. De raad ziet de museale toekomst met veel vertrouwen tegemoet. De raad houdt integraal toezicht op het beleid, de algemene gang van zaken en de continuïteit. Daarbij zijn de wetgeving, de statuten, de Code Diversiteit en Inclusie, de Governance Code Cultuur en de Fair Practice Code leidend. Het toezicht omvat de realisatie van de strategische doelstellingen, de opzet en de werking van de plannings- en controleyclusus, het risicomanagement en de naleving van wet- en regelgeving, waaronder de subsidievoorwaarden. De raad onderscheidt drie rollen: de toezichthoudende rol, de werkgeversrol en de adviesrol. De raad kent een remuneratiecommissie en een auditcommissie. In de raad is de kennis en ervaring vertegenwoordigd die nodig zijn voor goed toezicht. Het beleid en de concretisering ervan maken deel uit van de informatie die de directeur verstrekt, naast financiële prognoses en managementrapportages. Er zijn geen wisselingen in de samenstelling van de raad geweest. De raad vergaderde zes keer. Op de agenda stonden naast de reguliere punten, opgenomen bij de reflectie op de Governance Code Cultuur, de volgende onderwerpen:

De raad stemde in met

- de aankoop van de cameeëncollectie en concludeerde dat het RMO met het verrichte herkomstonderzoek voldeed aan due diligence.
- de samenwerking met de stichting Archeo Hotspots en PAN (Portable Antiquities of the Netherlands).
- de begroting voor 2023 en het operationele jaarplan 2023.
- de uitvoering, begroting en dekking van het project Veilig werken op hoogte.

De raad werd geïnformeerd over

- het ontwikkelen van educatief aanbod voor het (v)mbo.
- de tentoonstelling Byblos.
- een uitgevoerde phishingtest, de risico's op fraude en de toekomstige verbetering van IT-systemen.
- de financiële gevolgen van de pandemie (extra uitgaven en overheidssteun).
- de overgang naar zelfstandig gebouwenbeheer met ingang van 2023.
- een koop-schenkovereenkomst voor een collectie archeologisch tin, verzameld door Henk van Wijk.
- de toegezegde ondersteuning door OCW voor de verduurzaming van de museumgebouwen.
- de in 2023 stijgende energiekosten met een factor 2,5- tot 3,5-maal het niveau van 2022.
- de stand van zaken van de fondsen op naam en testamenten.

De raad werd geconsulteerd over

- de zelfevaluatie, waarbij de raad de organisatie complimenteerde voor de zorgvuldigheid. De raad benoemde concrete punten om toe te voegen, gericht op de museale prestaties in relatie tot de visitatiecriteria (vitaliteit, kwaliteit, maatschappelijke relevantie).
- het rapport Archeologie bij de tijd van de Raad voor Cultuur en de beleidsreactie van de staatssecretaris, gelet op de mogelijkheden die dit voor het RMO kan bieden op het gebied van onderzoek, publieksbereik en participatie.
- de onduidelijkheid over de hoogte van de inflatie en de invloed daarvan op de huisvestingsreserve en de reservering voor toekomstige vaste opstellingen.
- het risicomanagement, waarbij de raad van mening is dat de voornaamste strategische risico's voor het RMO goed in kaart zijn gebracht en er voldoende mitigerende maatregelen zijn opgenomen.

Overig

- De raad evalueerde zichzelf op basis van een vragenlijst en een genotuleerd gesprek.
- De raad stelde een vacatiegeldregeling in.

Carel Stolker
Voorzitter raad van toezicht

Samenstelling raad van toezicht

Voorzitter: prof. mr. Carel J.J.M. Stolker (vanaf 01/09/2021)
Em. rector magnificus en oud voorzitter CvB Universiteit Leiden

- Raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof 's-Hertogenbosch
- Lid Raad van Commissarissen Leiden & Partners
- Voorzitter bestuur Mecenaat Lakenhal Leiden
- Lid raad van advies Rechtbank Den Haag
- Voorzitter adviesraad NIAS-LORENTZ

Marc van den Tweel (vanaf 02/12/2016)
Algemeen directeur NOC*NSF

- Lid Raad van Commissarissen Papendal Holding BV
- Voorzitter Stichting Kansspelbelangen NOC*NSF/ALN (STAK Nederlandse Loterij)
- Voorzitter Raad van Toezicht FREE Nature
- Lid Partnerships Working Group, European Paralympic Committee

Dr. Annemarie van Geel (vanaf 01/05/2020)
Docent Diversiteit & Inclusie (Hogeschool Utrecht); eigenaar Faraasha Middle East Training & Advisory

- Lid Worldconnectors
- Ariane de Rothschild Fellow

Drs. Cateautje M.L. Hijmans van den Bergh MBA (vanaf 01/05/2020)
Bestuurslid Autoriteit Consument & Markt

- Lid raad van advies Stichting Spinozaprijs
- Tijdelijk lid raadscommissie Raad voor Cultuur (evaluatie erfgoedwet, onderdeel archeologie)

Disa F. Jironet LLM LLB (vanaf 01/05/2020)
Officier van justitie, parket Amsterdam

- Lid bestuur stichting Prison Yoga Project Nederland

Prof. dr. Miguel John Versluys (vanaf 13/12/2019)
Hoogleraar klassieke en mediterrane archeologie, Universiteit Leiden

- Vice-voorzitter Wissenschaftliche Beirat Leibniz-Zentrum für Archäologie (LEIZA) (Mainz)
- Lid Academia Europa (AE)
- Lid Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen

Bezoekers

	Groeidoel 2024	2019	2020	2021	2022
Totaal bezoek	180.000	211.736	94.602	123.870	198.655
Fysiek bezoek	180.000	211.736	91.561	86.226	169.372
Regulier	122.500	167.836	76.784	77.776	145.690
Primair onderwijs	10.000	18.476	6.773	1.547	8.374
<i>Waarvan Museumdocent in de Klas</i>		1.433	1.353	-	-
Voortgezet onderwijs	12.500	15.700	3.436	2.827	15.308
<i>Waarvan Museumdocent in de Klas</i>		2.458	543	-	-
<i>Waarvan vmbo</i>	<i>n.v.t.</i>	846	260	71	1.932
<i>Waarvan mbo</i>	<i>n.v.t.</i>	<i>niet gemeten</i>	<i>niet gemeten</i>	290	1.638
mbo/hbo/wo	5.000	9.724	4.568	4.076	8.324
Online bezoek	n.v.t.	n.v.t.	3.041	37.644	29.283
Videolessen po	n.v.t.	n.v.t.	111	5.015	2.430
Videolessen vo	n.v.t.	n.v.t.	350	1.868	1.171
Videorondleidingen volwassenen	n.v.t.	n.v.t.	8	865	424
Online lezingen	n.v.t.	n.v.t.	2.572	29.896	25.258
Digitaal bereik	Doel 2024	2019	2020	2021	2022
E-mailnieuwsbrief	82.500	56.328	60.209	66.512	75.004
Facebook	95.000	85.234	92.233	100.029	98.587
YouTube	70.000	47.143	62.917	668.490	1.042.776
Instagram	30.000	6.988	10.819	15.002	16.648
LinkedIn	5.000	2.965	4.048	4.548	5.535
Pinterest	3.000	1.805	2.281	2.658	2.788
Twitter	12.000	9.289	9.951	10.753	11.146
Google Cultural Institute	n.v.t.	26.639	32.745	31.000	29.777
www.rmo.nl	600.000	442.591	418.582	628.888	690.395
www.rmo.nl (unieke bezoekers)	350.000	288.594	278.854	365.643	428.761

Subsidievoorwaarden

- De begroting voor 2023 is op tijd ingediend bij het ministerie van OCW.
- De schoonmaakwerkzaamheden zijn Europees aanbesteed.
- Er zijn geen feiten en omstandigheden geweest die van belang zijn voor de subsidie.
- De jaarrekening en het bestuursverslag worden voor 1 april 2023 ingediend bij het ministerie.
- Het meerjarig onderhouds- en investeringsplan van de museumgebouwen is ongewijzigd.
- De verantwoording over het voldoen aan de Regeling beheer rijkscollectie en subsidiëring museale instellingen is opgenomen in de jaarrekening.
- Het museum is gevisiteerd op grond van een zelfevaluatie en alle aangeleverde deelbeleidsplannen.
- Het RMO belegt niet en heeft geen derivaten.
- In de jaarrekening is verantwoording afgelegd over het salaris van de directeur en de vergoeding voor de raad van toezicht. De accountant stelde vast dat de vereisten voor de WNT zijn nageleefd.
- De Governance Code Cultuur is toegepast.
- Internationale activiteiten zijn gemeld aan DutchCulture.
- Er waren geen aanpassingen in het bedrijfsnoodplan, dat geldt als veiligheidsplan.
- Het museum neemt het logo van de Rijksoverheid op bij tentoonstellingen waarvoor een indemniteit is verleend, op de website en in dit jaarverslag.
- In dit jaarverslag worden de resultaten besproken op het gebied van educatie, participatie, activiteiten, inclusie, diversiteit, toegankelijkheid, fair practice, maatschappelijke waarde, geografische spreiding en ondernemerschap.
- Het herziene risicomanagement is integraal opgenomen in de jaarrekening 2022.

Visitatie 2021-2024

Medio mei werd het RMO gevisiteerd, als eerste Rijksmuseum in een vierjarige cyclus. Het visitatierapport is openbaar via www.rmo.nl. Het is een evenwichtig en representatief verslag van de visitatiedag, die het museum heeft ervaren als positief kritisch op een prettige manier. In het rapport doet de visitatiecommissie een aantal aanbevelingen. Het RMO heeft het rapport besproken met de accountmanager van OCW, met de ondernemingsraad en met de raad van toezicht, en heeft naar de commissie en de staatssecretaris op de volgende wijze gereageerd:

Het museum onderschrijft de opvatting over de magere bezetting bij collectiebeheer en restauratie. Dit is meermaals in het vierjarige activiteitenplan aan OCW aangegeven en wordt jaarlijks benoemd in de monitorenquête van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed. Het RMO geeft al acht jaar in de jaarrekening aan dat de collectiefunctie substantieel wordt gefinancierd vanuit de subsidie voor de publieksfunctie.

Het RMO deelt de opvatting dat urgente thema's in de samenleving bij tentoonstellingen én in de vaste opstelling zichtbaar horen te zijn. Er zijn redenen om niet op stel en sprong in te grijpen (kosten, rol van educatieve programma's, het concept van de vaste opstelling zelf). Begin 2023 wordt een projectleider aangesteld met als taak meerstemmigheid en gelaagdheid in de vaste opstelling aan te brengen.

Het museum ziet hetzelfde potentieel als de commissie om meer doelgroepen te bereiken. Het is echter al ongelooflijk moeilijk om uitbreiding binnen de vaste doelgroepen te realiseren, laat staan dat je met hetzelfde budget de doelgroepen succesvol kunt uitbreiden. Het RMO zet overigens in de zomer van 2023 groots in op het bereiken van 15- tot 40-jarigen met de tentoonstelling Kemet.

Het museum is er, zoals de commissie ook opmerkt, groot voorstander van om het debat te bevorderen over ethische dilemma's (o.a. roofcontext) en maatschappelijke problemen zoals klimaatverandering. Gelet op de actualiteit zijn nevenactiviteiten daar vaak geschikter voor dan tijdelijke tentoonstellingen.

Met betrekking tot de aanbeveling om omgang met herkomstgemeenschappen te ontwikkelen die verder reikt dan medewerkers van musea en instituten, is het van belang om te melden dat het RMO geen volkenkundig museum is. Het RMO spreekt over herkomstlanden van de collectie. Met Jordanië, Tunesië, Libanon en Egypte heeft het museum een constructieve relatie. Het is moeilijk om met alle landen in de Arabische Wereld een relatie te ontwikkelen, ook omdat er één conservator Oude Nabije Oosten is. Het museum onderkent dat er gezocht moet worden naar meer manieren om gezamenlijk en gelijkwaardig met collega's en communities uit herkomstlanden samen te werken. Bij grote tentoonstellingen die worden samengesteld met oudheidkundige diensten in het Midden-Oosten (Carthago, Petra, Byblos), is de internationale counterpart juist degene die tegenspraak levert, zodat het museum niet in de val van een cliché-benadering trapt.

De commissie suggereert dat er meer tijd moet zijn voor interne zelfreflectie. Met de driemaandelijke Mind Gym zijn er vier reflectiemomenten per jaar op het gebied van diversiteit en inclusie. Bij het RMO hebben medewerkers de gelegenheid om op beslissingen en keuzes te reflecteren, bijvoorbeeld bij evaluatie van projecten en bij voortgangsgesprekken. Bij een medewerkerstevredenheidsonderzoek in 2023 wordt aan de medewerkers nadrukkelijk gevraagd of zij meer tijd en ruimte voor dit onderwerp willen hebben. Ook wordt dan de vraag meegenomen of de medewerkers voldoende op de hoogte zijn van veranderingen in de samenleving in relatie tot de rol van het museum dienaangaande op het snijvlak van mens en maatschappij.

In het visitatierapport wordt niets gemeld over de toekomst van een deel van de Koninklijk Penningkabinet-collectie (een Rijkscollectie). Deze verzameling van 60.000 antieke munten uit het mediterrane gebied hoort niet in de kelder van De Nederlandsche Bank thuis, maar dient in de volle breedte ontsloten te worden door een museum dat laat zien dat het numismatiek serieus neemt en op het gebied van zichtbaarheid en publieksoverdracht zijn maatschappelijke rol voortdurend toont.

Foto: Charlotte Franenberg

52

1. Publieksfunctie

CENTRAAL PODIUM	26
LEEROMGEVING	51
DE OUDHEID EN HET HEDEN	66

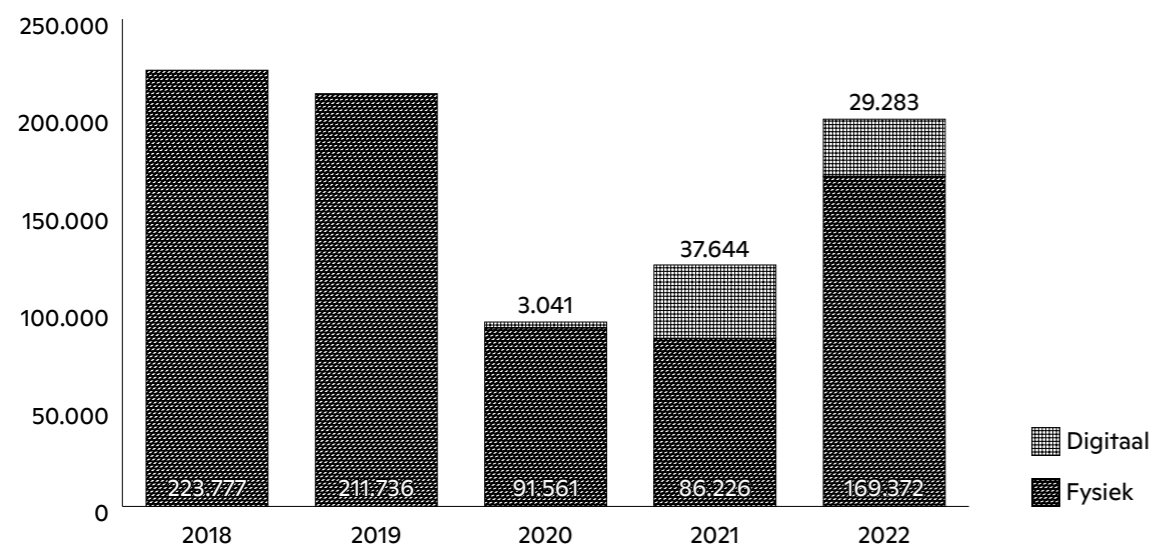
CENTRAAL PODIUM

Om het centrale podium van de Oudheid te zijn (voor publiekspresentaties en als wetenschappelijk instituut) is het nodig dat het RMO meer is dan een verzameling expositiezalen én meer is dan een archeologisch centrum. Het is een podium voor de Oudheid in brede zin en biedt fysiek en digitaal ruimte aan alle facetten van de Oudheid, zoals theater, poëzie, filosofie en taal. De doelen van alle activiteiten zijn publieksbinding, relatiemarketing en het bewerkstelligen van (herhaal)bezoek. Het museum focust op verschillende doelgroepen van bezoekers, getypeerd op basis van leeftijd, geslacht, opleiding, gezelschap, bezoekfrequentie, diversiteit, motivatie en reisafstand. Het mentality model van Motivaction legt hier de basis voor. Het onderzoek hiernaar werd voltooid. De resultaten zullen vanaf 2023 zichtbaar zijn in de marketing en communicatie.

Bezoek

Met 169.372 fysieke bezoekers kende het museum een prima jaar, gegeven dat het RMO in het begin van het jaar dicht was vanwege de vierde coronasluiting en het bezoek aarzelend op gang kwam tijdens de expositie over Keizer Domitianus (tot medio mei). Vooral oudere bezoekers meden om preventieve redenen het bezoek in de eerste helft van 2022. Met een bovengemiddeld aantal bezoekers in de zomer en voor de tentoonstelling Byblos is het museum na de coronajaren goed op de weg terug. Van de 29.283 digitale bezoekers waren er 25.682 volwassenen. Zij woonden vooral lezingen bij. Het aantal scholieren dat digitale lessen volgde was 3.601.

Bezoek

Tentoonstellingen

Doel	2019	2020	2021	2022
12	12	15	12	14

Met twaalf tentoonstellingen in huis en twee buiten de muren is het doel gehaald. De actualiteitenpresentaties worden niet meegeteld. In voorjaar en zomer worden deelverzamelingen belicht en onderzoek gepresenteerd. In herfst en winter wordt doorgaans een potentiële blockbuster gepresenteerd met een groot buitenlands bruikleen. Dat was in de winter van 2021-2022 de tentoonstelling God op Aarde: Keizer Domitianus, die na twee dagen opening in december 2021 de deuren voor zes weken moest sluiten vanwege de vierde coronasluiting. In onderstaande tabel zijn de exposities gerelateerd aan de drie hoofddoelen die het museum zich heeft gesteld. Daarna worden de exposities kort uitgelicht. De fototentoonstellingen Toetanchamon op het Tahrirplein, Jemen, en Rotstekeningen in de Pakistaanse Himalaya worden behandeld in hoofdstuk 1.3.

Te zien in 2022	Leeromgeving	Podium Oudheid	Oudheid versus heden
Op zoek naar Toetanchamon (herhaling)	Spelenderwijs leren met interactives en replica's.	Kinderen een toegankelijke expositie bieden.	Ruimte voor Egyptomania.
5000 jaar kralen	Door middel van kralen bekijkt men alle aspecten van vroegere samenlevingen.	Bezoek wordt gevraagd op papier aan te geven wat kralen voor hen betekenen.	Deel over betekenis en functie van moderne kralen.
Toetanchamon op het Tahrirplein	Uitleg over betekenis straatkunst als middel voor activisme.	Samenwerking met Basma Hamdy, verbonden aan de Universiteit Doha.	Fotografie van makers van graffiti.
Jemen	Bewustwording over een gemarginaliseerd onderwerp.	Aandacht voor erfgoed dat lijdt onder oorlogsgeweld.	Foto's van Yousef Al-Zou'bi (Jordanië).
Rotstekeningen in de Pakistaanse Himalaya	Bewustwording over spanning Oudheid en moderne religie.	I.s.m. Universiteit Leiden aandacht besteden aan bedreigd erfgoed.	Moderne fotografie van Marike van Aerde.
Domitianus	Nuanceren beeld wrede keizer, schoolprogramma's, audiotours.	Blockbuster i.s.m. Universiteit Nijmegen en Musei in Comune Rome.	Het historisch verankeren van innovaties.
Books that made History	I.s.m. UB Leiden aandacht voor de historische betekenis van wetenschap en de overdracht daarvan.	Ruimte bieden aan een academische partner (UBL).	25 boeken vanaf de 16e tot eind 20e eeuw.
Avontuur langs de Nijl	Bewustwording dat de Nijl niet enkel door Egypte stroomt en in meerdere landen aanwezig is.	Kinderen en ouders een toegankelijke expositie bieden.	Inclusief replica's Tang-collectie (voormalig Bijbels Museum).
Papyrus van Qenna	Uitleg functie en betekenis van een dodenboek, met animaties.	Filologie, egyptologie, religie, restauratie en aankoopgeschiedenis.	Zes animaties vergemakkelijken de duiding van de papyrus.
Pracht en precisie II	Uitleg techniek gesneden stenen, betekenis en verzamelinggeschiedenis.	Grootste collectie van Nederland tonen, inclusief nieuwe aanwinsten.	Ook ruimte voor gesneden stenen van 17e tot 21e eeuw.
Byblos	Audiotour met verdieping voor kinderen en volwassenen.	Relatief onbekend onderwerp groots brengen.	Videofilms met bewoners Byblos over hun relatie met de site.
Cameeën	Invalshoeken: mythologie, culturele interactie, Latijn vertalen, duiding goden.	Tonen recente aankoop van 444 cameeën.	Ook enkele stenen uit 16e tot 18e eeuw.
Buiten het museum			
Egypt - Land of Discoveries	n.v.t.	n.v.t.	Geschiedenis van het onderzoek.
Doggerland	Laagdrempelige aanpak brengt besef over dit verdrongen land.	Na Leiden te zien in vier andere musea.	Klimaatverandering en stijgende zeespiegel.

Vaste opstelling

In de komende jaren wordt gefocust op het onderhoud, het aanbrengen van gelaagdheid en meerstemmigheid door middel van AV- en IT-oplossingen, en de teksten. De analyse van teksten vanuit het oogpunt van diversiteit en inclusie is gestart. De teksten van de afdelingen Egypte en Nubië, Klassieke wereld en Nabije Oosten zijn doorgenomen en op sommige punten aangepast. Circa 150 cameeën zijn geïntegreerd in de vaste opstelling Klassieke Wereld. Op Archeologie van Nederland zijn tekstborden opnieuw geprint en beter verlicht en is een scherm geplaatst met een film over de gesp van Rijsburg. De ladekast Archeologie uit je achtertuin blijft onverminderd populair. Daarom is besloten deze nog vijf jaar te laten staan. De hiervoor benodigde opfrisbeurt (verlenging bruikleencontracten, nalopen teksten, toevoegen objecten) wordt voortgezet.

God op Aarde. Keizer Domitianus (26/01 - 22/05)

In deze tentoonstelling over Domitianus, keizer van 81 tot 96 n.Chr., volgde de bezoeker het leven van de keizer, zijn familie en zijn voorgangers. Domitianus werd keizer op 29-jarige leeftijd. Zijn regeringsperiode geldt als een van de gouden tijden van het imperium. Toch is hij vermoord en na zijn dood bespot, verguisd en uiteindelijk vergeten. In de expositie werd de vraag gesteld of het historische beeld van een wrede keizer genuanceerd dient te worden. Die vraag en zijn leven werden geïllustreerd aan de hand van portretten en standbeelden, fragmenten van muurschilderingen en mozaïeken uit villa's en paleizen, beelden van goden en godinnen, sieraden, glaswerk, servies en grafmonumenten van de elite. Tevens waren voorwerpen uit het dagelijks leven te zien, zoals schoenen en schrijfstiften van Domitianus' soldaten. Projecties en (3D-) reconstructies gaven een beeld van het leven in Rome in de eerste eeuw n.Chr.

Met vader Vespasianus en broer Titus vormde Domitianus de Flavische dynastie. Kunst en literatuur vierden hoogtij. Opmerkelijke historische gebeurtenissen vonden plaats, zoals de verwoesting van Jeruzalem (70 n.Chr.) en de uitbarsting van de Vesuvius (79 n.Chr.), waarbij Pompeii en Herculaneum onder de lava verdwenen. Domitianus bouwde aan een thans nog herkenbaar Rome: zijn paleis op de Palatijn, de boog van Titus, het stadion dat zijn vorm aan het Piazza Navona gaf, en de voltooiing van het Colosseum.

Vormgeving

Studio Marleen Bos, Bureau Caspar Conijn,
Studio Wendy Rommers

Samenwerking

De tentoonstelling en de bijbehorende publicaties zijn gerealiseerd in nauwe samenwerking met Claire Stocks (Universiteit Newcastle), Nathalie de Haan, Eric Moormann en Aurora Raimondi Cominesi (Radboud Universiteit Nijmegen). Vanuit Italië werden zij terzijde gestaan door Claudio Parisi Presicce en Maria Paola del Moro (Roma Capitale, Sovrintendenza Capitolina ai Beni Culturali). Het RMO is hen erkentelijk en is trots dat de expositie na Leiden vanaf juli in Rome te zien was, in de Villa Cafarelli, onderdeel van de Capitolijnse Musea.

De expositie was onderdeel van een project dat zich richt op de mechanismes van innovatie in de Oudheid: Anchoring Innovation. Dat wordt gedragen door een team van Nederlandse classici, oudhistorici, archeologen en universiteiten, verenigd in de groep OIKOS, en wordt gefinancierd door het NWO-Zwaartekracht-programma.

Met financiële steun van

Onderzoeksprogramma Anchoring Innovation, VriendenLoterij, Mondriaan Fonds, Stichting Zabawas, Labrys Reizen en de RCE (indemniteitsgarantie namens OCW).

Bruikleengevers

Allard Pierson (Amsterdam), Badisches Landesmuseum (Karlsruhe), British Museum (Londen), Chesters Roman Fort and Museum (Corbridge), De Nederlandsche Bank (Amsterdam), Leids Papyrologisch Instituut, Miguel John Versluys (Amsterdam), Musée du Louvre (Parijs), Musei Vaticani (Vaticaanstad), Museo Archeologico dei Campi Flegrei (Bacoli), Museo Archeologico Nazionale (Napels), Museo Archeologico San Lorenzo (Cremona), Museo del Sannio (Benevento), Museo Nazionale Romano (Rome), Museum het Valkhof (Nijmegen), Ny Carlsberg Glyptotek, (Kopenhagen), Parco Archeologico del Colosseo Antiquarium Palatino (Rome), Parco Archeologico di Pompei (Pompei), Sistema Musei di Roma Capitale (Rome), Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek (München), The Fitzwilliam Museum (Cambridge), The J. Paul Getty Museum (Malibu), The Metropolitan Museum of Art (New York), Vindolanda Trust, Chesterholm Museum (Hexham).

Domitianus in Nijmegen

Deze column van conservator Jasper de Bruin verscheen uitgebreid in Archeologie Magazine.

Tussen de vele marmeren beelden en andere hoogstaande kunstuitingen valt in de Domitianus-tentoonstelling een dakpan uit Nijmegen nauwelijks op. Op de dakpan staat een stempel met de nogal cryptische afkorting LXGPF, waarbij de D in spiegelbeeld is geplaatst.

De eerste drie letters van de afkorting staan voor het Legio X Gemina, het tiende legioen genaamd 'de tweeling', dat van 71 tot en met 104 n.Chr. gelegerd was op de Hunerberg in Nijmegen. De oudste stempels die in Nijmegen van dit legioen zijn gevonden, vermelden simpelweg de letters LXG. In 89 n.Chr. riep Lucius Antonius Saturninus, gouverneur in Mainz, zichzelf uit tot keizer. Die opstand werd neergeslagen door loyale troepen van de op dat moment heersende keizer

Domitianus, waaronder het tiende legioen uit Nijmegen. Voor deze loyaliteit werd het legioen beloond met de eretitels Pia Fidelis Domitiana, dat 'trouw en toegewijd aan Domitianus' betekent. Deze formule is de betekenis van de drie laatste letters op het stempel op de dakpan: PFD. De reden waarom de D in spiegelbeeld staat is onbekend.

Na de moord op keizer Domitianus in 96 n.Chr. besloot de senaat in Rome alle herinneringen aan de voormalige keizer uit te wissen, de zogeheten damnatio memoriae. In Nijmegen werden de dakpannen van het tiende legioen voortaan alleen nog voorzien van stempels met de afkorting PF, zonder de D. Het is de vraag of de herinnering aan Domitianus echt werd uitgewist: iedereen wist immers precies wie deze eretitels had toegekend. Deze dakpan is hiermee een stille getuige van een intrigerende periode.

Tekening Karst-Janneke Rogaar

Byblos. 's Werelds oudste havenstad (vanaf 14/10)

Vanaf 3000 v.Chr. speelde Byblos een ongekende rol in het Middellandse Zeegebied en het Midden-Oosten. Een sinds 6500 v.Chr. bewoond vissersdorpje groeide uit tot een welvarende stad en werd de eerste internationale zeehaven ter wereld. Millennia lang was Byblos de hofleverancier van de farao's en het belangrijkste handelsknooppunt in de Middellandse Zee. Egyptenaren, Assyriërs, Babyloniërs, Feniciërs, Grieken en Romeinen lieten er hun sporen na. De rijkdom van Byblos ontstond vijfduizend jaar geleden door de handel in cederbomen uit de achterliggende bergen. Elke zichzelf respecterende heerser uit die tijd kocht cederhout in Byblos om paleizen en tempels van te bouwen. Andere kostbare materialen uit het Middellandse Zeegebied, zoals zilver, wijn, olie en lapis lazuli, vonden eveneens vanuit Byblos hun weg naar Egypte. Byblos kreeg er edelstenen, goud, linnen en olifantenvoor voor terug, wat werd verhandeld met steden in Mesopotamië. Goede administratie was onmisbaar bij handel op zulke schaal. Geen wonder dat in Byblos de voorloper van het Latijnse alfabet ontstond.

In de tentoonstelling waren hoofdrollen weggelegd voor koningen en mythologische helden, en voor handelslieden en gelukszoekers die naar Byblos kwamen om er te wonen en te werken. De expositie was opgezet als een serie vertellingen waarin, naast de geschiedenis van Byblos, verhalen uit de Oudheid aan bod kwamen die zich afspeelden in en rondom Byblos. Zo trok de Mesopotamische koning Gilgamesj het Libanongebied in om eigenhandig cederbomen te kappen en stuurde koning Rib-Hadda tevergeefs smeekbeden aan de Egyptische farao. Een derde verhaal ging over de Egyptische godin Isis, die haar overleden geliefde Osiris in Byblos tot leven wakte. De antieke havenstad zelf kreeg gestalte in geprojecteerde 3D-reconstructies en drone-opnamen van de opgegraven ruïnes, aangevuld met foto's van de eerste opgravingen uit het begin van de vorige eeuw. Tegenwoordig is het terrein van de antieke stad een UNESCO Werelderfgoedlocatie.

Vormgeving

Anika Ohlerich (Archetypisch)

Samenwerking

Dit project was een samenwerking met het Ministerie van Cultuur/Directoraat-Generaal van Oudheden in Libanon. Binnen deze samenwerking steunt het RMO de opbouw van een archeologisch museum en cultureel centrum op de historische site van Byblos, dat in het voorjaar van 2023 zijn deuren opent.

Met dank aan

De expositie kwam tot stand met steun van het Blockbusterfonds en de VriendenLoterij, en met dank aan de Ambassade van Libanon (Den Haag), Ambassade van Nederland (Beiroet) en Labrys Reizen.

Bruikleengevers

Ministerie van Cultuur, Directoraat-Generaal van Oudheden (Beiroet), Amerikaanse Universiteit van Beirut, National Archaeological Museum (Beiroet), Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (Brussel), Bibliothèque nationale de France (Parijs), Musée du Louvre (Parijs), British Museum (Londen), Vorderasiatisches Museum (Berlijn), Ägyptisches Museum (Berlijn), Roemer- und Pelizaeusmuseum (Hildesheim), August Kestner Museum (Hannover), Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten (Leiden).

Pracht en Precisie II (26/01 - 09/10)

Deze versie van Pracht en Precisie, een expositie over de collectie gesneden stenen (cameeën, intaglio's, cilinderzegels, stempelzegels en zegelafdrukken) was deels een herhaling uit 2016. Nieuw waren gemmen uit een schenking van Robert Lunsingh Scheurleer en een bruikleen van cameeën uit de The Content Family Collection.

Vormgeving

Kors de Waard (Poptausend)

5000 jaar kralen (vanaf 26/01)

De tentoonstelling toonde kralen van de prehistorie tot en met de zeventiende eeuw. Daaronder waren exemplaren uit hunebedden, snoeren vol barnsteen uit de IJzertijd, Romeinse meloenkralen, Merovingische grafgiften, Middeleeuwse gebedskralen en afval van de grootschalige Amsterdamse kralenindustrie van rond 1600. Er was een hoofdrol voor de Vroege Middeleeuwen, met lange snoeren vol kralen van glas en edelstenen. Deze kralen werden veelal geïmporteerd uit het Midden-Oosten, het Middellandse Zeegebied of Scandinavië. Kralen werden gebruikt om levensfasen, familiebanden en sociale status aan te duiden. Omdat kralen zowel verplaatsbaar als kostbaar zijn, waren ze in alle tijden zowel reizigers als souvenirs. Kralen weerspiegelen de wereld. Dit werd verteld in thema's zoals 'overal en altijd', 'voor mens en dier' en 'geloof en gebed'. Bezoekers maakten daarnaast kennis met persoonlijke verhalen over hedendaagse kralensnoeren, zoals een tasbah en een 'Kanjerketting', en konden hun eigen kralenverhaal achterlaten. De beweeglijke moderne kralenkunst van Floor Kaspers verbond het kralenthema met het heden, onder andere door haar nog immer groeiende corona-tijdlijn.

De begeleidende publicatie werd financieel mogelijk gemaakt door het Sigrid van Roode Fonds voor publicaties, Stichting N. van Ballegooijen Fonds en Stichting Het Nederlands Gebruiksvoorwerp.

Bruikleengevers

Vrije Universiteit, Erfgoed Den Bosch. Bureau Monumenten en Archeologie (Amsterdam) en particuliere bruikleengevers: Mamud Diallo, Floor Kaspers, Jos Koldeweij, Liselotte, Sigrid van Roode.

Vormgeving

Koen Vorst

Books that made History (22/06 - 04/09)

Deze expositie behandelde vijftig buitengewone boeken en hun auteurs. Centraal stond hun sterke band met de Leidse academische geschiedenis, vanaf de oprichting van de universiteit in 1575 tot nu. Het ging om boeken die majeure invloed hadden op de stad en ver daarbuiten, en die tot op de dag van vandaag invloed hebben op hoe wij denken: van Galileo Galilei tot Albert Einstein, van Anna Maria van Schurman tot Anton de Kom. Books that made History bekeek de werken vanuit de tijd waarin ze zijn geschreven. Aan bod kwamen de opkomst van universiteiten en bibliotheken, de rol van drukkerijen, en de plaats van vrouwen en mensen van kleur.

De selectiecommissie voor de keuze van de boeken werd geleid door Carel Stolker, voormalig rector magnificus van de Universiteit Leiden. Bezoekers konden stemmen op hun favoriete boek, waarbij de *Dissertatio de Ingenii Muliebris ad Doctrinam, & meliores Litteras apitudine* van Anna Maria van Schurman met afstand als eerste eindigde. Voor de tentoonstelling is samengewerkt met de Leidse Universiteitsbibliotheek, in het bijzonder met Garrelt Verhoeven (hoofdconservator Bijzondere Collecties) en Kasper van Ommen (conservator Westerse gedrukte werken). Gelijktijdig verscheen bij uitgeverij Athenaeum een publicatie van hun hand met essays over de vijftig werken.

Met dank aan en steun van

Universitaire Bibliotheken Leiden, Leiden Kennisstad, Prins Bernhard Cultuurfonds Zuid-Holland, Uitgeverij Brill en de Stichting Vrienden van de UB Leiden.

De portretfoto's waren afkomstig van de Universitaire Bibliotheken Leiden, Rijksmuseum Amsterdam, Wellcome Collection, Nationaal Archief, RKD, Nederlands Fotomuseum, Erfgoed Leiden en Omstreken en Wikimedia Commons.

Vormgeving

Anika Ohlerich (Archetypisch)

De papyrus van Qenna (22/06 - 04/09)

Het dodenboek van Qenna is een Egyptische papyrusrol van zeventien meter lang en ruim drieduizend jaar oud. Hij staat vol met magische spreuken, afbeeldingen van goden en symbolen. Voor het eerst sinds de aankoop in 1835 was deze langste papyrus uit de collectie in zijn geheel te zien. Het dodenboek is gevonden in de westelijke heuvels van Luxor. Het lag opgevouwen over het gemummificeerde lichaam van een Egyptische handelaar met de naam Qenna, die leefde rond 1300-1275 v.Chr.

Caspar Reuvers, de eerste directeur van het RMO, kocht het dodenboek in 1836 op een veiling in Londen. Al snel daarna is de papyrus in achtendertig hanteerbare vellen gesneden, wat in die tijd gebruikelijk was. De papyrusvellen zijn in twee eeuwen meerdere malen gerepareerd. Lijm en papierlagen van oudere restauraties bleken inmiddels zelf schade te veroorzaken. Tijdens een meerjarig restauratieproject (2018-2022) zijn deze verwijderd. Daarna zijn zo min mogelijk aanvullingen gedaan, om zoveel mogelijk van de originele papyrus te laten zien. Alle vellen zijn onderzocht door een team van restauratoren, conservatoren, natuurwetenschappers en fotografen. Dit project kwam tot stand met steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Van der Klaauw Fonds.

Vormgeving
Synergie

Avontuur langs de Nijl (02/07 - 04/09)

Een kindertentoonstelling met de Nijl als verbindende factor. Niet alleen in Egypte, want de twee zijtakken (de Witte Nijl en de Blauwe Nijl) stromen door zeven landen: Oeganda, Kenia, Tanzania, Ethiopië, Zuid-Soedan, Soedan en Egypte. Tweeduizend jaar geleden zochten mensen al naar het begin van de rivier, de 'bron'. In Avontuur langs de Nijl vervolgden kinderen deze zoektocht. Die bracht hen langs bergen, moerassen, woestijnen, oude steden en koninkrijken. Niet alleen in het oude Egypte, maar evenzeer in de Afrikaanse koninkrijken Koesj en Aksum. Kinderen ontdekten via archeologie, volkenkundige aspecten en geografie hoe belangrijk de rivier vandaag de dag nog steeds is voor miljoenen mensen.

Vormgeving
Spinner & Langkous

Illustratie: Reinier Hamel.

Op zoek naar Toetanchamon II (vanaf 02/07)

Dit betrof een herhaling van de kinderpresentatie die in 2020/2021 werd georganiseerd. Centraal stond het verhaal van Howard Carter, die het graf in 1922 vond. Met opdrachten, spelletjes, films en verhalen speurden kinderen met hem mee in de Egyptische Vallei der Koningen.

Vormgeving
Potsztausend (Kors en Pim de Waard)

Cameeën. Meesterwerken in steen (vanaf 25/11)

De elegantie en schoonheid van cameeën staan centraal in deze semipermanente opstelling, die bestaat uit ruim honderd exemplaren uit de aangekochte Content Family Collection.

De cameeën ('gesneden stenen') dateren uit een lange periode: van de Klassieke Oudheid en de Middeleeuwen tot in de zeventiende eeuw. De Content Family Collection is de verzameling van Derek Content, een Amerikaan van Nederlandse komaf. Het RMO kocht zijn verzameling van 444 cameeën aan. Door de aanwinst behoort de collectie gesneden stenen in één keer tot de topcollecties in Europa.

In de Oudheid waren cameeën populair als sieraad, pronkstuk en talisman. De voorstellingen lopen uiteen van keizerportretten, goden en dieren tot symbolen, spreuken en persoonlijke teksten. Sommige stenen zijn duizenden jaren oud, terwijl andere pas in de zeventiende eeuw zijn gemaakt. Ze zijn vaak niet groter dan een vingertop. Het aankopen van de collectie was een unieke kans die zich voor het eerst sinds lange tijd voordeed: na 1839 zijn er in Nederland geen aankopen of schenkingen van gesneden stenen geweest die meer dan een handvol stenen omvatten. Zowel geografisch als chronologisch vult de collectie Content de RMO-cameeëncollectie naadloos aan. Tezamen tonen ze de gehele ontwikkeling en herleving van de cameekunst.

In de expositie wordt een korte film van kunstenaars Scheltens & Abbenes getoond, waarbij marmeren sculpturen de cameeën als juwelen dragen, zoals ze ooit waren bedoeld. 42 topstukken uit de cameeëncollectie zijn aangekocht met aanmerkelijke steun van de Vereniging Rembrandt. Overige financiering is verkregen van de VriendenLoterij en private RMO-fondsen.

Vormgeving
Anika Ohlerich (Archetypisch) en
Esther de Vries

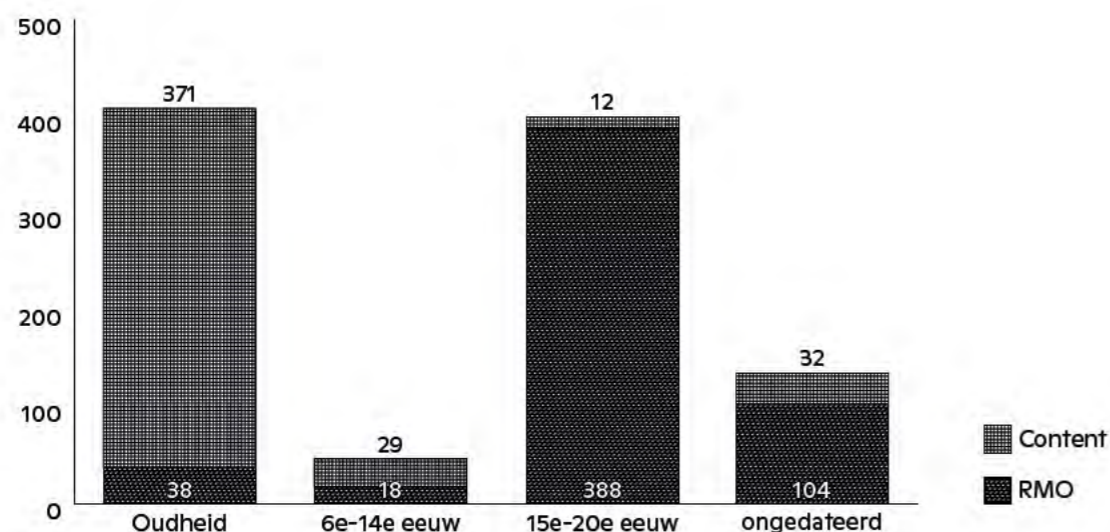
Cameeën in Leiden

In 2004 werden de collecties van het Nederlands Muntmuseum, de Nederlandsche Bank, en het Koninklijk Penningkabinet (KPK) samengebracht in het Geldmuseum, dat in Utrecht werd gevestigd. Zoals uit deze nieuwe naam blijkt, waren de antieke gemmen en cameeën uit het KPK in deze instelling van ondergeschikt belang. Toen het nieuwe museum in 2013 de deuren moest sluiten, werd in overleg met het Ministerie van OCW besloten om de ruim 4.300 gesneden stenen uit het oude KPK onder te brengen bij het RMO. Tezamen met de collectie van het museum betekende dit dat er 548 cameeën in de rijkscollectie waren opgenomen, waarvan zo'n tien procent uit de Oudheid en de rest uit latere eeuwen.

De Leidse cameeëncollectie is sinds deze overdracht regelmatig onderwerp geweest van onderzoek. De tentoonstelling *Pracht & precisie* (2015-2017, herhaald 2020-2022) en het congres *From cylinder seal to Lipperts dactyllotheca* (2016) brachten vaart in de bekendheid van de verzameling onder specialisten. Eén van hen was Derek Content, die bij het congres aanwezig was en tijdens een ronde tafel met experts meer duiding dan wie ook kon geven aan 'Leidse' stenen waarvan de context en achtergronden onbekend waren. Dat was het begin van een ontluikende relatie. Meermaals zijn medewerkers bij hem thuis geweest om 'met de steentjes te spelen', zoals Content het zelf formuleerde.

Derek Content raakte als kind gefascineerd door sieraden, gesteenten en hun bewerking. Hij kocht zijn eerste gegraveerde steen op zijn zevende en heeft - zeven decennia later - geen plannen om te stoppen. Vanuit zijn liefde voor stenen en sieraden lag een opleiding aan de Vakschool Schoonhoven voor de hand. Content werd vervolgens opgeleid in Tel Aviv en Brussel en startte zijn werkzaamheden als handelaar in die steden. Hij emigreerde in 1969 naar de Verenigde Staten. Een paar jaar later begon hij met het verhandelen van sieraden. Privé verzamelde hij cameeën, in eerste instantie uit de Romeinse tijd. Deze verkocht hij niet, waardoor de verzameling uitgroeide tot 444 cameeën: voor zover bekend de grootste privéverzameling cameeën

uit de Oudheid ter wereld. Vanaf het moment dat de collectie een omvang van betekenis kreeg, heeft Content haar zichtbaar gemaakt. Ze is (in delen of als geheel) vier keer gepubliceerd. Vanaf 1990 is de collectie een decennium lang integraal tentoongesteld geweest in het Ashmolean Museum in Oxford. Dit museum wilde de collectie indertijd aankopen, maar had hier geen middelen voor.

Met de toevoeging van de collectie Content is de verzameling cameeën van het RMO nu op hetzelfde niveau als bijvoorbeeld die van de Bibliothèque nationale de France en het British Museum.

Actualiteitenvitrine

De oudste Jurk van Nederland (26/01 - 14/03)

Het oudste bekende kledingstuk van Nederland is een felrood en blauw geblokte wollen jurk van bijna 2.800 jaar oud. Archeologen van de Universiteit Leiden vonden zeldzame textielresten in 2010 bij opgravingen van een grafveld uit de vroege IJzertijd op de Slabroekse Heide. Vermoedelijk was de overledene een vrouw, van wie in het graf nog slechts een afdruk restte.

De wolresten kwamen aan het licht bij het prepareren en conserveren van voorwerpen door de restauratoren van Restaura (Heerlen). Een reconstructie van de jurk, gemaakt door medewerkers van openluchtmuseum het preHistorisch Dorp in Eindhoven, was te zien in de entreezaal, nadat het eerder getoond was in Museum Jan Cunen in Oss.

Romeinse muntschat (21/03 - 15/06)

Detectorzoeker Han Maksymiak vond in Hazerswoude een muntschat met eenentwintig zilveren munten, een bronzen munt en een mantelspeld. Op de munten staan de namen en hoofden van keizers en keizerinnen. De oudste munt is van Vespasianus en werd gemaakt tussen 73 en 75 n.Chr. De jongste munt is van Marcus Aurelius en is geslagen in Rome in 166 n.Chr.

Maksymiak deed zijn ontdekking in een berg grond die afkomstig was uit een uitgegraven wegtracé. De munten lagen vlak bij elkaar. Het is goed mogelijk dat de munten in een zakje zaten, dat met de mantelspeld was dichtgemaakt. De vondst werd gedaan vlakbij de weg die de forten van de Romeinse grens, de limes, met elkaar verbond. Naar de forten is veel onderzoek gedaan. Over de gebieden tussen de forten is relatief weinig bekend. De locatie van deze vondst bevestigt het belang van de grensstreek tussen de forten als onderzoeksgebied.

Tafelpoot en beddenpoot (20/06 - 14/08)

Deze presentatie illustreerde een fictieve dialoog tussen een Romeinse tafelpoot en een Nubische beddenpoot. Het was een onderdeel van een reeks presentaties, getiteld *In gesprek*, die gemaakt waren door musea verspreid door Nederland ter ere van het afscheid van Fusien Bijl de Vroe als directeur van de Vereniging Rembrandt. Door haar inzet konden Nederlandse musea de laatste twee decennia talloze topwerken aankopen, waardoor in museumzalen nieuwe gesprekken konden ontstaan.

Goud uit het Springendal (vanaf 09/12)

De goudschat van Springendal bestaat uit ruim honderd gouden munten (soms stukjes), zes zilveren munten en een aantal sieraden. Alle voorwerpen komen uit de zesde en zevende eeuw n.Chr., de Merovingische tijd. Een deel van de schat werd eerder gepresenteerd in Rijksmuseum Twenthe.

Het Springendal is een natuurgebied van Staatsbosbeheer en ligt in Twente, in de gemeente Tubbergen. Deze gouden en zilveren munten en sieraden zijn hier vanaf de zesde eeuw achtergelaten bij houten palen die een kruispunt van wegen markeren. Daardoor lijkt het een offerplaats te zijn. Veel munten vermelden Dorestad, maar er zijn Zuid-Franse munten bij en zelfs één van een ongeïdentificeerde muntplaats. De gevonden riemonderdelen zijn ouder dan het goud: een aanwijzing dat het kruispunt al langer in gebruik was. De offerplaats werpt licht op het naast elkaar bestaan van natuurgodsdiensten en het christendom. Door de combinatie van de objecten en de opgegraven context is dit de belangrijkste vroegmiddeleeuwse archeologische vondst in Nederland in de afgelopen vijftig jaar.

De eerste gouden munten en hangertjes zijn in 2019 gevonden door hobby-archeologen met een metaaldetector. Ze meldden hun ontdekking bij PAN (Portable Antiquities of the Netherlands), waarna een opgraving is uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Daarna bleven de vinders het terrein in de gaten houden en werden wederom munten gevonden. Het RMO kocht alle vondsten uit privébezit aan. De opgravingsvondsten blijven eigendom van de provincie Overijssel. Hierdoor is de hele collectie in overheidshanden gekomen. De aankoop is mogelijk gemaakt door vriendenvereniging RoMeO. Het museum is Staatsbosbeheer dankbaar voor het afzien van hun aandeel als eigenaar van de grond.

Muntschat van Hagestein (31/08 - 04/12)

In 2017 werd bij werkzaamheden in het dorp Hoef en Haag (bij Vianen) een vijftiende-eeuwse muntschat gevonden: een kookpot met 498 munten, 12 van goud en de rest van zilver.

De schat is waarschijnlijk uit veiligheidsoverwegingen verstopt tijdens de Tweede Stichtse Oorlog (1481-1483). Ongeveer een derde van de munten toont Bourgondische heersers uit de vijftiende eeuw. Evenveel zijn er met de beeltenis van David van Bourgondië, bisschop van Utrecht. Het overige deel betreft munten uit Frankrijk, Engeland en Friesland. In overleg met de gemeente Vijfheerenlanden is de schat van Hagestein, die fraai past in de lokale geschiedenis en van nationaal belang is, gekocht door het RMO. Daarom werd de vondst tegelijk gepresenteerd in de musea van Vianen en Leiden: elk museum toonde de helft van de munten.

In voorbereiding

06/23	Fort Vechten
10/23	Het jaar 1000: Nederland in de Ottoonse Wereld
04/24	Een idylle: Romeinse villa's in Zuid-Limburg
04/24	Paestum: Grieken in Zuid-Italië
10/24	Bronstijd in Noordwest-Europa

Digitale producties

Op de website is er sinds 2020 aandacht voor onderwerpen die functioneren als virtuele presentaties. Na het eerste coronajaar is besloten hiermee op een iets minder frequente basis door te gaan. In 2022 is besloten om daarnaast blogs van medewerkers op de site te plaatsen.

Web-exposities	Samensteller
Mummiekisten	Marein Meijer en Helbertijn Krudop
Seeing Stars (i.h.k.v. Seeing Stars Leiden, 25/09)	Daniel Soliman en Lara Weiss
De vergeten stad der verwondering	Tom Buijtendorp (extern)
Blogs	Auteur
Het verhaal van de koffiehoeke	Luc Amkreutz
De limes vogelvrij?	Jasper de Bruin
Het Romeinse heiligdom Herwen-Hemeling	Jasper de Bruin
Over inventarisnummers	Renske Dooijes
Pompeii en de plundersaars	Ruurd Halbertsma
De collectie Koptische perkamenten vellen	Eliza Jacobi
In de schaduw van Byzantium	David Kertai
Is het RMO een kunstmuseum?	David Kertai
De jaren 30 replica's van H.J. Tang	Helbertijn Krudop
Het mysterie van het huis zonder deuren	Liliane Mann
Wetenschappelijke spanningen	Lucas Petit
Bij het overlijden van Geoffrey T. Martin	Maarten Raven
De Nijl: strijd om en tegen het water	Daniel Soliman
Middeleeuwse muntschat van Hagestein	Annemariëke Willemsen

Seeing Stars

Dit is een deel van een webexpositie over astronomie in het oude Egypte, gemaakt door de conservatoren Daniel Soliman en Lara Weiss in het kader van het stadsbrede project Seeing Stars Leiden (25/09).

De oude Egyptenaren keken al vroeg in hun geschiedenis naar hemellichamen. De meeste waarnemingen werden gedaan in de buurt van de tempels, waar de precieze locatie van de altaren, obelisk en piramides de observatie van de opkomsten en ondergangen en de middagstanden vergemakkelijkte. In de Egyptische astronomie lag de nadruk op de berekening van de tijd en de kalender. Oud-Egyptische teksten verbinden bijvoorbeeld de opkomst van ster Sirius met het begin van de jaarlijkse overstroming van de Nijl. Sterren waren onderdeel van religieuze concepten en werden afgebeeld op mummiekisten, in grafkamers en in tempels. Hun opkomst werd verbonden aan de verschijning van bepaalde goden. Later werden sterren ook voor de voorspelling van het lot gebruikt. De koning verrees na zijn dood naar de hemel. Net als andere goden werd hij een ster tussen de onvergankelijke sterren.

Zonnewijzer

De Egyptenaren maten tijd met de schaduw van een staafje in een zonnewijzer. Deze halve cirkel is verdeeld in de twaalf uren van de dag. Misschien werd het instrument gebruikt om de momenten te bepalen waarop een ploegendienst erop zat.

Egypte, ca. 664 v.Chr-640 n.Chr.

Deksel van een mummiekist

Hier staat de godin van de hemel afgebeeld, Noet. Op haar lichaam schijnen de sterren, haar kinderen. Aan beide kanten staan de twaalf uren van de dag en nacht. De afbeelding staat symbool voor vernieuwing en eeuwig leven.

Egypte, ca. 650 v.Chr.

Tempelreliëf

De Egyptische tempels waren symbolische modellen van de kosmos. De goden die erin woonden, garandeerden het voortbestaan van de schepping. Daarom zijn vaak sterren aan de bovenkant afgebeeld, waar de hemel is.

Egypte, 304-30 v.Chr.

Buitenland

	Doel 2021/22	2019	2020	2021	2022
Bezoekers	360.000 totaal	154.883	118.000	311.641	323.161
Omzet	n.v.t.	€474.237	€605.480	€148.700	€793.090
Locaties		Brugge Washington	Nagoya Shizuoka	Shizuoka Tokyo Sendai Yamaguchi Hyogo Gatineau	Kobe Fukuoka Sapporo Seoul

Met reizende tentoonstellingen wordt geld verdiend én een verhaal over de collectie verteld. Het museum bereikt hiermee regelmatig meer bezoekers dan jaarlijks in Nederland. De tentoonstelling Egypt - Land of Discoveries is in acht Japanse steden te zien geweest. Alle venues vonden doorgang, soms met vertraging in de coronaperiode. Net als in 2020 en 2021 werd de installatie van de objecten via camera's gevolgd vanuit Leiden.

In juni werden de grenzen van Japan geopend. De afbouw van de expositie in Fukuoka werd daarom begeleid door RMO-medewerkers. Na de laatste venue in Japan werd de tentoonstelling verplaatst naar Seoul. De expositie reist nog door naar drie Australische steden: Perth (Western Australian Museum), Canberra (National Museum) en Queensland (Queenland Museum Services).

Nederland

Doggerland op reis	Waar
03/23	Huis van Hilde (Castricum)
11/23	Ecomare (Texel)
12/24	Het Zwin (natuurpark België)

Bij initiatieven buiten de Leidse muren vormen collectiemobiliteit, zichtbaarheid en samenwerking de uitgangspunten. Het RMO zet met een meerjarenprogramma de archeologie van het Noordzeelandschap op de kaart. De tentoonstelling Doggerland reist al een tijd langs musea in de kustprovincies en deed het Natuurmuseum Fryslân (Leeuwarden) en Futureland (Rotterdam) aan. Het verhaal van Doggerland laat de Nederlandse archeologie zien als onderdeel van de archeologie van Noordwest-Europa. Rondom een herkenbaar symbool (de Noordzee) worden thema's als geschiedenis, erfgoed, natuur, cultuur, wetenschap en verleden, heden en toekomst verbonden. In ontwikkeling is een coproductie, mede gesteund door het Mondriaan Fonds, over het Romeinse villalandschap in Zuid-Limburg, die in 2024 in Leiden en aansluitend in Venlo en in Heerlen te zien is.

Onder Ons

Met het project Onder Ons brengt het RMO tussen 2023 en 2027 honderden objecten naar tien musea. Dit initiatief wordt gefinancierd door een genereuze bijdrage van de VriendenLoterij van €1.076.000. Het RMO ondersteunt het belang door er de aankomende jaren €224.000 in te investeren. Het doel is archeologie naar het publiek te brengen. Op de agenda staan initiatieven die aansluiten bij de regionale geschiedenis, zoals een expositie over Vorstengraven uit de IJzertijd in Museum Jan Cunen in Oss of een tentoonstelling over de Merovingische ge-

schiedenis van Rhenen. Daarnaast zijn er thema-exposities, zoals een expositie over Egyptische dierenmummies in Natuurmuseum Fryslân in Leeuwarden. Alle presentaties worden door de partnermusea ontwikkeld, met ondersteuning en advies van RMO-medewerkers. Het RMO is een groot bruikleengever, maar voor kleinere musea zijn praktische zaken, zoals hoge kosten voor vitrines, transport en veiligheid, doorgaans een drempel om objecten te lenen. In Onder Ons zijn de kosten voor rekening van het project, zodat partnermusea kunnen deelnemen.

Jaar	Museum	Titel/onderwerp
2023	Nationaal Glasmuseum (Leerdam)	Romeins Glas
2023	Museum Jan Cunen (Oss)	Vorsten van de IJzertijd
2024	Archeon (Alphen aan de Rijn)	100 eeuwen archeologie
2024	Stadsmuseum Rhenen	De Merovingers
2024	Museum Wierdenland (Ezinge)	Etrusken
2025	Museum de Bastei (Nijmegen)	Romeinen langs de Waal
2025	Zeeuws Museum (Middelburg)	10.000 jaar archeologische sieraden
2026	Rijksmuseum Twente (Enschede)	10.000 jaar archeologie Overijssel
2026	Natuurmuseum Fryslân (Leeuwarden)	Egyptische dieren en dierenmummies
2027	Romeins Museum de Thermen (Heerlen)	Wijn, wijn, wijn!

Naast de tien tentoonstellingen komen er presentaties van vijf 'parels'. Veel archeologische vondsten uit het land zijn in de afgelopen twee eeuwen bij het RMO ondergebracht. Maar als lokaal erfgoed zijn die stukken net zo belangrijk en bijzonder betekenisvol. Het bronzen wijnservies van Nistelrode, of de gouden Peelhelm uit Helena-veen: deze iconische voorwerpen zijn

niet voor niets vernoemd naar de plek waar ze ooit zijn opgegraven. De wens bij gemeenten, bewoners en musea om deze parels in de eigen regio te laten zien is van oudsher groot. Onder Ons maakt dat mogelijk door vijf van deze absolute topstukken terug te laten keren naar de regio waar ze zijn gevonden.

Activiteiten

Er zijn 696 activiteiten georganiseerd (2021: 309) met 56.538 deelnemers, van wie 27.858 online (2021: 36.833 / 33.096). Het is de optelsom van lezingen, congressen, kinderevenementen, onderwijs, en evenementen, vaak in samenwerking met partners, zoals bij de 260 cursusdagen. Enkele voorbeelden: de Museumnacht was fysiek terug met een show van mythologische feniksen met magnetiserende muziek en swingende beats, Romeinse vondsten in de pop-up ArcheoHotspot en speeddates met Romeinen (in de vorm van reenactment). De tweedehands boekenmarkt kon weer doorgang vinden, waarbij de opbrengst ten goede van de bibliotheek kwam. Buiten het museum werd de vierde Strandstruindag Doggerland georganiseerd: bij de Zandmotor (strand bij Kijkduin) waren experts aanwezig om prehistorische vondsten te bekijken en te interpreteren. De zesde editie van de Midden-Oosten cultuurmarkt kon plaatsvinden in de entreezaal. Bezoekers genoten van een gevarieerd programma met lezingen en workshops over de talen en culturen in het Midden-Oosten, optredens, proeverijen, en verkoop van producten uit de regio. De Midden-Oosten cultuurmarkt werd georganiseerd door het Leiden University Centre for the Study of Islam and Society (LUCIS) in samenwerking met het RMO. De markt werd mede mogelijk gemaakt door Aramco.

Mediabereik

	Doel 2021	2019	2020	2021	2022
Persberichten	n.v.t.	36	27	22	36
Artikelen print	750	398	387	473	574
Artikelen online	incl.	1.069	1.088	627	909
Radio/Televisie	50	33	41	47	49
Mediawaarde print	€1.800.000	€1.869.000	€1.783.000	€2.320.000	€2.576.311
Mediawaarde online	€700.000	€279.000	€547.000	€757.000	902.930
Totaal	€2.500.000	€2.148.000	€2.330.000	€3.077.000	€3.479.241

Top vijf mediawaarde

Top vijf mediawaarde	Top 5 mediawaarde Nederland		
Byblos	€356.000	Presentatie vondsten Springendal	€217.000
Domitianus	€258.175	Onderzoek zwaard Ommerschans	€53.000
Toetanchamon	€239.540	Muntvondst Hazerswoude	€48.854
Presentatie vondsten Springendal	€217.000	Restauratie sarcofaag Simpelveld	€39.895
Papyrus van Qenna	€167.000	Grafveld Elsloo	€30.225

De eerste publiciteitgolf was rond de heropening op 26 januari, met de tentoonstelling over Keizer Domitianus. Deze sloot in december 2021 na twee dagen de deuren vanwege de winterlockdown. Stevige achtergrondartikelen in de landelijke dagbladen zoals Volkskrant, Telegraaf, NRC en Het Parool brachten het bezoek langzaam op gang. De meeste media-aandacht ging uit naar de expositie over Byblos met 140 artikelen ter waarde van €356.000. Met een groep journalisten is een reis naar Libanon gemaakt om de antieke resten van Byblos te verkennen, inclusief een bezoek aan het Nationaal Museum in Beiroet en het cederbomenbos van Jaj. Daarnaast resulteerde inzet op de Vlaamse markt in 31 vermeldingen voor Byblos in Vlaanderen (t.w.v. €70.666).

Medewerkers waren te zien en horen in 49 landelijke en lokale RTV-producties. De staf wordt regelmatig gevraagd te reageren op de actualiteit, zoals de conservatoren Egypte die in de

media meermaals toelichting gaven bij Egyptische nieuwsberichten en over de vondst van het graf van Toetanchamon, in 2022 honderd jaar geleden. Daarnaast verschenen rond de Maand van Toetanchamon en het Toetanchamon-jubileum 53 artikelen (€239.540), onder meer in Trouw en Het Parool. In het voorjaar hadden de conservatoren op het gebied van de Nederlandse archeologie een grote inbreng in de NTR-productie Het Verhaal van Nederland, in de afleveringen over de prehistorie, Romeinen & Bataven en Friezen & Franken.

Het museum was regelmatig decor voor opnamen van films, clips en presentaties van derden. Zo was de Taffehtempel decor voor de presentatie van de cast voor de musical Aida en zijn opnamen gemaakt voor een Kunst & Kitsch Special over een bronzen lanspunt, voor een film over 'historisch hout' met Luc Amkreutz en ecooloog Bert Maes en voor de korte speelfilm Cave Play met Hadewych Minis.

Digitaal bereik

Medium	Doel 2024	2019	2020	2021	2022
E-mailnieuwsbrieven	82.500	56.328	60.209	66.512	75.004
Facebook	95.000	85.234	92.233	100.029	98.587
YouTube-views	70.000	47.143	62.917	668.490	1.042.776
Instagram	30.000	6.988	10.819	15.002	16.648
LinkedIn	5.000	2.965	4.048	4.548	5.535
Pinterest	3.000	1.805	2.281	2.658	2.788
Twitter	12.000	9.289	9.951	10.753	11.146
www.rmo.nl	600.000	442.591	418.582	628.888	690.395
www.rmo.nl (unieke bezoekers)	350.000	288.594	278.854	365.643	428.761

Website

De bezoekerscijfers stegen door toepassing en verbetering van SEO-gegevens aan de achterkant van de site en niet in het minst door de toevoeging van de ticketwebsite aan de gegevens van Google Analytics. Nieuw zijn de blogs (zie elders) en het onderdeel Publicaties. Hier worden historische en recente publicaties in pdf-vorm beschikbaar gemaakt, zoals eigen tijdschriften, wetenschappelijke reeksen en alle jaarverslagen sinds 1818. Er is een zoekfunctie gebouwd, die in alle teksten van alle pdf's zoekt. In de strijd tegen bots die spam- en phishingmail verspreiden, zijn alle persoonlijke e-mailadressen die op de site stonden, vervangen door formulieren. Via notificatiemails ontvangen medewerkers deze berichten in hun e-mailbox.

Voor de vijfde keer is de tweejaarlijkse enquête over de website gehouden onder de nieuwsbriefabonnees. De respons was groot: 2.398 mensen vulden de enquête in. Ruim 51% was vrouw. Een vergelijking met eerdere jaren leverde een geruststellende algemene beoordeling op. Net als in andere jaren lag het rapportcijfer hoog (2022: 8,3, 2019: 8,2). Van de enquête-deelnemers bezoekt ruim 40% de website maandelijks. 12% bezoekt de site één keer per week. Ruim 87% gaf aan dat zij de informatie snel genoeg konden vinden (2019: 88%). Daarnaast antwoordde 95% bevestigend op de vraag of zij de informatie duidelijk geformuleerd vonden (2019: idem). De redenen om de website te bezoeken zijn voorbereiding op het bezoek (60%) en informatie krijgen over tentoonstellingen en activiteiten (86%).

Sociale media

Het hoge aantal weergaves op YouTube (meer dan een miljoen) is een gevolg van het inzetten van advertenties bij de trailers van de Egyptische zomer, Domitianus, en History in Concert. De afname in volgers op Facebook is te verklaren door een bug waardoor Facebook jarenlang twee volgersaantallen weergaf. Dit is rechtgetrokken. Een groot organisch bereik op Facebook en Instagram blijft door onvoorspelbare algoritmes en veel online aanbod moeilijk. Betaalde socialemediacampagnes zijn ingezet om de zichtbaarheid te vergroten. De hoeveelheid volgers op de Metaplatformen stijgt slechts langzaam. Op Facebook behoudt het museum zijn zevende positie in de top tien van Nederlandse museale Facebookpagina's. Procentueel de meeste groei (22%) in volgers werd behaald op LinkedIn. Ondanks kritische geluiden over Twitter groeit de hoeveelheid volgers op dit platform gestaag. De ontwikkelingen worden nauwkeurig gevolgd, ook in relatie tot de overstap van volgers naar het platform Mastodon. Vanwege de groeiende populariteit van TikTok, de mogelijkheden in organisch bereik en het benaderen van een jongere doelgroep is het museum in het najaar gestart op dit medium.

LEEROMGEVING

	Doel in 2024	2019	2020	2021	2022
Primair onderwijs fysiek	10.000	18.476	6.773	2.808	8.374
<i>Waarvan Museumdocent in de klas</i>	<i>incl.</i>	<i>1.433</i>	<i>1.353</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Primair onderwijs digitaal			111	5.205	2.430
Voortgezet onderwijs fysiek	12.500	15.700	3.436	1.406	15.308
<i>Waarvan Museumdocent in de klas</i>	<i>incl.</i>	<i>2.458</i>	<i>543</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Waarvan vmbo</i>	<i>n.v.t.</i>	<i>846</i>	<i>260</i>	<i>71</i>	<i>1.932</i>
<i>Waarvan mbo</i>	<i>n.v.t.</i>	<i>niet gemeten</i>	<i>niet gemeten</i>	<i>290</i>	<i>1.638</i>
Voortgezet onderwijs digitaal			350	1.868	1.171
Mbo/hbo/wo collegekaart	5.000	9.724	4.568	4.073	8.324
Totaal scholieren	27.500	43.900	15.238	15.360	35.607
Individueel 0-12 jaar	17.500	21.824	12.406	14.819	17.905
Individueel 13-18 jaar	5.000	4.110	2.477	2.093	5.313
Totaal individueel	22.500	23.649	14.883	16.912	23.218
Totaal school en individueel	50.000	67.549	27.643	32.272	58.825

Halverwege het jaar steeg de toegangsprijs voor volwassenen van €12,50 naar €14 en werd het museum gratis toegankelijk voor kinderen (tot en met 18 jaar), scholieren (primair en voortgezet onderwijs) en studenten (mbo/hbo/wo). Dat maakte het bezoek in de zomer aantoonbaar rijker geschakeerd. Het was een gebaar dat het museum al langer wilde maken, vanuit het ideaal dat een rijkscollectie in ieder geval voor kinderen en studenten vrij van toegangsprijzen te bezichtigen zou moeten zijn.

Het museum was al vanaf 2018 gratis voor alle leerlingen in het primair onderwijs en werd dat eveneens voor leerlingen in het voortgezet onderwijs. Een enorme stijging van scholieren na de zomer was het gevolg. Dat ging door gebrek aan capaciteit wat ten koste van het primair onderwijs, terwijl het voortgezet onderwijs op het niveau van vóór de coronaperiode is. Het is mooi en belangrijk om te zien dat het aantal leerlingen uit het vmbo en mbo groeit, door inzet van twee medewerkers die zich uitsluitend op deze schooltypen richten.

Onderwijsprogramma's

Er is veel tijd en energie gestoken in het op poten zetten van een routine van intervisie en evaluatie voor de publieksdienstmedewerkers. Nieuwe onderwijsprogramma's worden met klassen getest en geëvalueerd en met de medewerkers besproken. Dit gebeurt zowel in bijeenkomsten met meer-

dere medewerkers tegelijk als in de vorm van meeloopsessies en feedbackgesprekken. Op basis van deze praktijkervaringen wordt het educatieve programma waar nodig verder ontwikkeld.

	Doelgroep	Aantal keer gegeven
Primair onderwijs		
Museumles Egypte met Vos en Haas	groep 1 en 2	23
Museumles Naar het museum met Vos en Haas	groep 3 en 4	34
Museumles Tureluurtje Archeologie van Nederland	groep 3 en 4	13
Museumles Archeoloog in een uur	groep 5 t/m 8	14
Museumles Romeinen	groep 5 t/m 8	25
Schervenworkshop	groep 5 t/m 8	6
Interactieve rondleiding Egypte	groep 5 t/m 8	106
Interactieve rondleiding Romeinen	groep 5 t/m 8	53
Overige rondleidingen	groep 5 t/m 8	22
Myth Hunters: The Greeks (Engels)	year 1 to 6	0

Primair onderwijs in de klas

Livestream studioles of rondleiding Egypte	groep 5 t/m 8	65
Livestream studioles of rondleiding Romeinen	groep 5 t/m 8	37

Voortgezet onderwijs

Egypte Challenge	onderbouw vmbo	15
Epigrafieworkshop Grieks	gymnasium 3 t/m 6	14
Epigrafieworkshop Latijn	gymnasium 3 t/m 6	23
Examenworkshop Grieks	gymnasium 6	18
Examenworkshop Latijn	gymnasium 6	31
Interactieve rondleiding Egypte	alle leerjaren vmbo, havo, vwo, gymnasium, ISK	88
Interactieve rondleiding Romeinen	alle leerjaren vmbo, havo, vwo, gymnasium, ISK	82
Interactieve rondleiding Grieken	alle leerjaren vmbo, havo, vwo en gymnasium	58
Interactieve rondleiding Klassieke Wereld	alle leerjaren vmbo, havo, vwo en gymnasium	42
Interactieve rondleiding Domitianus (t/m 22/05)	alle niveaus	16

	Doelgroep	Aantal keer gegeven
Kennismaking met de Klassieken	havo, vwo, gymnasium 1 en 2	33
Schervenworkshop	alle niveaus 1 en 2	47
Interactieve rondleiding Verboden te verzamelen	vmbo 1 t/m 4	0
Escape game Keizers & Co	vmbo 2 t/m 4	25
Fabulous Finds (Engels)	all secondary school students	2
Stadswandeling Leiden en de Oudheid	alle niveaus	7
Maatwerkprogramma's	alle niveaus	36

Voortgezet onderwijs in de klas

Livestream rondleiding Egypte	alle niveaus	18
Livestream rondleiding Grieken	alle niveaus	9
Livestream rondleiding Romeinen	alle niveaus	16
Livestream rondleiding Verboden te verzamelen	alle niveaus	1
Livestream rondleiding Domitianus (t/m 22/05)	alle niveaus	43
Studioles Opgegraven verhalen: de Grieken of de Egyptenaren	alle niveaus onderbouw	1

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)

Interactieve rondleiding Burgerschap – Wie waren wij? Mummies, mensen achter de windselen (Egypte)	alle niveaus en leerjaren	31
Interactieve rondleiding Burgerschap – Van ruilhandel tot bitcoin (Romeinen)	alle niveaus en leerjaren	16
Escape Game Keizers & co	alle niveaus en leerjaren	15
Maatwerkprogramma	alle niveaus en leerjaren	15

Primair onderwijs

Vanwege de lockdown werd in de eerste zes weken volledig ingezet op livestream rondleidingen en lessen. Daarbij is zelfs een museumles gegeven aan een klas in Paramaribo. Vanaf februari kwamen de fysieke lessen langzaam op gang met een beperkt aanbod: museumlessen voor de groepen 1 t/m 4 en interactieve rondleidingen voor de groepen 5 t/m 8. De reserveringen liepen snel vol, maar veel programma's werden op het laatste moment geannuleerd vanwege coronabesmettingen bij leerkrachten of leerlingen. Er werden in het hele jaar 84 schoolbezoeken geannuleerd, waarvan 65 voor de zomervakantie. Na de zomervakantie werden voor groepen 5 t/m 8 weer museumlessen aangeboden. Alsnog bezochten 800 leerlingen na de zomervakantie het museum via een videorondleiding. De schoolprogramma's worden tevens aangeboden binnen het programma Verwonder om de Hoek, een platform in de regio Holland Rijnland dat leerkrachten, ouders/ver-

zorgers, buitenschoolse organisaties en aanbieders van educatieve activiteiten verbindt.

Het RMO neemt deel aan het door de gemeente Leiden gesubsidieerde project *De interactieve geschiedenislijn*. Met het Wetenschapsknooppunt Leiden (Universiteit Leiden) werd het digitale lespakket 'De tentoonstelling' ontwikkeld voor groepen 5, 6 en 7. Tevens werd in de zomervakantie een workshop verzorgd als onderdeel van de Summerschool Junior van diezelfde organisatie. De universiteiten van Gent en Leiden lanceerden, samen met het RMO, een gratis digitale lessenserie getiteld *Tiktok in de polis: feit en fictie in de Oudheid en nu*, waarin basisschoolleerlingen vragen leren stellen over feit en fictie aan de hand van verhalen over Oud-Griekse mythologie en cultuur. De lessenserie maakt deel uit van het project Oude Grieken/Jonge Helden van de Universiteit Gent.

Voortgezet onderwijs

In de eerste weken van 2022 werden vanwege de lockdown alleen interactieve livestream-rondleidingen aangeboden. Na de heropening lag de nadruk vooral op het aanbieden van interactieve rondleidingen. Ondertussen werd gewerkt aan het opfrissen van bestaande workshops, het ontwikkelen van programma's en het trainen van de medewerkers. De examenworkshops Grieks en Latijn behandelden dit jaar Ovidius (Latijn) en Herodotus (Grieks).

ISK

Voor leerlingen van Internationale Schakelklassen zijn twee interactieve rondleidingen ontwikkeld, inclusief voorbereidend lesmateriaal. Tijdens deze rondleidingen wordt rekening gehouden met het Nederlandse taalniveau van de leerlingen: de werkvormen vereisen weinig actief taalgebruik. Tijdens de rondleiding ervaren de leerlingen dat het Romeinse Rijk een uitgestrekt gebied was, waarin migratie en culturele uitwisseling overal aanwezig waren. De rondleiding Egypte brengt zaken als eten en drinken, schoonheid en het leven na de dood bij de oude Egyptenaren dicht bij de leerlingen. In de loop van het schooljaar bleek dat de werkvormen en didactiek van deze rondleidingen eveneens waardevol zijn voor de 'taalgroepen' binnen het vmbo en mbo. De ISK's van het Grotius College (Delft) en de Duin- en Bollenstreeschool werkten mee aan de ontwikkeling van de rondleidingen. Bij deze laatste school was het bezoek onderdeel van een project over erfgoed, inclusief online interviews met medewerkers.

Vmbo

Het aanbod werd uitgebreid met de Egypte Challenge voor klas 1 en 2, een programma met een mythologische verhaallijn en een competitie-element. Dit wedstrijdaspect is eveneens aanwezig in de Escape game Keizers & Co (ook voor mbo). In deze les over de Romeinse wereld staat het thema propaganda centraal. Leerlingen ervaren hoe informatie destijds gemanipuleerd werd en hoe dat tegenwoordig gebeurt. Deze insteek maakt de les interessant voor de vakken geschiedenis, burgerschap en maatschappijleer. Bovendien valt de vorm van de les, met het scannen van QR-codes die naar audiofragmenten leiden in plaats van veel leestekst, bij deze doelgroep in de smaak. Docenten van het Da Vinci College, het Teylingen College en het Visser 't Hoofft Lyceum namen deel aan klankbordsessies, zowel in het museum als online, en testten met hun leerlingen de nieuwe programma's.

Tien leerlingen uit 3 vmbo van het Da Vinci City College en het Teylingen College liepen een snuffelstage in het kader van de tentoonstelling Kemet. Zij maakten kennis met museale beroepen en brainstormden met de projectleider, de conservator en een PR-medewerker over de invulling van de tentoonstelling en de randprogrammering. De week eindigde met een presentatie van hun ideeën op beide scholen.

Samenwerking educatieve uitgeverijen

Met educatieve uitgeverij Staal & Roeland werd een webinar verzorgd met als titel Nieuwsgierig naar objecten. Hierin werd besproken hoe docenten de door vmbo-leerlingen meest gestelde vragen over voorwerpen als uitgangspunt kunnen nemen voor hun les. In de examenbundels Grieks en Latijn van educatieve uitgeverij Hermaion zijn meerdere afbeeldingen van RMO-objecten opgenomen. Met het auteursteam achter de module Galenus (GTC voor bovenbouwleerlingen, uitgeverij Primavera Educatief) werd aangevangen met de ontwikkeling van een zelfstandig uit te voeren onderwijsprogramma. Met dergelijke samenwerkingen beoogt het RMO de lesstof en de museale voorwerpen objecten direct met elkaar te verbinden.

Mbo

De keuzes voor het aanbod aan mbo-studenten zijn gebaseerd op een eigen analyse, klankbordgroepbijeenkomsten met docenten, pilotlessen, brainstormsessies met studenten en gesprekken met lesmethode-ontwikkelaars. De programma's sluiten aan bij het burgerschapsonderwijs, bij studentparticipatieprojecten en/of bij beroepsgerichte programma's.

Voor het vak burgerschap is er de rondleiding *Wie waren wij? Mummies, mensen achter de windsels*, waarin thema's worden behandeld als identiteit, religie, cultuur en traditie. Het programma is daarnaast gericht op het trainen van vaardigheden, zoals kritisch denken. Dezelfde vaardigheden worden aangesproken tijdens de rondleiding *Van ruilhandel tot Bitcoin*, waarbij studenten kennis maken met de handelswereld van de Romeinen en deze koppelen aan de economie van vandaag de dag. Thema's zoals geld, arbeid, schuld, produceren en consumeren komen aan bod.

Naast de twee interactieve rondleidingen, werd de escapegame *Keizers & co* ontwikkeld (ook voor vmbo). Tijdens deze museumles verkennen de studenten de onderwerpen nepnieuws en propaganda in de tijd van de Romeinse keizers. Ze leren kritisch na te denken over de betrouwbaarheid van informatie, in de Oudheid én nu. Deze museumles is gericht op het onderwerp mediawijsheid.

Het museum biedt de mogelijkheid voor maatwerkprogramma's en co-creaties, met als doel een koppeling te maken tussen de inhoud van de lessen op school en de museale collectie. Hierbij zijn partnerschappen ontstaan met docenten en scholen die jaarlijks hetzelfde programma blijven volgen. Tot slot bezocht een delegatie van het ministerie van OCW het museum om kennis te nemen van de mbo-producten, en te spreken over de uitdagingen bij het ontvangen van deze doelgroep en de ambities van het museum op dit gebied.

Overige doelgroepen

Voor visueel beperkten werden twee educatieve programma's aangeboden: een workshop *Beleef het oude Egypte* (kinderen en volwassenen) en een rondleiding *Tempels van Egypte* (volwassenen).

Het museum organiseerde een praktijkopdracht voor het Voorbereidend Jaar Leiden: een overbruggingsjaar voor studenten met een vluchtelingenachtergrond die willen studeren in het hoger of academisch onderwijs. Op zeven woensdagen werkten zes studenten in het museum aan de opdracht *Vertel een verhaal in 10 objecten*. Hun eindproducten bestonden uit korte films, een toneelstuk en een speurtocht.

Activiteiten voor kinderen

Bijna 9.000 kinderen bezochten het museum in de vakanties met hun familie of de buitenschoolse opvang. In de kerstvakantie (januari) en de voorjaarsvakantie werden vanwege de pandemie nog geen activiteiten aangeboden. Vanaf de meivakantie, met activiteiten in het kader van Keizer Domitianus, kon dat weer. Tijdens de Egyptische Zomer konden kinderen een bezoek brengen aan de tentoonstellingen over Qenna en Toetanchamon en meedoen aan activiteiten in de expositie Avontuur langs de Nijl, waarbij kinderen reisden vanuit de Nijldelta naar de oorsprong van de Nijl en onderweg op plekken langs de rivier opdrachten maakten. Bij deze kinderpresentatie werd een Summer School georganiseerd met vier hybride kindercolleges. In de herfstvakantie stonden de kinderactiviteiten in het teken van de tentoonstelling over Byblos. In de kerstvakantie (december) konden kinderen aan de slag om een beweegbare Toetanchamon-pop of een masker te knutselen. Voor de lichtshow op de tempel is een tekst voor kinderen geschreven en ingesproken, die vanaf de zomer te beluisteren en te bekijken was.

Datum	Spreker	Van	Titel
27/07	Marieke van Aerde / Sam Botan	Universiteit Leiden	Egypte Summer School: Hoe druk was het in de Nijlvallei?
03/08	Emma de Looij	RMO	Egypte Summer School: Feesten voor de goden: hoe doe je dat?
10/08	Daniel Soliman	RMO	Egypte Summer School: Hoe schrijf je je naam in hiërogliefen?
17/08	Lara Weiss	RMO	Egypte Summer School: Kun je pootjebaden als de Nijl overstroomt?

Kinderbezoek aan activiteiten	Doel 2021-2024	2019	2020	2021	2022	
Kerstvakantie (januari)	incl.	1.695	822	0	0	
Voorjaarsvakantie	incl.	2.916	2.371	0	0	
Meivakantie	incl.	1.758	0	0	1.385	
Zomervakantie	incl.	4.430	4.851	5.073	4.448	
Herfstvakantie	incl.	1.849	1.951	3.060	1.811	
Kerstvakantie (december)	incl.	1.175	0	0	1.306	
Totaal		10.000	13.823	9.995	8.133	8.950

Audiotours

Naast alle tours in vaste opstelling werden er audiotours geproduceerd voor de tentoonstellingen Domitianus, Byblos en Books that made History. De laatste tour werd ingesproken door Noraly Beyer. Bij Byblos werd, in samenwerking met Jeugdtheaterschool Rabarber in Den Haag, een audiotour voor families ontwikkeld.

Audiotours	
Nederlands (incl. kindertours)	32.663
Engels (incl. kindertours)	4.483
Duits / Russisch / Frans / Spaans / Chinees / Italiaans / Japans / Arabisch	2.032
Via webapp (eigen telefoon)	479
Totaal	39.657

Digitale lespakketten

Het museum biedt digitale lespakketten voor primair en voortgezet onderwijs, waarin docenten materiaal vinden ter voorbereiding op een bezoek of voor reflectie achteraf. Het daadwerkelijke gebruik is lastig meetbaar. Er was na de coronaperiode een logische daling in de downloads. Als echter één op de vijf docenten het lespakket gebruikt, dan gebeurt dat in ruim 1.700 klassen.

Downloads lesbrieven primair onderwijs	2020	2021	2022
Egyptepakket	6.856	5.235	4.343
IJstijd	3.650	1.456	534
Dummie de Mummie	1.081	565	-
Kruip in de huid van een Romein	1.057	766	774
Vikingen	Niet gemeten	534	738
Mythologie	Niet gemeten	397	502
Doggerland	N.v.t.	668	214
Totaal	12.644	9.121	7.105

Downloads lesbrieven voortgezet onderwijs	2022
Lespakket Domitianus	1.317
Lesbrief Vroege Middeleeuwen	170
Gids profielwerkstukken	151
Totaal	1.638

MuseumJeugdUniversiteit

	2018	2019	2020	2021	2022
Fysieke deelnemers	1.090	1.179	506	225	349
Digitale deelnemers	-	-	-	254	190

Het RMO is een van de vijftig musea waar kindercolleges van de MuseumJeugdUniversiteit gevolgd worden. Het doel is kinderen tussen de acht en twaalf jaar kennis te laten maken met het museum als kennisinstituut. In 2009 was het RMO bedenker en initiatiefnemer van dit succes. Alle colleges werden hybride gegeven.

Datum	Spreker	Afkomstig van	Titel
13/03	Eric Moorman	Radboud Universiteit	Hoe kon een goede keizer slecht worden?
10/04	David Kertai	RMO	Hoe was het om koning in Mesopotamië te zijn?
15/05	Lara Weiss	RMO	Wie was de raadselachtige koningin Nefertiti?
12/06	Marein Meijer	RMO	Kon je als vrouw farao worden?
26/06	Annemarieke Willemsen	RMO	Hoe kwam keizerin Theophanu in Nederland terecht?
04/09	Renske Dooijes	RMO	Hoe restaureer je een unieke grafkist?
09/10	Leanne Jansen	Universiteit Leiden	Ben jij een goede Romeinse politicus?
06/11	Ruud Halbertsma	RMO	Waar lachten de oude Grieken om?
18/12	Daniëlle Slootjes	UvA	Hoe vonden Romeinen op reis de juiste weg?

Gastcolleges

De medewerkers verzorgen gastcolleges, zowel in als buiten het museum.

Datum	Medewerker	Onderwerp	Instituut
19/01 *	Lara Weiss	Saqqara	Humboldtuniversiteit, Berlijn
09/02 *	David Kertai	Assyrian eunuchs	Trinity College, Dublin
15/02 *	David Kertai	Assyrian religion	Universiteit Leiden, Archeologie
22/02	Ruud Halbertsma	Het RMO in heden en verleden	Universiteit Leiden, GLTC
04/03	Helbertijn Krudop	Documentatie	Reinwardt Academie
10/03	Daniel Soliman	Rondleiding Egyptische zalen: verhalen en mythen	Universiteit Leiden, CAC
10/03	Ruud Halbertsma	Interculturality in the Classical World	Universiteit Leiden, GLTC
16/03	Daniel Soliman	Rondleiding vaste opstelling: magische voorwerpen	UvA, Hermetische filosofie
21/03	Eliza Jacobi	Restauratie	Universiteit Leiden, Archeologie

Datum	Medewerker	Onderwerp	Instituut
23/03	Helbertijn Krudop	Conservation of polychrome objects	UvA, Cultural heritage
28/03 - 16/05	Ruud Halbertsma	Collegereeks Materiële cultuur van Etrurië en Rome	Universiteit Leiden, GLTC
31/03	Daniel Soliman	Antiquiteiten: Verzamelen, verhandelen en plunderen	Universiteit Leiden, ONOS
04/04	Annemarieke Willemsen	Archeologische bronnen – Leiden rond 1450	Universiteit Leiden, Geschiedenis
14/04	Luc Amkreutz	Doggerland. Lost World under the North Sea	UvA, Studium generale
21/04	Helbertijn Krudop	Conservering van mummiekisten	Universiteit Leiden, ONOS
10/05	Luc Amkreutz	Archaeology in the 21st century	Universiteit Leiden, Archeologie
11/05	Daniel Soliman	Cultural identity of Egypt today	Universiteit Leiden, ONOS
17/05	Lara Weiss	How to make an exhibition	Universiteit Leiden, ONOS
28/05 *	Ruud Halbertsma	De Gemma Constantiniana	KNIR Rome
13/06	Timo Epping	Vakdidactiek	Universiteit Leiden, ICLON
30/06 *	Lara Weiss	Exhibiting the Ancient World	Leipzig Universiteit en UCL
25/07	Daniel Soliman	Hieratic Papyri and Ostraca from Deir el-Medina	Universiteit Leiden, Summerschool
25/08	Daniel Soliman	Texts from ancient Egypt	Universiteit Leiden, Summerschool
01/09	David Kertai	Rondleiding Oude Nabije Oosten	Universiteit Leiden, LIAS
07/09	Daniel Soliman	Hoe lees je Egyptische hiërogliefen?	Middelbare school Johan de Witt
07/09	Daniel Soliman	Inleiding Egyptische zalen	Universiteit Leiden, ONOS
19/09	Luc Amkreutz	Discussant college Europe	Universiteit Leiden, Archaeology
21/09	Ruud Halbertsma	Material culture in ancient Greece	Universiteit Leiden, Kunstgeschiedenis
29/09	Luc Amkreutz	Ancient Europe: collection and presentation	Universiteit Leiden, Archeologie
02/11	Renske Dooijes	Hoe restaureer je een unieke grafkist?	Basisschool de Morskring
10/11	Luc Amkreutz	Doggerland. Lost World under the North Sea	UvA, Studium generale
17/11-26/11	Annemarieke Willemsen	Seminar: Collecting the world in Rome	KNIR Rome
22/11	Ruud Halbertsma	Het RMO: meer dan twee eeuwen archeologie	Universiteit Leiden, GLTC
28/11	Jasper de Bruin	The case study of the Cananefates	Universiteit Utrecht, Archeologie
05/12	Timo Epping/ Marieke Peters	Vakdidactiek	Universiteit Leiden, ICLON
13/12	Ruud Halbertsma	De Gemma Constantiniana: keizerlijke propaganda	Universiteit Leiden, Oude Geschiedenis
20/12	Annemarieke Willemsen	Het jaar 1000: onderzoek, vertaling, tentoonstelling	Radboud Universiteit, Geschiedenis

*online

Volwassenen- onderwijs

Bij dit onderwijs faciliteert het RMO cursusorganisaties door zalen beschikbaar te stellen. Het doel om 120 cursusdagen te organiseren is ruim gehaald. Met een gemiddelde van bijna 20 deelnemers per cursusdag komt dat neer op ruim 5.000 bezoeken.

Cursusorganisaties/dagen	2019	2020	2021	2022
Antiek Toerisme	20	26	15	27
Ars Amicis	0	0	0	2
Arte del Disegno	35	18	6	35
Diana de Wild	11	7	3	10
HOVO	7	45	0	6
Huis van Horus	3	2	0	8
Huub Pragt Egyptologie	33	18	12	49
Margreet Steiner	0	4	3	8
Mehen	8	3	2	4
National Geographic	0	0	5	0
Nederlands als tweede taal (NT2)	0	0	4	0
Oudweb/ Conens en van Wiechen	8	3	0	0
Psefas Mozaïekkunst	3	0	0	0
R. de Boer	0	1	0	0
Thoth	14	5	1	0
Vrije Academie	41	33	60	111
Totaal	183	165	111	260

Er zijn drie collegedagen georganiseerd:

Datum	Organisatie	Thema	Bezoekers
30/05	Historisch Nieuwsblad	Griekse beschaving	108
13/06	Filosofie Magazine	Troost, lijden en geluk	141
11/11	National Geographic Collection	Middeleeuwen	77

Samenwerking

Bestuur:
RMO, Tresoar (Leeuwarden),
Allard Pierson, Nederlands Klassiek
Verbond en Addisco Onderwijs

Hoofdsponsor:
Labrys Reizen

Sponsors:
Uitgeverij Athenaeum-Polak &
Van Gennep, Uitgeverij Omniboek

Mediapartner:
Uitgeverij Virtùmedia

Partners:
Roma Aeterna, Uitgeverij Hermaion,
Lampas, Vereniging Classici Nederland,
Vereniging Vrienden van het Gymnasium,
Athenaeum Boekhandel, Hereditas
Nexus, Primavera Pers, ARCHON,
Stichting Zenobia, Nederlands Instituut
voor het Nabije Oosten

Week van de Klassieken (10/03 - 20/03)

Rond het thema propaganda werd landelijk de vijftiende editie van de Week van de Klassieken georganiseerd. De coronabeperkingen werden vlak voor de start van de week versoepeld, waardoor enkele evenementen fysiek bezoekers konden ontvangen. Bij lezingen was het duidelijk dat bezoekers liever gebruik maakten van de livestream-optie.

LEZINGEN

Datum	Wie	Van	Titel
10/03	Rens Tacoma	Universiteit Leiden	Romeinse propaganda
11/03	Bert van der Spek	Vrije Universiteit	De succesvolle propaganda van Cyrus de Grote
11/03	Inger Kuin	Universiteit Virginia	De ontmoeting (?) van Alexander de Grote en Diogenes van Sinope
12/03	Christiaan Weijts	NRC	Zeven mijlen langs de limes
13/03	Marika van Aerde	Universiteit Leiden	Hoe werden Griekse inscripties deel van Maurya propaganda in het oude India?
16/03	Candida Moss	Universiteit Birmingham	Vervolging als propaganda
17/03	Martijn Icks	UvA	Justinianus en Theodora
18/03	Olaf Kaper	Universiteit Leiden	Egyptische propaganda van Alexander de Grote
19/03	Mark Driessen	Universiteit Leiden	Iconoclasme in de Romeinse tijd

Symposium: Galliërs in de Romeinse senaat?

14/03	Casper de Jonge	Universiteit Leiden	De redevoering van Claudius: retorica, propaganda en inclusiviteit
14/03	Elsemieke Daalder	Universiteit Leiden	Juridische en institutionele aspecten van de Tabula Claudiana
14/03	Ton Derks	Vrije Universiteit	Materiële aspecten en archeologische context van de Tabula Claudiana
14/03	Suzanne Adema	Universiteit Leiden	Tacitus en de Tabula Claudiana

OVERIGE PROGRAMMERING

De week startte op 10 maart met een Hermaion Studiemiddag. Deze uitgeverij liet zijn auteurs vertellen over de onderwerpen uit het centraal eindexamen Grieks en Latijn, te weten Ovidius en Herodotus. In de avond was er de elfde editie van de Ken-Uw-Klassieken Pubquiz. Na twee jaar afwezigheid was het voor de deelnemende docenten, studenten, oud-gymnasiasten en liefhebbers een waar feest om de hersens te kraken in een goed gevulde Tempelzaal. Ongeveer 150 classici, studenten en docenten, verdeeld in 29 teams, gingen de strijd aan. De quiz stond onder leiding van Fik Meijer. Team Orpheus, verbonden aan de Vrije Universiteit, ging er vandoor met de wisselbeker, het prijzenpakket en de eeuwige roem. Ineke Sluiter was de juryvoorzitter en de vragen waren bedacht door Casper de Jonge en Hugo Koning (Universiteit Leiden).

Een dag later won de zestienjarige Maxime van Houdt van het Sint-Jozefcollege in Aalst (België) de finale van de Grote Ken-Je-Klassiekenquiz voor middelbare scholieren. Aangemoedigd door klasgenoten, leraren en familie versloeg hij 19 tegenstanders met zijn kennis over de klassieke wereld. Deze kandidaten waren overgebleven na online voorrondes met 150 deelnemers. Presentator was Hugo Koning (Universiteit Leiden). De quiz werd georganiseerd door het Allard Pierson, Valkhof Museum, Nederlands Klassiek Verbond, Tresoar Leeuwarden, Vereniging Classici Nederland en het RMO.

Op 14 maart was er een docentmiddag van Uitgeverij Primavera Pers. Dit betrof een bijeenkomst over een lesmodule over de arts en filosoof Galenus. Enkele dagen later, tijdens de tiende editie van de Dies Latinus maakten Casper Porton, Martin Baasten, Mari van der Ven en Jelt Blauw het Latijn voor iedereen inzichtelijk en aantrekkelijk. De middag werd georganiseerd door Addisco Onderwijs. Studenten kwamen aan het woord tijdens een lezingenmiddag op 18 maart, die in het teken stond van manipulatie, selectiviteit en zelfpresentatie in antieke bronnen. Zij presenteerden casestudies uit onderzoek, uitgevoerd aan de Universiteit Leiden:

Spreker	Titel
Eden Dijkstra en Joëlle Kraaijeveld	Van wonderland tot twistpunt: Oude archieven in the archival turn
Marianne Bakker en Janis Oomen	Goede mannen? Burgerlijke deugden in de Romeinse herinneringscultuur
Indira Huliselan	Romeins nepnieuws? De Handelingen van Pontius Pilatus als documentaire fictie

Op 20 maart werd de week afgesloten met Carmina Latina: een jazzconcert in het Latijn. Zangeres Judith Nijland studeerde Griekse en Latijnse taal en cultuur en bracht op deze avond met haar band deze interesse en haar liefde voor jazz bij elkaar.

Week van het Oude Schrift (08/09 - 16/09)

Op 14 september was het tweehonderd jaar geleden dat het Egyptische hiërogliefenschrift werd ontcijferd door de Franse taalkundige Jean-François Champollion. Hij legde de basis voor de egyptologie als wetenschap. Daarom organiseerden het RMO, het Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, het Taalmuseum en digitaal platform Things That Talk de Week van het Oude Schrift, waarin in lezingen en workshops door medewerkers van de Leidse Universiteit de rijke schrifttraditie uit het Middellandse Zeegebied en het oude Nabije Oosten centraal stond.

Vormgeving

Anika Ohlerich (Archetypisch)

Spijkerschrift (08/09)

De sprekers werden ingeleid door Willemijn Waal (NINO). Jonathan Stökl, docent Hebreeuws en Aramees aan de Universiteit Leiden, sprak over het Ugaritische spijkerschriftalfabet. De teksten uit Ugarit vormen de belangrijkste bronnen voor het begrijpen van religieuze ideeën en het leven aan de oostkust van de Middellandse Zee aan het eind van het tweede millennium v.Chr. Daarna sprak Caroline Waerzeggers, hoogleraar assyriologie, over de geschiedenis van het spijkerschrift van 3000 v.Chr. tot 70 n.Chr.

Egyptisch schrift (09/09)

De moderator was Cisca Hoogendijk, gast-medewerker papyrologie aan de Universiteit Leiden. Jacques van der Vliet, emeritus-hoogleraar Godsdiensten van het oude Egypte aan de Radboud, stelde het publiek en zichzelf de vraag: wat is Koptisch? Om vervolgens uit te leggen dat er meer aan de hand is dan het verdwijnen van hiërogliefen en de komst van het Grieks alfabet. Koen Donker van Heel, docent Demotische papyrologie stelde de retorische vraag: weet u wel zeker dat dit Egyptisch is? Hierbij ging hij in op een ambtelijk schrift uit het Nieuwe Rijk, genaamd het abnormaal-hiëratisch. Van Heel: "Er zijn weinig mensen die het kunnen lezen. Als je ze zoekt, dan vind je ze in Leiden."

Cilinder met spijkerschrift, 605-562 v.Chr. uit Irak

Vroege alfabetten (13/09)

Ben Haring (Universiteit Leiden) sprak over vroege alfabetten van medeklinkers uit Egypte. Voordat de Grieken hun alfabet gingen gebruiken, circuleerden al schriftsoorten die de klanken van gesproken taal noteerden met behulp van een set van tussen de twintig en dertig tekens. Daarbij ging het vooral om de medeklinkers. De vroegste voorbeelden van deze manier van schrijven zijn bekend uit Egypte. Pieter van der Broek (Stedelijk Gymnasium Schiedam en gastonderzoeker UvA) sprak over het Latijnse alfabet en originele bronnen uit de Romeinse wereld.

Tweehonderd jaar ontcijfering Egyptische hiërogliefen (14/09)

Toen Jean-François Champollion op 14 september 1822 de gevleugelde woorden "je tiens l'affaire!" uitriep, was de ontcijfering van het Egyptische hiërogliefenschrift een feit. Eigenlijk was dat moment slechts het begin van een lang proces van onderzoek naar het schrift en de grammatica van de oud-Egyptische taal. Olaf Kaper, hoogleraar Egyptologie aan de Universiteit Leiden, vertelde deze middag over de doorbraak die Champollion tweehonderd jaar geleden bereikte en hoe wetenschappers tot nieuwe inzichten komen. In het bijzonder stond hij stil bij een sarcofaag in de vaste opstelling, waarvan het schrift tot op heden niet goed begrepen werd. Kaper werd geïntroduceerd door Marein Meijer, Egyptoloog en assistent-conservator, die uit de doeken deed hoe Caspar Reuvers, de eerste directeur van het RMO, zich met de ontcijfering van hiërogliefen bezig hield.

Vroeg-Arabische inscripties (15/09)

Petra Sijpesteijn, hoogleraar Arabische taal en cultuur aan de Universiteit Leiden, gaf een introductie met de nadruk op de vier eeuwen oude traditie van de studie Arabisch aan de Universiteit Leiden. Marijn van Putten (gastonderzoeker Universiteit Leiden), sprak over de historie van het Arabische schrift, vanaf het Aramese begin tot aan het Arabisch zoals dat vandaag de dag bestaat.

Niet-ontcijferde schriften (16/09)

Willemijn Waal gaf een inleiding over soorten schriften die nooit ontcijferd zijn, zoals de Byblos-syllaben, de Kretenzische hiërogliefen en het schrift van de schijf van Phaistos. Alwin Kloekhorst vertelde over het Karische alfabet uit Anatolië en Egypte, en Peter Schrijver (vakgroep Keltische talen en cultuur, Universiteit Utrecht) liet zijn licht schijnen over het Lineair A, het schrift dat rond 2000 v.Chr. op Kreta is ontwikkeld. Gedurende het grootste deel van het tweede millennium is er een mysterieuze taal mee geschreven: het Minoïsch. Dat was de taal van de rijke Bronstijdsbeschaving die verantwoordelijk was voor de zogenaamde Paleiscultuur van Kreta, vooral bekend door het Paleis van Knossos.

Rolzegel met spijkerschrift, 3de dynastie van Ur 2100-2000 v.Chr

Hieroglyfen op mummiekist Pef-tja-neith, ca. 650 v.Chr.

Maand van Toetanchamon (01/11 - 29/11)

November stond in het teken van de herinnering aan de vondst van het graf van Toetanchamon, in die maand 100 jaar geleden. Diverse onderdelen worden elders toegelicht.

Datum	Door wie	Wat
01/11 en 29/11	Vrije Academie	Rondleiding Toetanchamon
04/11	RMO	Feestavond Toetanchamon
08/11 en 30/11	Vrije Academie	Lezing: De jongen achter het dodenmasker
09/11	LIFF / RMO	Speelfilm: The Mummy
10/11	LIFF / RMO	Documentaire: Tutankhamun: The Last Exhibition
11/11	RMO en sprekers (zie elders)	Panelavond: Tutankhamun on Tahrir Square
13/11 en 20/11	Vrije Academie	Studiedag: De jongen achter het dodenmasker
16/11	Huub Pragt (zelfstandig)	Kinderlezing: Op zoek naar Toetanchamon
16/11	Blikveld Uitgevers	Boekpresentatie: Op het spoor van de grafrovers
19/11	Djenné Fila	Kinderworkshop: Toet-anch-kunstwerk
22/11	Willemijn Waal (NINO)	Toetanchamon in spijkerschrift
25/11	Friends of Saqqara	De enige echte Toetanchamon-Pubquiz
28/11	RMO en sprekers (zie elders)	Panelavond: The Display of Human Remains

DE OUDHEID EN HET HEDEN

Het RMO reflecteert vanuit kennis over de Oudheid op de actualiteit en vice versa. Het museum draagt bij aan het debat over hedendaagse kwesties door middel van activiteiten en tentoonstellingen. Hierbij hoort de aandacht voor de continuïteit van de Oudheid als veranderlijk referentiepunt (receptiegeschiedenis). Onderstaand worden enkele initiatieven aangestipt.

Tentoonstellingen

Jemen in beeld vóór de burgeroorlog (26/01 - 10/04)

In deze selectie van tien foto's waren historische bouwwerken in Jemen te zien, voordat ze door de burgeroorlog werden aangetast. De Jordaanse fotograaf Yousef Al-Zou'bi, werkzaam aan de Yarmouk Universiteit in Jordanië, maakte zijn foto's tijdens excursies in 2005. Hij werkte toen mee aan een archeologisch project in het Awam-tempelcomplex in de stad Ma'rib.

Rotstekeningen in de Pakistaanse Himalaya (15/04 - 18/08)

In deze presentatie zagen bezoekers foto's die zijn gemaakt tijdens het Karakorum Rescue Project 2021, in de Pakistaanse Himalaya. Het Karakorum gebergte was een belangrijk handelskruispunt tussen het Indisch Subcontinent en het oude China. Langs de oevers van de Indus en door de bergdalen werden deze routes al vanaf 300 v.Chr. bereisd door handelaren, pelgrims en karavanen. Honderdduizend rotstekeningen op granieten stenen en rotswanden vormen een tastbaar bewijs van de handelsactiviteiten. Ze tonen afbeeldingen zoals mensfiguren, wilde dieren, boeddhistische figuren en rijkelijk versierde stoepa-heiligdommen, evenals inscripties in Brahmi- en Kharosthi-schrift. De rotstekeningen zijn kwetsbaar door erosie en de impact van menselijke activiteit. Daarom werd in nauwe samenwerking met de lokale bevolking van de regio het Karakorum Rescue Project opgezet en gecoördineerd door Abdul Ghani Khan en Marike van Aerde (Universiteit Leiden), die deze fotopresentatie maakte. Het veldwerk was gericht op het documenteren van de tekeningen en het voorkomen van toekomstige vernielingen van de boeddhistische motieven.

Toetanchamon op het Tahrirplein (24/08 - 18/12)

Bezoekers zagen een selectie van acht foto's van straatkunstwerken in Egypte, die tijdens de demonstraties tussen 2011 en 2014 in Caïro gemaakt waren. Basma Hamdy, docent Graphic Design aan de Virginia Commonwealth University (Doha, Qatar) publiceerde ze in haar boek Walls of Freedom. Voor deze presentatie maakte zij een selectie van beelden waarin het oude Egypte een rol speelt. Graffiti was een belangrijk middel om vrijheid uit te drukken. Het werd een verlengstuk van het activisme en een manier om met het publiek in contact te komen. Straatkunst was een manier om de slachtoffers van het geweld van het regime te herdenken. Meerdere kunstenaars haalden hun inspiratie uit de iconen en iconografie van kunst uit het oude Egypte. Afbeeldingen van Toetanchamon en Nefertiti bijvoorbeeld, of scènes uit wandschilderingen. De oud-Egyptische periode wordt gezien als een belangrijk onderdeel van de hedendaagse Egyptische identiteit. Tijdens de demonstraties probeerden sommige kunstenaars een visuele beeldtaal te creëren die alle mensen zouden begrijpen. Het leverde kunstwerken op die de iconen van het oude Egypte in een urgent perspectief plaatsen.

Foto: Marike van Aerde.

Temple of Nakrah-Baraqish of Ma'in Kingdom, foto: Yousef Al-Zou'bi.

Wachter - Alaa Awad, foto Ali Khaled.

Classical Controversies

In 2020 organiseerden de Universiteit Leiden en het RMO de online conferentie Classical Controversies. In november verscheen de bundel *Classical Controversies. Reception of Graeco-Roman Antiquity in the Twenty-First Century*, onder redactie van dr. Kim Beerden (Universiteit Leiden) en Timo Epping (RMO), bij Sidestone Press. Het boek onderzoekt, onder andere door middel van case studies, hoe de Oudheid geconstrueerd en gebruikt wordt in hedendaagse discussies.

Chatten met het verleden

Dit project, een samenwerking tussen de Universiteit Leiden, de Open Universiteit, het RMO en enkele Leidse scholen onderzoekt de implementatie van een chatbot in het geschiedenisonderwijs, ter bevordering van computational thinking. De chatbot stelt bezoekers en leerlingen in staat te communiceren met het tienjarige meisje Caetennia Pollitta, die in de eerste eeuw n.Chr. in Rome woonde. Haar portret is te zien op haar grafaltaar in het RMO. Het prototype van de chatbot 'matcht' de invoervragen en de vragen in de database door de scores te berekenen en te rangschikken. Ongeveer 50% van de 109 vragen die bezoekers stelden, leidden tot een acceptabel antwoord.

Podiumkunst

Theatergroep Aluin maakte, als aanvulling op de expositie over keizer Domitianus, een voorstelling over de keizer en zijn vrouw Domitia Longina. Het echtpaar nam de toehoorders in de Tempelzaal mee terug naar het jaar 81. In de vorm van een persconferentie wilden zij het negatieve beeld bijstellen dat historici schiepen van de regeringsperiode van Domitianus. Ze gingen in op vragen over hun gezinsleven, roddels, vijanden, vreemde affaires en de wrede uitspattingen die aan Domitianus zijn toegedicht. Tijdens de persconferentie bleek dat Domitianus en Domitia nog geheimen voor elkaar hadden en het niet zo eenvoudig was hun imago te redden. Deze voorstelling is acht maal uitgevoerd.

De tempel was het decor voor drie concerten, ingeleid door presentatrice Emmely de Wilt (Radio 2). Met *History in Concert (24/09)*, onderdeel van de organisatie de Canon van Nederland, werd een editie over de Limes georganiseerd. Tussen de muziek van Nagasaki Swim, Joya Mooi en The Indien spraken conservator Jasper de Bruin en Saskia Stevens (Universiteit Utrecht) over het NWO-project *Constructing the Limes* en in het bijzonder over het begrip 'grenzen'. De reenactmentorganisatie *Legio Secunda Augusta* was aanwezig om de bezoekers kennis te laten maken met het Romeinse verleden van Nederland.

In de Tempelzaal werd op 3 november de voorstelling *Antigone* uitgevoerd, geregisseerd en geproduceerd door Agaath Witteman. De voorstelling legde een wereld bloot van lang geleden, die verrassend op de onze lijkt als het gaat om thema's als de relatie met de overheid en dictators die dichtbij komen. *Antigone* werd gepresenteerd in samenwerking met de Leidse Schouwburg en Stadsgehoorzaal Leiden. Twee dagen eerder was de tempel het decor voor de perspresentatie van de Disney-musical *Aida*, die in 2023 naar Nederland komt. De cast van het musicalspektakel zong enkele nummers. Tijdens het Leiden International Film Festival vertoonde het RMO de speelfilm *The Mummy (09/11)* en de documentaire *Tutankhamun: The Last Exhibition (10/11)*. Beide voorstellingen werden ingeleid door conservator Daniel Soliman.

Het beste boek van Leiden (31/08)

Bij Books that made History werd de bezoekers gevraagd welk boek de meeste invloed heeft gehad op de wereld van vandaag. De uitkomst werd bekend gemaakt tijdens een avondprogramma met lezingen, gesprekken en een Kahoot-pubquiz. De drie boeken waarop bezoekers het meest gestemd hadden werden nogmaals gepromoot door een ambassadeur:

Auteur	Boek	Jaar	Ambassadeur	Van
René Descartes	Discours de la méthode	1637	Erik-Jan Bos	Erasmus Universiteit
Anna Maria van Schurman	Dissertatio de ingenii muliebris	1641	Pieta van Beek	Universiteit Utrecht
Albert Einstein	Typoscript met aantekeningen	1914	Dirk van Delft	Universiteit Leiden

Carel Stolker, voorzitter van de selectiecommissie van de 25 geselecteerde boeken, maakte bekend dat het overgrote deel van de stemmen was gegaan naar Anna Maria van Schurman.

Anonymous Pharaoh, foto: Marsh Thyson.

Panelavond: Tutankhamun on Tahrir Square (11/11)

Naar aanleiding van de gelijknamige foto-expositie achter de tempel werd een avond georganiseerd rondom de vragen: wat betekent het oude Egypte voor Egyptenaren van nu? Welke rol heeft de oude cultuur in de hedendaagse Egyptische maatschappij en kunst? En hoe wordt de beeldtaal van het oude Egypte strategisch ingezet, door zowel machthebbers als hun tegenstanders?

Conservator Daniel Soliman modereerde een gesprek met drie Egyptische gasten:

- Basma Hamdy, adjunct-hoogleraar Grafisch Ontwerp aan de Virginia Commonwealth University in Doha (Qatar) en gastcurator van de fototentoonstelling;
- Heba Abd el Gawad, egyptoloog University College Londen;
- Sara Sallam, kunstenaar, ontwerper, schrijver, visueel onderzoeker en boekenmaker.

Panelavond: The Display of Human Remains (28/11)

Een discussieavond over de omgang met menselijke resten en de wijze van exposeren daarvan in het RMO. De avond werd gemodereerd door osteo-archeoloog Sarah Schrader (Universiteit Leiden). De sprekers waren:

Spreker	Van	Onderwerp
Lara Weiss	RMO	Human remains in the Egypt collection
Luc Amkreutz	RMO	Human remains in the Doggerland exhibition
Daniel Soliman	RMO	The tragic history of ancient Egyptian bodies: powders, museum objects and monsters
Astrid Christiaens	Forensisch patholoog	What does dignified handling of human remains entail
Sara Sallam	Kunstenaar	Artistic Responses to the Artefication and Monstrification of My Ancestors

Va Pensiero (08/12 – 10/12)

Va Pensiero is een intieme opera met een bijzonder hoofdpersoon, de rivier de Eufraat, Al-Furat in het Arabisch. Aan de oevers van de rivier ontstonden de eerste beschavingen, de eerste schriften en vele muzikale culturen. Haar oevers brachten prachtige verhalen voort, die de westerse cultuur grondig hebben beïnvloed. Vanaf de jaren zeventig werden er stuwdammen in de Eufraat gebouwd, waardoor de vruchtbare rivier opdroogt en haar rijke geschiedenis verloren dreigt te gaan. Nederlandse en Syrische archeologen werkten samen om het erfgoed rondom haar oevers te bewaren. Archeoloog Maurits van Loon, oprichter van Museum Van Loon, speelde hierin een belangrijke rol. In de zomer van 2021 werd de opera voor het eerst in de tuin van Museum van Loon uitgevoerd.

De opera Va Pensiero van World Opera Lab is een ontmoeting tussen heden en verleden, oost en west, archeologie en opera. Met aria's uit Nabucco van Verdi, traditionele muziek uit Syrië, Irak en Turkije, in een regie van Miranda Lakerveld. Deelnemende musici waren Sabra El Bahri Khatri (sopraan), Vincent Martig (klarinet, verteller), Shwan Sulaiman (zang, saz), Haytham Safia (ud), Wim Dijkstra (piano). Voorafgaand aan de opera was er een korte introductie en na afloop was er een nabespreking, waarbij archeologen spraken die betrokken waren bij opgravingen rondom de Eufraat. Alle avonden waren uitverkocht. Va Pensiero werd gepresenteerd in samenwerking met de Leidse Schouwburg en Stadsgehoorzaal Leiden.

Wegen naar Rome

In de online blog- en vlogserie *Wegen naar Rome*, gerelateerd aan de Week van de Klassieken, vertellen academici over hun favoriete romans, films en games over de Oudheid. De initiatieven worden gecoördineerd door stagiairs. Medewerkers van het RMO leveren regelmatig blogs aan.

Wie	Van	Titel blog
Ruben Poelstra	Universiteit Leiden	Platoonse hiphop: de klassieke boodschap van Montero
Miriam Groen-Vallinga	Radboud Universiteit	Half boy. Half god. All hero.
Daniëlle Sloopjes	UvA	In vervoering over Rome
Floris Overduin	Radboud Universiteit	Mythen op de radio: de Oudheid in popmuziek
Claire Stocks	Universiteit Newcastle	Domitian and the Corn Modius
David Rijser	Rijksuniversiteit Groningen	Suburra en het antieke Rome
Casper de Jonge	Universiteit Leiden	Bach en Quintilianus
Eelco Glas	Rijksuniversiteit Groningen	Ben-Hur: De eerste literaire kaskraker
Dries de Crom	Universiteit Tilburg	Indiana Jones in de pruikentijd
Willemijn van Dijk	zelfstandig	Schaamtevol en levensecht
Eric Moormann	Radboud Universiteit (em.)	Oudheid in opera
Patrick de Rynck	www.hic-nunc.be	Venussen van beton
Karen Jenson	Thermenmuseum Heerlen	Life of Brian
David Kertai	RMO	In de schaduw van Byzantium
Kaylee Branse	Radboud Universiteit	Madeline Miller en de verbeelding van de klassieken
Petra Hogenboom	RMO	Het oude Egypte en Nubië in de wereld van drag
Willemijn Waal	NINO	Hallelujah: antieke liefdesverhalen bezongen door Leonard Cohen
Reinhart Ceulemans	KU Leuven	Thebe aan de Theems
Koen Vacano	Vrije Universiteit	Romeinse entertainmentindoctrinatie in The Hunger Games
Ruurd Halbertsma	RMO	De wereld van Asterix de Galliër

Oog op de Oudheid

Deze jaarlijkse serie presentaties en discussies was, net als de Week van de Klassieken, gewijd aan het thema propaganda, met het motto: geen weetjes maar wetenschap. Elke avond bespraken twee wetenschappers of journalisten een onderwerp, met een afsluitende discussie onder leiding van Richard Kroes. De serie werd bijgewoond in het museum of via livestream.

Oog op antieke propaganda (15/03)

Deze bijeenkomst was gewijd aan de wijze waarop academici anders zijn gaan kijken naar antieke propaganda, in het bijzonder die van keizer Domitianus. Nathalie de Haan (Radboud Universiteit) en Daniëlle Slootjes (UvA) legden uit hoe ideeën uit onze tijd zich vertalen in perspectieven op antieke ideeën.

Oog op de stad Rome (22/03)

In de propaganda (als men het zo wil noemen) van Romeinse heersers - of het nu ging om keizers, pausen of een fascistische dictator als Mussolini - speelde hun vormgeving van de stad Rome een prominente rol. Ruurd Nauta (Rijksuniversiteit Groningen) legde uit hoe het bouwprogramma van Domitianus werd behandeld door de dichters van zijn tijd. Lucinda Dirven (Radboud Universiteit) keek naar de manier waarop het Romeinse bouwkundige verleden als uithangbord diende in fascistisch Italië.

Oog op nationalisme (29/03)

Hoe zijn opvattingen over cultureel erfgoed gerelateerd aan nationale identiteit in landen in het Midden-Oosten? Wat is de relatie tussen de diaspora en landen van herkomst, als het gaat om restitutie van erfgoed in Europese musea? En hoe werkt het (her)promoten van zionisme door in het verzamel- en presentatiebeleid van opgravingen in Israël en in restitutieclaims door musea daar? De sprekers waren Judy Jaffe-Schagen en Mirjam Shatanawi van de Reinwardt-academie.

Oog op religie (05/04)

Zowel het jodendom als het christendom worden door hun monotheïstische levensbeschouwing vaak als uitzonderingen in de antieke wereld gezien. In deze sessie nuanceerden Jürgen Zangenberg (hoogleraar antiek jodendom en vroeg christendom Universiteit Leiden) en Renske Janssen (oudhistorica en classica Universiteit Leiden) deze aanname. Daarnaast bespraken ze hoe deze uitzonderingspositie voor beide groepen nog steeds relevant is.

Kemet (2023)

Van vroege jazz tot hiphop van nu, van Miles Davis en Sun Ra tot Beyoncé en Rihanna; in veel muziek zie en hoor je terug dat de makers geïnspireerd zijn door het oude Egypte en Nubië. In de tentoonstelling Kemet. Egypte in hiphop, jazz, soul & funk staat de muziek van artiesten met Afrikaanse roots centraal. Het is een reis door de muziekgeschiedenis, op zoek naar de aantrekkingskracht van het oude Egypte. Wat betekent het oude Egypte voor deze muzikanten?

Zowel Beyoncé als Rihanna lieten zich afbeelden als de Egyptische koningin Nefertiti, rapper Nas stond als farao Toetanchamon op de cover van zijn legendarische album I am... In de jaren tachtig speelde acteur Eddie Murphy de farao Ramses in de videoclip bij Remember the Time, en op bijna alle platenhoezen van de band Earth, Wind & Fire uit die tijd is iets oud-Egyptisch te zien. Artiesten als Lauryn Hill en KRS-One rappen over de Egyptische Oudheid. Deze oud-Egyptische thema's gaan terug tot de jaren vijftig, toen de jazzmuzikant Sun Ra en zijn Orkest een combinatie maakten van jazz met Egyptische thema's die tot vandaag de dag nog invloed heeft.

Het oude Egypte en Nubië zijn een onomstotelijke inspiratiebron geweest voor muzikanten uit de Afrikaanse diaspora. De artiesten omarmen en claimen deze oude Afrikaanse culturen om uitdrukking te geven aan verzet, empowerment en spirituele heling. Vaak grijpen ze terug op de naam die de Egyptenaren zelf aan hun land gaven: kemet, 'het zwarte land'.

De verbeeldingen van Kemet maken de cultuur van de oude Egyptenaren niet alleen iets van het verleden, maar juist van het nu en de toekomst. In de muziekgeschiedenis zien we dat terug bij vele jazz-, funk-, soul-, pop-, reggae-

en rapartiesten, waaronder Miles Davis, Nina Simone, Prince, Fela Kuti, Erykah Badu en Nas. Ook in Nederland – bijvoorbeeld in de muziek van hiphop-formatie Zwart Licht en van Ray Fuego.

In de egyptologie is Egypte lang vooral bestudeerd als onderdeel van het Middellandse Zeegebied. Veel muzikanten met Afrikaanse roots benadrukken dat het oude Egypte een Afrikaanse cultuur is. In hun muziek laten ze hun verbondenheid zien met de duizenden jaren oude geschiedenis van het gebied rond de Nijl. Zij kijken in hun muziek, teksten en visual art naar het verleden van het oude Egypte, en kiezen thema's uit de oud-Egyptische cultuur om aan hun eigen verleden en heden te koppelen. En aan hun toekomst, bijvoorbeeld in de culturele stroming die het afrofuturisme wordt genoemd.

Bronzen beeld van de god Horus met valkenkop 700-332 v.Chr.

Samenwerkingen

- Een externe klankbordgroep werkt mee aan de inhoud van de tentoonstelling en de (onderwijs)activiteiten. De klankbordgroep bestaat uit Beylula Yosef, Kafayoun Arian, Kiran Sukul, Michael Ghebreab en Richard Kofi.
 - Studio AFARAI ontwerpt de tentoonstelling. De bouw is in handen van duurzaam bouwatelier Fiction Factory.
 - De audiotour wordt gemaakt door Typhoon.
 - Rapper Nnelg schreef een track.
 - Als muziek-expert werkt Rob 'Manga' Nanere (dj) mee.
 - Egyptologe Rita Lucarelli geeft adviezen over het afrocentrisme en afrofuturisme.
- Erik Steinskog geeft adviezen over het gebruik van muziek uit de twintigste en eenentwintigste eeuw.
 - In het evenementenprogramma wordt samengewerkt met Paradiso Amsterdam, het Leiden International Film Festival en Afrispectives.

Het project wordt gesteund door de VriendenLoterij, het Mondriaan Fonds, het VSB Fonds en platenzaak Plato.

Artiest Sun Ra in een op het oude Egypte geïnspireerd kostuum | fragment uit 'Space Is the Place', 1974
bron: YouTube.

Foto: Melissa de Heus

2. Collectie- en wetenschappelijke functie

ERFGOEDWET: COLLECTIEBEHEER..... 82

CENTRAAL PODIUM: ZICHTBAARHEID EN MOBILITEIT..... 87

LEEROMGEVING: KENNISOVERDRACHT EN ONDERZOEK... 97

ERFGOEDWET: COLLECTIEBEHEER

De doelen zijn dat de expositiezalen en de depots goed onderhouden zijn, het klimaat op de zalen en in de depots stabiel is en de veiligheidsmaatregelen gecertificeerd zijn. Er zijn geen abnormale afwijkingen geconstateerd in het klimaat. Het klimaatverschil in de lades met papyri blijft niet ideaal, net als de noodgedwongen opslag van organisch materiaal in niet-geklimateerde depots. Dit jaar is er een begin gemaakt om het volle organisch depot efficiënter in te richten en ruimte te creëren voor degradatiegevoelige voorwerpen. De beveiliging is up-to-date. Bij het collectiebeheer is het doel dat de verzamelingen geregistreerd, gedigitaliseerd en ontsloten zijn. Negentig procent van de voorwerpen moet in tien minuten vindbaar zijn.

Procedures

Met de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed is in 2021 een nulmeting van vermissingen uitgevoerd. Er werden 1.294 vermissingen geregistreerd, waarvan het grootste deel al voor 1980 als zoek te boek stond. Drie voorwerpen zijn teruggevonden en er zijn geen vermissingen bijgekomen. Er is een procedure Vermissing opgesteld, waarin is vastgelegd wat er gedaan moet worden als een vermissing wordt geconstateerd.

De procedure Controle fysieke staat is geïmplementeerd. Deze procedure is nodig om te voldoen aan de Erfgoedwet, waarin staat dat de actuele fysieke staat van cultuurobjecten moet worden vastgelegd. Met de inspectie is afgesproken de collectie iedere zes jaar te controleren en degradatiegevoelige objecten iedere drie jaar. De procedure Uitgaande Bruiklenen is bijgewerkt en de standaard bruikleenovereenkomst is geactualiseerd. Daarnaast is de procedure Invasief wetenschappelijk onderzoek opgesteld. Het RMO is terughoudend in het toestaan van onderzoek waarbij collectie beschadigd raakt, al is het miniem, maar kan besluiten het toe te staan om de collectiewaardering te verhogen.

Restauratie en conservering

De derde en laatste fase van de restauratie van de papyrus van Qenna werd voltooid door Alexia Melianou. Dit project werd mede mogelijk gemaakt door het Van der Klaauw Fonds van de Vereniging Rembrandt. In de zomer werden alle 35 vellen (ruim 17 meter) getoond in de tentoonstelling Papyrus van Qenna, waarbij er naast alle egyptologische aspecten ruimte was voor het restauratieproces.

Godoliva van der Randen behandelde 150 Koptische perkamenten bladen. Alle vellen zijn uit hun oude behuizing gehaald, een groot deel ervan is gerestaureerd, en de collectie is ingekaderd in zuurvrij karton met daarin een doorzichtige hoes. De collectie is nu beter toegankelijk en veilig te bestuderen.

Renske Dooijes rondde de restauratie van de sarcofaag van Simpelveld af. Daarna volgde een periode waarin ontbrekende delen werden aangevuld en op kleur gebracht. Na de restauratie werd een 3D-scan gemaakt van de sarcofaag, ten behoeve van de documentatie, en om in de toekomst een 3D-print mogelijk te maken. Iris Mahu en Stefania Lorenzotti conserveerden en restaureerden 97 Romeinse munten, 68 fibulae (mantelspelden), en enkele andere metalen objecten. De voorwerpen werden geselecteerd op basis van aanwezigheid van corrosie en kwetsbaarheid. Ze werden gereinigd, geïmpregneerd en voorzien van een beschermende laag. Daarnaast werd geadviseerd over de juiste bewaaromstandigheden en zijn de voorwerpen na behandeling gefotografeerd. Een selectie van munten is gefotografeerd met de Dome.

Het RMO faciliteerde, net als in voorgaande jaren, de restauratie van kleitabletten van het NINO, door Carmen Gütschow (Berlijn) gebruik te laten maken van het restauratieatelier. Helbertijn Krudop kon de mummiekist van Peftjaoeneith, een van de topstukken, aan de binnenkant behandelen, omdat deze vanwege een bruikleen aan Leuven toegankelijk was. Het oppervlak is gereinigd en losse verf is geconsoleerd. Oude ontsierende lijmresten zijn verwijderd. Kristalvormige witte vlekjes, ontstaan door barstjes in een oud restauratievernis van was, zijn verminderd en verzadigd. Het deksel is middels een 3D-scan toegankelijk gemaakt via het RMO-kanaal van SketchFab.

Project Tang

In de tentoonstellingen Toetanchamon en Avontuur langs de Nijl stonden, naast originele objecten, replica's en schaalmodellen uit de Tang-collectie centraal. Deze voorwerpen zijn afkomstig van het Bijbels Museum in Amsterdam, dat in 2020 haar deuren sloot. Het RMO nam deze stukken in eerste instantie over voor educatieve doeleinden. Bij nader inzien zijn ze opgenomen in de rijkscollectie, als interessant voorbeeld van receptie en waardering van de Oudheid en egyptomanie in het begin van de twintigste eeuw.

De heer H.J. Tang was vermoedelijk zo geïnspireerd door de vondst van het graf van Toetanchamon dat hij niet alleen replica's vervaardigde van vondsten uit diens graf, maar daarnaast een model dat was geïnspireerd door de tempel van Karnak, een schijndeur, mummiekisten en schilderijen. Tang vervaardigde deze voorwerpen op verschillende schaal. Voordat de stukken in het Bijbels Museum terecht kwamen, werden ze door hemzelf tentoongesteld. Dat gebeurde in 1934 in het Schoolmuseum (Nederlands Museum voor Onderwijs en Opvoeding) in Amsterdam, een jaar later in de Volksuniversiteit (met daarbij prenten uit de collectie van het RMO) en in 1937 in een drijvend museum, genaamd de Tut-Anch-Amon. Dit 'tentoonstellingschip' was drie weken te bewonderen aan de Amsterdamse Stadhouderskade en voer daarna door het land.

Na de overdracht door het Bijbels Museum bleken veel voorwerpen gerestaureerd te moeten worden, zoals een verenwaaier. Op de waaier is aan de ene kant een jachtscène te zien waarin Toetanchamon op struisvogels jaagt. Aan de andere kant rijdt de farao stapvoets in zijn strijdswagen, terwijl de geschoten struisvogels voor hem uit worden gedragen. De struisvogelveren van de originele waaier zijn beschreven bij de vondst van Toetanchamons graf-tombe in 1922 en inmiddels verloren gegaan. De replica had nog de afwisselend bruine en witte struisvogelveren. Ze waren echter stoffig, verkleurd en deels geknakt of gebroken. Ze zijn met beneveling schoongemaakt en terug in vorm gebracht. Gebroken veren zijn reversibel gespalkt met op kleur gebrachte carbon rondstaf en de ontbrekende veren zijn reversibel aangevuld met nieuwe struisvogelveren. Tot slot zijn de oude lijmresten op de waaier en de staf verwijderd en is de afgebroken aanhechting hersteld, zodat de waaier opgesteld kon worden.

Registratie

Objecten	2019	2020	2021	2022
Basisregistratie	100%	100%	100%	100%
Objectrecords	205.901	219.727	221.528	231.501
Objecten (ex. opgravingsmateriaal)	127.317	134.443	136.706	146.671
TMS-records met foto's	86.243	107.541	111.326	111.326
Foto's in TMS	184.064	211.102	215.035	232.232
Record met foto via website	85.156	107.075	110.087	135.710
% records met foto op site (doel 80%)	66,9%	79,6%	80,5%	92,5%
Vindbaar in 10 minuten	92%	92%	92%	92%
Onderverdeling	2019	2020	2021	2022
Egypte	25.077	25.109	25.185	25.233
Nabije Oosten	19.489	19.494	19.609	20.906
Klassieke Wereld	14.734	14.998	14.986	14.989
Oud-Europa	8.585	8.940	9.210	9.212
Nederland prehistorie	10.093	10.353	11.139	11.649
Nederland Romeinen	16.975	16.795	17.256	24.247
Nederland Middeleeuwen	23.701	23.716	24.237	24.784
Opgravingsmateriaal	87.247	85.284	84.822	84.830
- prehistorisch	ca. 13.000	ca. 13.000	ca. 13.000	ca. 13.000
- Romeins	ca. 27.000	ca. 25.000	ca. 25.000	ca. 25.000
- Middeleeuws	ca. 47.000	ca. 47.000	ca. 47.000	ca. 47.000
Receptie van de Oudheid	1.829	1.821	1.832	1.958
Gesneden stenen	4.416	4.419	4.419	4.860
Boeken	2.418	2.423	2.423	2.423
Glasnegatieven	-	6.375	6.410	6.410

Op de website worden uitsluitend records met één of meerdere foto's geplaatst. Het betreft 83% van alle objecten (exclusief opgravingsmateriaal). Gebruikers van de collectiezoeker en topstukkenpagina krijgen de belangrijkste gegevens te zien en mogen de fotobestanden gratis downloaden. Door registratieprojecten komen voortdurend nieuwe records beschikbaar. Sinds 2011 zijn afbeeldingen rechtstreeks en is collectiedata gratis beschikbaar. De gegevens en foto's zijn zichtbaar op Collectie NL, Europeana, en met behulp van Collection Connection in regionale databases. De grote privécollecties van Wttewaall, Wassink, en van Putten (de drie aanwinsten van Romeins materiaal in 2021) zijn geregistreerd en gefotografeerd. Dat geldt evenzeer voor een overgedragen verzameling van het Bijbels Museum en aanwinsten voor de afdeling Nabije Oosten. De gegevens in de TMS-module Personen & Instellingen werden opgeschoond en aan alle aanwinsten tussen 1863 en 1932 (39.643 records) werden verwervingsgegevens gekoppeld, met als doel dit via de website te ontsluiten. Vanwege het verplaatsen van het fysieke materiaal naar het Nationaal Archief werden alle 1025 bruikleendossiers uit de periode 1906-1993 gedigitaliseerd en gekoppeld aan bruikleenrecords in TMS.

Analoge beeldragers

Het RMO beheert 170.000 analoge beeldragers, waaronder dia's, afdrukken, negatieven en filmopnames. Dit zijn objectgerelateerde opnames en beeldragers waarop landschappen, vindplaatsen, personen, gebeurtenissen en onderzoeksresultaten te zien zijn. De collectie is een waardevolle aanvulling op het archief. Sinds 2000 zijn 45.000 beeldragers gedigitaliseerd. Hiervan zijn er 41.400 opgenomen in TMS. Er is een meerjarig digitaliseringsproject gestart met drie uitgangspunten: de kwaliteit van de analoge collectie garanderen, de collectie duurzaam bewaren, en de toegankelijkheid van de collectie vergroten. Op basis van een waarderingssysteem zijn groepen beeldragers gewaardeerd om te bepalen wat bewaard moet blijven, wat als rijkscollectie of archief geregistreerd moet worden, wat gedigitaliseerd moet worden, en wat geconsolideerd of gerestaureerd moet worden. De belangrijkste criteria waren onderzoekswaarde, historische waarde, museumgeschiedenis en objectfotografie. Op basis hiervan worden 82.000 beeldragers gedigitaliseerd en in 2023 ontsloten. De verwachting is dat van de 170.000 analoge beeldragers bijna 75% in 2024 digitaal toegankelijk zal zijn.

Digitale opnames

Dagelijks worden digitale foto's aan het fotoarchief toegevoegd om gebeurtenissen en activiteiten te illustreren en collectiegerelateerde situaties (restauratie- en conditiefoto's) en onderzoek (opgravingsfoto's) vast te leggen. Sinds het begin van de digitale fotografie zijn circa 190.000 digitale foto's aan TMS toegevoegd. Met een Dome, een koepel met 128 ledlampjes die voorwerpen met een gering reliëf gedetailleerd vast kan leggen, zijn 75 schrijfflankjes, 12 munten en 6 gesneden stenen gedigitaliseerd. Dit resulteerde in 186 RTI-bestanden. Sinds 2019 bezit het museum eigen 3D-scanners. Fotograaf Robbert-Jan Looman en vrijwilliger Richard van der Luit namen tachtig voorwerpen in 3D op. Deze worden zonder beperkende voorwaarden via de website Sketchfab.com aangeboden. Vanaf 2023 zijn de opnames op de site te zien. Met dergelijke 3D-opnamen kunnen nauwkeurige replica's geproduceerd worden, ook op schaal.

Bibliotheek

	2019	2020	2021	2022
Boeken	28.934	29.736	30.583	31.712

Het was een belangrijk jaar voor de bibliotheek. Cameeënverzamelaar Derek Content kondigde de schenking aan van zijn circa 15.000 boeken, documentatie en afdrucken. Inmiddels zijn zo'n 4.000 boeken ontvangen, die vanaf 2023 geïntegreerd worden. Van Henk van Wijk ontving het museum een collectie boeken, veelal gerelateerd aan de collectie archeologisch tin die hij het RMO toebedeelde. Daarnaast schonken Jan Albert Bakker, Gerard Broekman, Sigrid van Roode en Els van der Steen ieder een substantieel aantal boeken. Er werden 1.129 titels door vrijwilligers ingevoerd in de catalogus, die is ontsloten via WorldCat. In september werd een succesvolle boekenmarkt georganiseerd. Niet passende boeken en dubblures werden te koop aangeboden. De opbrengst kwam ten goede aan de bibliotheek.

Archief

Van het project Liefdewerk Oud Papier, waarin het digitale brievenarchief 1818-1923 door crowdsourcing grotendeels is ontsloten, restten enkele lastig te lezen kopieboeken. Van de 40.000 brieven zijn er inmiddels 37.000 ingevoerd. De privé-archieven van J.H.C. van Milligen, J.W. Oppenoorth, C.L. Temminck Groll en P.C. Schakenbos en het papieren archief van de opgravingen in Sakkara (1971-2018) werden ontsloten. De in het Latijn geschreven jaarverslagen (1820-1837) zijn naar het Nederlands

vertaald en via de website in te zien. Het archief over de bedrijfsvoering tot 1995, het jaar van de museale verzelfstandiging, werd overgedragen aan het Nationaal Archief. Collectiegerelateerde archiefstukken bleven in Leiden. Om de gebruiker van gedigitaliseerde stukken tegemoet te komen, is gestart met de bouw van een archiefsite. Hierop worden in 2023 het brievenarchief, de archieven van Reuvens en Pleyte, en een fotoarchief aangeboden.

Onderwerp	Doel 2024	Reëlsatie 2022
Metamorfoze I (archief 1818-1923)	100% op internet	100% op website, 90% ontsloten
Metamorfoze II (archief 1924-1995)	100% op internet	Nog niet op website
Metamorfoze III (tijdschrift OMRO)	100% op internet	100% op website

CENTRAAL PODIUM: ZICHTBAARHEID

Aanwinsten

	2019	2020	2021	2022
Objecten	387	192	876	3.091
Opgravingsmateriaal	13 dozen	21 dozen	75 dozen	n.v.t.

Specificatie	Omschrijving	Verworven via	Aantal
Egypte			
F 2022/1.1a-b	Twee fragmenten van een mummiekist	Schenking R.J. Demarée	2
Klassiek			
K 2022/5.1	Bronzen munt	Schenking I. Sloof - van der Wal	1
K 2022/11.1	Aardewerk (Italië), collectie Schokker	Aankoop P.C. Schokker-Buijze	1
I 2022/12.1	Aardewerken kruik (Cyprus)	Langdurig bruikleen Department of Antiquities Cyprus	1
Nabije Oosten			
B 2022/5.1-107	Steenfondsten Syrië, collectie A. Bruijn	Schenking A. van der Lee	107
B 2022/6.1-137	Steenfondsten Syrië, collectie G.F. baron thoe Schwartzberg en Hohelansberg	Schenking A. van der Lee	137
B 2022/10.1-77	Vondsten uit Iran, collectie J. Knook	Schenking B. Knook	77
B 2022/11.1-27	Aardewerk Syrië	Schenking C.B. Laken	27
B 2022/11.28	Vuursteen Syrië, collectie R.A. Schokker	Koop-schenkovereenkomst P.C. Schokker-Buijze	1
B 2022/12.1	Byzantijns glazen kan, collectie Bijnsdorp	Aankoop veiling Bonhams Londen	1
Oud Europa			
G 2022/11.1 t/m Z 2022/11.56	Archeologische vondsten Europa, collectie R.A. Schokker	Koop-schenkovereenkomst P.C. Schokker-Buijze	143
M 2022/12.1	Bronzen pyxis, collectie Bijnsdorp	Aankoop veiling Bonhams Londen	1
Nederland prehistorie			
h 2022/5.1	Vuurstenen Moustérienspits, Zandmotor	Schenking P. Pronk	1
h 2022/6.1-3	Verzameling vuursteen, Maasvlakte II	Schenking K. Wentink	3
U 2022/7.1	Houten olifantenbeeldje, Noordzee	Overdracht Natuurhistorisch Museum Rotterdam	1

h 2022/8.1	Bronzen speerpunt, Sliksloot	Schenking H. van der Wouden	1
h 2022/8.2	Geweifragment, strand van Rockanje	Overdracht Natuurhistorisch Museum Rotterdam	1
h 2022/8.3	Geweibijl, Maasvlakte II	Schenking D. Voogdt	1
a 2022/11.1 t/m U 2022/11.33	Archeologische vondsten Nederland, collectie R.A. Schokker	Koop-schenkovereenkomst P.C. Schokker-Buijze	309
h 2022/12.1-519	Benen spitsen en vondsten Maasvlakte I, collectie A. Meuldijk	Schenking J. Meuldijk	519
Nederland Romeins			
e 2022/2.1-20	Aardewerkscherven, Nijmegen	Schenking R.J. Demarée	20
h 2022/3.1	Bronzen haakfibula, Alphen aan den Rijn	Aankoop J.J. van Rijn	1
h 2022/7.1-23	Muntschat, Hazerswoude-Rijndijk	Aankoop H. Maksymiak	23
f 2022/11.1	Leren schoenzool, Vechten	Schenking J. Kolen	1
Nederland Middeleeuwen			
f 2022/1.1	Gouden hanger, Odijk	Aankoop veiling Heritage Auctions Europe	1
f 2022/2.1-484	Muntschat, Hagestein	Aankoop Hoef en Haag C.V.	484
i 2022/7.1	Kinderschedel, Verdrongen Land	Schenking Museum Medisch Spectrum Twente	1
h 2022/8.4	Jacobakan, Den Haag	Schenking Fam. Van der Pols	1
U 2022/8.1-669	Verzameling tinnen objecten, Nederland	Koop-schenkovereenkomst H.B. van Wijk	669
d 2021/11.33-65	Gouden munten en sieraden, Springendal	Aankoop L. Elfrink, G. ten Buuren, M. van der Beek en overdracht Staatsbosbeheer	33
Receptie Oudheid			
Z 2022/1.1	Afgietsel Egyptisch reliëf van Teje	Schenking S. Nielsen Gerlach	1
Z 2022/3.1	Bladmuziek: Tutankhamen Shimmy (1923)	Schenking T. Kauling	1
Z 2022/4.1	Wandkleed met Egyptische voorstellingen	Schenking J. Miedema	1
Z 2022/11.1	Fotoalbum, foto's van Egypte 19 ^e eeuw	Aankoop Catawiki	1
Z 2022/12.1-120	LP's en CD's t.b.v. tentoonstelling Kemet	Aankoop muziekhandel Plato	120
Gesneden stenen			
GS 2022/4.1-426	Verzameling cameeën	Aankoop D. Content	444

Zonder enige twijfel was de belangrijkste aanwinst van een collectie van 444 cameeën: The Content Family Collection. Dit was de verzameling van Derek Content, een Amerikaan van Nederlandse komaf. Door deze aanwinst behoort de collectie gesneden stenen van het RMO nu tot de top-collecties in Europa. Een andere voorname aanwinst was een collectie van 669 tinnen archeologische voorwerpen,

verzameld door de heer Henk van Wijk. Deze collectie is via een periodieke koop-schenkovereenkomst verworven. Het aantal van bijna 3.100 aanwinsten is voorts te verklaren vanuit de aankoop van de laatmiddeleeuwse muntschat van Hagestein (484 exemplaren) en een schenking van de heer Meuldijk van 519 vondsten uit de Noordzee.

Herkomst van cameeën

Voor elke verwerving van een object doet het RMO herkomstonderzoek. Het doel is uit te sluiten dat het voorwerp illegaal verworven of geëxporteerd is. Hierbij bepalen wetgeving, richtlijnen en verdragen wat de voorwaarden zijn waaronder een object aangekocht mag worden. Dat is onder andere het Unesco-verdrag tegen de onrechtmatige handel in cultuurobjecten (inwerkingtreding 1972), dat in 2009 door Nederland is geratificeerd. Er is de wetgeving in de herkomstlanden en er gelden richtlijnen voor oorlogsgebieden. Daarnaast schrijft de Ethische Code voor Musea voor dat musea vóór aankoop "een uiterste poging ondernemen" om vast te stellen dat het object niet illegaal verworven of geëxporteerd is. Een museum moet due diligence uitoefenen in dit onderzoek, waarvan het doel is "dat de gehele geschiedenis van het object vanaf de ontdekking of vervaardiging komt vast te staan". Voor het RMO is het aantonen van zo'n lange rode draad bij cameeën vrijwel onmogelijk, want ze zijn meerdere keren geruild, verkocht of doorgegeven en ver van hun land van herkomst verspreid geraakt over een groot gebied. Documentatie van die handel is er nauwelijks. Tot het einde van de twintigste eeuw was het niet gebruikelijk dat handelaren cameeën voorzagen van herkomstinformatie. Als een camee werd beschreven in een inventarislijst of op een factuur, is dat vaak in generieke termen zoals "een Medusa", "camee van carneool", "vier antieke cameeën", of "een paar oorbellen". Datering van een losse camee op basis van materiaal of stijl is erg moeilijk. Bovendien zijn sommige cameeën uit de zestiende eeuw of later volgens antieke tradities gemaakt. Ze zijn slechts een paar honderd jaar oud, maar lastig te onderscheiden van een

antiek exemplaar. Het is dus bijna nooit met zekerheid vast te stellen wanneer een bepaalde camee geproduceerd is, waar hij oorspronkelijk vandaan komt, of wat de geschiedenis ervan is.

Verspreid over drie jaar is er uitgebreid onderzoek gedaan naar de herkomst van de cameeën, in eerste instantie gefocust op de 174 voor het RMO meest relevante objecten. Bij de eerste fase, het doorzoeken van elf databases voor illegaal verhandelde kunst en het controleren van ICOM Red Lists, kwamen geen verdachte cameeën naar boven. De vervolgstap was om de cameeën te traceren in het archief van Derek Content: de geschiedenis van vijftig jaar lang verzamelen, weergegeven in correspondenties, facturen, douanepapieren, fotoboeken, en de publicaties over de collectie. Op basis van deze gegevens, gecombineerd met herinneringen van Content waar documentatie ontbrak, is voor zover mogelijk vastgesteld wanneer en van wie Content zijn topstukken had gekocht. Dat leverde, naast kennis, de conclusie op dat er hiaten zijn in de herkomstdocumentatie. Het ontbreken van concreet bewijs over de herkomst betekent echter niet dat de overige cameeën illegaal verhandeld zijn. Er zijn vaak juist sterke aanwijzingen dat dat niet het geval is, bijvoorbeeld als een antieke camee in een latere zetting geplaatst is of als ze gekocht zijn van een erfgenaam die vertelde dat de collectie al generaties in hun familie was. In de collectie bevinden zich cameeën die (mogelijk) zijn aangekocht van handelaren die later in verband zijn gebracht met illegale handel van oudheden. Er is geen enkele aanwijzing gevonden dat deze cameeën illegaal zijn verhandeld. In het herkomstonderzoek van de komende jaren wordt aandacht besteed aan deze

stenen. Het RMO heeft deze stenen, na overleg met de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed, nog niet opgenomen in de Rijkscollectie, zodat het eenvoudiger is ze te restitueren, als dat nodig blijkt.

Het RMO vroeg juridisch advies en benaderde de Ethische Code Commissie voor Musea: mag het museum de collectie aankopen, terwijl er nog geen onderzoek is gedaan naar alle 444 stenen? Het advies van beide partijen was alle stenen te onderzoeken. Daarom is nu voor elke camee beschreven wat er bekend is over de herkomstgeschiedenis en welke documenten deze informatie staven. Regelmatig was de conclusie dat er nog niets bekend is over een steen. De tijd waarin dit gedaan moest worden, was te beperkt om het archief volledig door te nemen. Content is bezig al deze documentatie aan het museum over te dragen, tezamen met zijn bibliotheek. Dat is een hulpmiddel voor toekomstig herkomstonderzoek. Op basis van de huidige resultaten twijfelt het RMO niet aan de legitimiteit van de herkomst. Een groot deel van de collectie is al ruim dertig jaar openbaar en in die tijd is er geen enkele controverse geweest over de herkomst van een steen.

Middeleeuwse camee

Deze column van Annemarieke Willemsen verscheen eerder in Archeologie Magazine.

Toen het RMO de collectie cameeën van Derek Content verwierf, werd ook de afdeling Middeleeuwen verrijkt. Niet dat het Nederlandse archeologische vondsten betrof, maar wel objecten uit de periode na de vierde eeuw. Er zijn prachtige stenen bij uit de tiende en elfde eeuw. Soms zijn het miniatuur-kunstwerken, zoals deze steen van bijna zes centimeter met de tenhemelopneming van Maria. Zij ligt slapend midden onderin, omgeven door treurende apostelen, met Johannes het dichtst bij haar. Boven haar lichaam is Christus te zien met een ingebakerd 'kindje' in zijn armen: dat is de ziel van Maria, afgebeeld als een baby, opnieuw geboren en helemaal schoon. Christus is afgebeeld in een amandelvormige mandoria met aan weerszijden een engel. De letters IC en XC zijn een afkorting van zijn naam in het Grieks. Deze voorstelling van de 'ontslaping' van Maria benadrukt dat zij zonder pijn is gestorven. Dit aspect is belangrijk in de orthodoxe Christelijke kerken en deze voorstelling is bekend van identieke ikonen, mozaïeken en ivoren uit die wereld. Daar is Maria-Tenhemelopneming, op 15 augustus, een belangrijke feestdag. Dat is ook zo in Zuid-Europa. In Frankrijk en Italië is het traditioneel de heetste dag en in de steden de leegste, als alle vakanties overlappen; zie voor het lome zomergevoel van die dag de leuke film *Pranzo di Ferragosto*.

Deze camee is gesneden in glaspasta van een dieprode kleur, "zegelwasrood", zoals Content schrijft. De steen hoort bij zo'n 200 miniatuur-sculpturen in opaak glas (vaak naar voorbeelden in steen) die uit de dertiende eeuw dateren. Ze zijn waarschijnlijk in Venetië gemaakt, of wellicht in Constantinopel, dat toen door Venetië was bezet. Het zijn verhalende cameeën die typisch op reliekhouders, boekbanden en kruisen zaten. De afgebroken onderkant, weggebroken achterkant en afgeschuinde zijkanen van dit exemplaar geven aan dat de camee deel van een groter kunstobject was.

Tincollectie

Op 4 juli overleed Henk van Wijk (1944-2022). De maanden ervoor hadden conservator Annemarieke Willemsen en directeur Wim Weijland nauw contact met hem over de schenking van zijn collectie tin. Van Wijk was een groot kenner en verzamelaar van tin dat gevonden was in een archeologische context. Hij is decennia bezig geweest met het vervolmaken van zijn collectie, die mag gelden als de meest complete tincollectie in Nederland, misschien wel wereldwijd. Kort voor zijn overlijden schonken hij en zijn echtgenote Cootje zijn verzameling archeologisch tin aan het RMO. Daarnaast kreeg het museum de gelegenheid een keuze te maken uit hun omvangrijke bibliotheek op dit gebied. Ook boeken over andere laatmiddeleeuwse onderwerpen werden toegevoegd aan de bibliotheek. Het museum is het echtpaar Van Wijk zeer erkentelijk en herinnert zich Henk van Wijk als een gedreven verzamelaar, een scherp en snel denker met een ruimhartige geest.

Alle 669 objecten zijn geïnventariseerd, gedocumenteerd en gefotografeerd. Van grote waarde is de door de verzamelaar meegeleverde documentatie van de voorwerpen. Het gaat om mappen vol met persoonlijke aantekeningen, correspondentie met kenners en handelaren, aankoopbewijzen, taxatie- en verkooprapporten, foto's, krantenknipsels en informatie over herkomst en vondstcontext. Sommige objecten zijn uitvoerig beschreven en gedocumenteerd. Van andere ontbreekt elk spoor. De documentatie geeft een intieme kijk in de totstandkoming van de verzameling en de groei ervan door aankopen in de antiekhandel, op veilingen of uit andere collecties.

De meeste voorwerpen dateren uit de veertiende tot achttiende eeuw. Op enkele uitzonderingen na zijn het vondsten uit Nederlandse bodem. De collectie bevat tafelgoed en eetgerei zoals kannen, borden, kommen, bekers, messen, lepels en zoutvaatjes. Van deze huishoudelijke voorwerpen zijn miniatuurversies gemaakt. De miniaturen uit de Van Wijk-collectie zijn waarschijnlijk gebruikt als speelgoed in poppenhuizen of in pronkkabinetten. Een andere noemenswaardige categorie zijn de tin-loden pelgrimssouvenirs. Dit zijn objecten zoals insignes en ampullen, die door pelgrims als souvenir werden gekocht op de bedevaartplek en mee werden gedragen naar huis.

Het was de wens van Henk van Wijk dat zijn bijzondere verzameling tin bij elkaar zou blijven. Het museum is blij aan deze wens te mogen voldoen.

Collectie Schokker

De heer Rob Schokker was een bekende Limburgse amateur-archeoloog en heeft zijn collectie via een koop-schenkovereenkomst aan het RMO overgedragen. Schokker was actief bij de Archeologische Vereniging Limburg en publiceerde met regelmaat in het tijdschrift van de vereniging. Hij was goed bevriend met meerdere amateur- en beroepsmatige archeologen, waaronder Caspar Franssen, wiens collectie sinds de jaren negentig door het RMO wordt beheerd. Franssen en Schokker ruilden regelmatig archeologische en etnografische stukken, waardoor er voorwerpen met registratienummers van Franssen in de collectie Schokker voorkomen en vice versa. Meerdere vondsten zijn gepubliceerd en er bestaan vele vondstmeldingen van Schokker bij de RCE. De collectie is redelijk gedocumenteerd.

De collectie bevat vooral archeologische vondsten uit Nederland, voornamelijk uit Limburg, die dateren uit de prehistorie en in iets mindere mate de Romeinse tijd en Middeleeuwen. Het prehistorische deel bevat onder andere (vuur)stenen bijlen, een uitzonderlijke mooi bewaarde knophamerbijl, complete en deels aangevulde potten, een bronzen speerpunt en twee bronzen bijlen. Het Romeinse deel betreft aardewerk, waaronder terra sigillata, geveerd en terra nigra aardewerk, glas en metaal. Uit de Middeleeuwen is er aardewerk, waaronder Brunsum-Schinveld-aardewerk en baard-

mankruiken. Een gering deel van de verzameling betreft voorwerpen uit Denemarken, Engeland en Frankrijk, die in vrijwel elke privéverzameling uit die tijd voorkwamen.

Een groot deel van de objecten is museaal interessant. De collectie is van belang omdat het kwalitatief hoogwaardige stukken betreft, waarvan een behoorlijk deel tot de vindplaats te herleiden is. De collectie is representatief en typisch voor de jaren vijftig/zestig en de wijze waarop enthousiaste amateurs zich een vakgebied eigen maakten door te verzamelen, te publiceren en te ruilen.

Collectie Meuldijk

Deze collectie betreft een omvangrijke verzameling Doggerlandvondsten, in de jaren tachtig door de heer Arie Meuldijk verzameld op het strand van Maasvlakte 1. Leo Verhart, indertijd assistent-conservator en later conservator prehistorie van het RMO, inventariseerde deze vondsten (in het bijzonder de getande spitsen van been en gewei) voor zijn doctoraalscriptie, gepubliceerd in het toenmalige tijdschrift OMRO (Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden).

De collectie bevat 519 voorwerpen, waaronder 249 benen spitsen. Onder de spitsen bevinden zich gevarieerde exemplaren, waaronder mogelijk de grootste tot op heden bekend en stukken met sporen van schachting, pek en de indruk van pezen. Daarnaast omvat de verzameling een markante vishaak, menselijk materiaal en zelfs twee versierde stukken.

Van de collectie, althans de spitsen, bestaan uitgebreide beschrijvingen, tekeningen en foto's per spits in het archief. Pogingen tot aankoop in vier decennia zijn niet geslaagd. In 2019 zocht conservator Amkreutz samen met Hester Loeff contact en is hij bij de heer Meuldijk op bezoek geweest. Kort daarna overleed de verzamelaar. Amkreutz hield daarna contact met zijn zoon Jan Meuldijk. Deze bood aan de collectie te schenken aan Leiden, mede op aanraden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

De collectie is van evident belang. Ze was de grootste private verzameling van getande werktuigen van been en gewei afkomstig uit Doggerland. Voor het RMO is deze aanwinst cruciaal voor het onderzoek naar Doggerland en deze materiaalcategorie. De collectie zal ongetwijfeld in de toekomst geraadpleegd worden voor wetenschappelijke doeleinden, in meest directe zin binnen het Resurfacing Doggerland project.

Mobiliteit

Vier procent van de collectie is in de vaste opstelling te zien. In alle tentoonstellingen worden depotvoorwerpen en objecten uit de vaste opstelling opgenomen. Voor de hand liggende blockbusteronderwerpen liggen niet in het depot. Bij winterexposities is het museum afhankelijk van buitenlandse bruiklenen als middel om meer bezoekers te genereren. Omgekeerd leent het RMO graag uit om de collectie zichtbaar te maken. Door de pandemie werden aanvragen uitgesteld, waardoor het een intensief inhaaljaar werd voor uitgaande bruiklenen.

Een van die bruiklenen was een portretkop van Julius Caesar, onderdeel van de vaste opstelling. Het portret, dat gevonden zou zijn in Nijmegen, speelde een rol in de tentoonstelling Ave Caesar! over de Romeinen, Galliërs en Germanen langs de Rijn, in het Antikemuseum Basel. Deze expositie gaat over de politieke, culturele en economische relaties tussen de gebieden langs de Rijn en het Romeinse kerngebied aan de Middellandse Zee. Een portretkop van de hoofdpersoon, gevonden langs de Rijn, moest uiteraard worden getoond. Is dit voorwerp echter wel gevonden in Nijmegen? Hierover verschillen de meningen. De kop is in 1931 gelegateerd als onderdeel van de overdracht van de collectie Gildemeester. Het is niet uitgesloten dat de handelaar, bij wie hij de portretkop kocht, Nijmegen als vindplaats opvoerde om hem aantrekkelijker te maken. Marmer is echter een zeldzaamheid in Nijmegen...

Voor het bruikleenverkeer zie bijlage III, IV en V.

	Doel	2019	2020	2021	2022
Kortlopende bruiklenen		15	6	29	43
Objecten	400	830	159	716	1.054
Langdurige bruiklenen		62	59	60	64
Objecten	1.700	1.373	1.303	1.344	1.613
Inkomende bruiklenen		35	39	74	16
Objecten	Geen doel	228	256	508	509

LEEROMGEVING: KENNISOVERDRACHT EN ONDERZOEK

In de ruim twee eeuwen dat het RMO bestaat, is de overdracht van kennis een rode draad. Het museum kent een rijke traditie van onderzoek en heeft een sterke band met het academische veld in binnen- en buitenland. Alle conservatoren en het hoofd Collecties & Onderzoek zijn gepromoveerd. Zij geven lezingen, colleges en workshops over opmerkelijke ontwikkelingen. Er wordt technisch onderzoek verricht (RTI-, XRF- en UV-onderzoek).

Aankomende periode onderzoekt het RMO voorwerpen en deelcollecties, die een verhaal vertellen over historische processen, interregionale ontwikkelingen en herkomst. Er is gekozen voor twintig onderzoekslijnen, die zijn beschreven in het plan De kracht van het voorwerp.

Onderzoekslijn	Project	Output 2022
Nederland prehistorie		
Doggerland	Betekenis geven aan de Doggerland-collectie door onderzoek, verwerving en presentatie.	Tentoonstelling in Natuurmuseum Fryslân (Leeuwarden) en Futureland (Rotterdam). Vierde druk publicatie. Engelstalig Doggerlandboek (printing on demand). Artikelen in Nature en de Wereldgeschiedenis van Nederland. Determinatiedag op het strand. YouTube: video en minicollege 61.000 keer bekeken. Facebook: project Doggerland 1.958 volgers. Instagram: @projectdoggerland 1.890 volgers. Partner in NWO-project Resurfacing Doggerland. Partner in LegaSea-project Naturalis. Onderzoek vondsten en schenkingen uit privécollecties. Omvangrijke collectie Meuldijk verworven.
Neolithicum en Neolithisatie	Onderzoek naar gebruikssporen, fysisch antropologisch- en isotopen-onderzoek geeft duiding aan niet ontsloten neolithische vondstcomplexen.	Publicatie bandkeramische grafveld van Elsloo (RCE pre-Malta-project). Faciliteren onderzoek vindplaats Hekelingen (Erfgoed telt-project). Begeleiding Aio Lasse Dikkenberg. Organisatie van 32 ^e Steentijd dag. Onderzoek aDNA Molenaarsgraaf. Participatie Bergschenhoek en Hekelingen onderzoek botanie.
Grafheuvels en migratie	Analyse van grafheuvelvondsten levert informatie over de introductie van het paard, onze taal en migratiepatronen.	Faciliteren onderzoek hunebed-aardewerk t.b.v. externe dissertatie. Participatie grafheuvelproject Baarlo. Textielonderzoek Vorstengraf. Restauratievoorstel Vorstengraf.
Ommerschans en de Bronstijd	Onderzoek naar o.a. het zwaard van Ommerschans.	Laatste redactieronde voor PALMA-publicatie. XRF-onderzoek naar metaal uit de bronstijd, publicatie gerealiseerd. Faciliteren onderzoek naar bronstijdzwaarden en huttenleem. Onderzoek t.b.v. bronstijdtentoonstelling 2024-2025.

Onderzoekslijn	Project	Output 2022
Nederland Romeinse tijd		
Limescollectie	De collectie Elberse (Fort Vechten) en het vondstmateriaal van het fort in Valkenburg ontsluiten.	Collecties Elberse, Van Putten en Wttewaall ontsloten via de website. Binnen het NWO-programma Romeinen aan de Rijnmond wordt vondstmateriaal uit Valkenburg geanalyseerd. Presentatie op het Limescongres.
	Onderzoek naar terra sigillata en bronsdepots levert informatie over productie, gebruik en herkomst op.	Documentatie uit collecties Elberse, Van Putten en Wttewaall verzameld. Inventarisatie bronsdepot van Doorwerth.
	Houten schrijfplankjes analyseren met gebruik van Reflectance Transformation Imaging.	Samenwerkingsovereenkomst met onderzoekers uit Groot-Brittannië. Groot deel van de schrijfplankjes is getekend.
	Leer en hout onderzoeken en ontsluiten.	Rapport houtonderzoek door Silke Lange. Tekeningen van leervondsten uit de collecties Elberse en Wttewaall. Eerste inventarisatie omvangrijke leercollectie van Valkenburg.
De Romeinse villawereld	Opgravingen van twintig villa's in Limburg uitwerken en publiceren.	Groot deel tekeningen van villaopgravingen is uitgewerkt. Meer dan de helft van het bijbehorende vondstmateriaal is bekeken. Start schrijfwerk PALMA-publicatie.
Nederland Middeleeuwen		
Strikt persoonlijk	(Kleur)onderzoek naar handschoenen, wanten, tassen en etuis en hun betekenissen.	Publicatie over leer en textiel.
	Ontsluiting kledingaccessoires en sieraden.	Tentoonstelling en (wetenschappelijke) publicaties over 5000 jaar kralen. Studiedag insignes.
Dorestad	Actueel onderzoek publiceren.	Vorbereiding congres en publicatie Dorestad (publicatie 2025).
Het jaar 1000	Voor een beeld van de tiende en elfde eeuw in Nederland is een inventarisatie nodig van vondsten, structuren en objecten en een synthese van het onderzoek.	Inventarisatie en materiaalanalyse van vondsten in Nederland. Onderzoek in Rome en workshop in het KNIR. Vorbereiding publicatie.
Klassieke wereld		
CANCONNECT	De Leidse vazencollectie van Lucien Bonaparte in context brengen met andere Canino-verzamelingen.	Onderzoek Canino-vazen in Poolse collecties (met Universiteit Wroclaw).
BANAPS	Onderzoek over de gevolgen van culturele interactie in de baai van Napels.	Onderzoek ter voorbereiding voor tentoonstelling Paestum 2024.
HUMBORG	Collecties Humbert en Borgia: Noord-Afrikaanse archeologie.	Hulp geboden bij realisering tentoonstelling in Le Kef, beschikbaar stellen van archiefmateriaal. Intentie tot samenwerking.

Onderzoekslijn	Project	Output 2022
Egypte en Nubië		
Sakkara	Onderzoek naar de 19 ^e -eeuwse opgravers, de beeldvorming van Sakkara, het gebruik van kleur, textiel- en hout, en naar de relatie tussen de graven van Maya en Horemheb.	Project met Oral History Grant (Universiteit Leiden) gestart. Opgraving met Museo Egizio. Artikelen, publicatie monografie (DeGruyter) en edited volume (Sidestone). Amarna Research Foundation grant ontvangen.
Stele-onderzoek	Multispectraal onderzoek kleurresten op stenen voorwerpen met TU Delft.	Artikelen in RMO Magazine en Ta-Mery.
Shokan	Onderzoek en ontsluiting geschonken vondsten uit opgravingen bij Shokan (1962-1964).	Materiaalonderzoek. Vorbereiding PALMA-publicatie. Onderzoekspagina op website. Twee blogposts op de website.
Mummies en mummiekisten	Onderzoek nog niet onderzochte menselijke en dierenmummies en naar het gebruik en de perceptie van mummies.	Onderzoek aan mummieresten met Sarah Schrader (Universiteit Leiden). Artikel over tentoonstellen van mummies (Festschrift). Webpresentatie. Human Remains paneldiscussie.
	Zo mogelijk identificeren ateliers van mummiekisten uit 21 ^e en 22 ^e dynastie voor analyse economie en organisatie van mummiekistenindustrie.	Vorbereiding PALMA-publicatie over gele mummiekisten. Organisatie van symposium over gele mummiekisten in het kader van het Vatican Coffin Project.
Herkomst-onderzoek	Herkomstgeschiedenis Egypte-collectie, vooral de wettelijke en ethische kanten van het verzamelen.	Lezingen en media-optredens. Artikel Phoenix over herkomst lijkstfragmenten uit Aboesir el-Meleq.
Oude Nabije Oosten		
Invloeden uit de periferie	Via (herkomst)onderzoek naar de collectie uit het Iraanse bergmassief meer weten over de vervaardigers en gebruikers.	Geen werkzaamheden in verband met Byblos.
Vervalsingen	Voorwerpen worden onderzocht m.b.v. XRF-analyse, productie- en gebruikssporen, stijlkenmerken, vergelijkend onderzoek en dateringen.	Geen werkzaamheden in verband met Byblos.
Byblos	Tentoonstelling en onderzoek gericht op stratigrafisch onderzoek, historische reconstructies en materiële cultuur.	Tentoonstelling gerealiseerd. 3D-animaties van drie bewoningsfases. Publicatie met Jona Lendering. Werk aan wetenschappelijke publicatie voltooid (nog niet gepubliceerd).
Tell Damiyah	Onderzoek naar bewoningsgeschiedenis van de Jordaanvallei, onder andere d.m.v. opgraving op Tell Damiyah.	Aardewerkrestauratie en -onderzoek in Jordanië. Vorbereiding PALMA-deel met Zeidan Kafafi (Yarmouk Universiteit, Irbid, Jordanië), publicatie 2024. Vorbereidingen overname Jordaanvallei-vondsten van Universiteit Leiden.

Nederland prehistorie

Conservator Luc Amkreutz werkte aan de publicatie over het zwaard van Ommerschans, die in 2023 wordt gepubliceerd. Het onderzoek naar het oudste grafveld van Nederland, bij Elsloo, werd gepresenteerd in de NAR-reeks van de RCE, gelijktijdig met de (RMO-) tentoonstelling *Begraven met respect* over deze vindplaats in Historiehuis Maasland. Amkreutz leverde een bijdrage aan onderzoek naar lactose-intolerantie voor Nature en over de potentie van XRF-analyse op prehistorische bronzen voor The Journal of Archaeological Science.

Over het immer populaire Doggerland werden lezingen verzorgd en er werd samengewerkt in het NWO-project Resurfacing Doggerland. Tevens is de publicatie *Doggerland: Lost world under the North Sea* gerealiseerd. Ter voorbereiding op een bronstijdtentoonstelling (2024) zijn bezoeken gebracht aan musea in Halle, Hannover, Berlijn, Parijs-St.-Germain, Kopenhagen en Londen voor bruiklenen.

Luc Amkreutz werd benoemd tot bijzonder hoogleraar Public Archaeology bij de Leidse Faculteit der Archeologie.

Assistent-conservator Sasja van der Vaart-Verschoof werd tijdelijk aangesteld. Zij presenteerde onderzoek naar prehistorisch paardentuig op de Metaaltijdendag in het Drents Museum. Ze ontving zoekers op de Zandmotor tijdens de Strandstruindag en promootte Doggerland via sociale media. Ze organiseerde in Saint-Germain-en-Laye het eerste Colloque Joseph Déchelette, waar zij spreker was. Tevens verrichte zij in samenwerking met de RCE kleurstoffenonderzoek naar textielresten uit het Vorstengraf van Oss.

Aan de kaak gesteld

Deze column van Luc Amkreutz verscheen eerder uitgebreider in het Archeologie Magazine.

In oktober 1994 kwam er tussen de platvis, schelpen en zeesterren nog wat anders omhoog in de netten van de SL27, namelijk een stuk menselijke onderkaak, later gedateerd op 8.370 jaar oud. De kaak kwam terecht bij Dick Mol en werd uiteindelijk aan het RMO geschonken. Dit soort organische vondsten uit de Noordzeebodem vertellen ons over het jager-verzamelaarsbestaan in dat uitgestrekte gebied, maar ook over het schaarse mesolithicum met zijn houtskool, hazelnootdoppen en vuursteen. Onderzoek naar de kaak in 2014 en 2016 leverde al informatie over het dieet van de Doggerlanders.

Enkele jaren geleden besloot het RMO, in samenwerking met Eveline Altena (LUMC), de kaak te bemonsteren voor ancient DNA. Dit bevestigde het vermoeden dat het een man betrof. In de toekomst kunnen we meer zeggen over bijvoorbeeld de populatie-

grootte en de haplogroep van de Doggerlanders. De kaak leverde onlangs nog iets verrassends op. Tijdens een studie in het Max Planck instituut in Jena kwam de DNA-data ervan bovendrijven tijdens een onderzoek naar de genetische ontwikkeling van Hepatitis B (geelzucht). In een studie van 137 individuen tussen 10.500 en 400 jaar geleden, bleek deze kaak de op twee na oudste drager van dit virus te zijn geweest. Interessant, zult u denken, of: vervelend, zo'n leverontsteking. Het onderzoek is echter meer dan anekdotisch. Dergelijke studies leggen vast hoe bepaalde varianten van het virus opkomen en verdwijnen, wanneer, met wie en mogelijk waarom. Zo verdwijnen de oude jager-verzamelaarvarianten met de komst van de eerste boeren (en lijkt er weinig vermenging) en verdwijnt de boerenvariant wederom bij de overgang naar de bronstijd. De kennis over de ontwikkeling van ziektes en populaties is van belang voor vandaag de dag én voor het verleden. De onderkaak die bijna 30 jaar geleden werd opgegraven, leverde zo veel kennis op.

Nederland in de Romeinse Tijd

Het onderzoek spitste zich toe op de limes en het villagegebied in Limburg. Op het gebied van de limes zijn houten objecten uit de verzameling Elberse met subsidie van de RCE gedetermineerd en digitaal gepubliceerd door Silke Lange (BIAX). Hierbij zijn houten voorwerpen uit de collecties Van Putten en Wtfewaall meegenomen, waaronder twintig schrijfplankjes. De interpretatie van alle met een RTI-dome gedigitaliseerde schrijfplankjes wordt in Engeland uitgevoerd binnen het ERC project LatinNow. Betrokkenheid bij opgravingen van het legerkamp in Valkenburg, nabij Katwijk, resulteerde in deelname aan een symposium en de publicatie van de eerste resultaten. Er werd samengewerkt met het NWO-project Constructing the Limes van de Universiteit Utrecht, waarvan enkele deelprojecten zich richten op de Leidse collectie.

Door Lourens van der Feijst (ADC) is onderzoek gedaan naar documentatie over en vondsten uit twintig villaterreinen die het RMO voor 1955 in Limburg opgroef. Dit project, mogelijk gemaakt door het Mondriaan Fonds, wordt uitgevoerd met het Limburgs Museum, het Thermenmuseum en de RCE en leidt tot een publicatie, een congres en een tentoonstelling over de villawereld in Limburg (2024).

Nederland Middeleeuwen

Centraal stond het project Het jaar 1000, dat deels in Rome werd uitgevoerd, met ronde tafels, materiaaltechnische analyses, onderzoek naar tiende/elfde-eeuwse handschriften in de Koninklijke Bibliotheek, de Universiteitsbibliotheek Leiden en de Vaticaanse bibliotheek, depotbezoeken, bruikleenaanvragen, input voor de vormgeving, en filmpjes, dit alles met assistent en stagiairs. Daarnaast ging aandacht uit naar publicaties, lezingen en persmomenten voor de tentoonstelling over 5000 jaar kralen. De muntschatten van Hagestein en Springendal werden verworven, onderzocht en gepresenteerd.

Klassieke wereld

Conservator Ruurd Halbertsma sprak op een congres in Trier over de Grote Camee van keizer Constantijn en in Wroclaw over het neo-classicisme en de neo-gotiek in de Lage Landen. Zijn werkzaamheden waren vooral gerelateerd aan de verwerving van de cameeëncollectie. De cameeën werden opgenomen in de vaste opstelling en in een tentoonstelling. Tevens werden artikelen en een publicatie geschreven naar aanleiding van de aankoop.

Egypte en Nubië

De naam van de collectie Egypte werd uitgebreid tot de collectie Egypte en Nubië, om recht te doen aan de voorwerpen uit het oud-Nubische gebied en de nauwe banden met het oude Egypte. In het najaar had de Leids-Turijnse opgraving in Sakkara als belangrijkste doel de verkenning van een anonieme graffombe, die in 2018 was ontdekt. Het hof werd blootgelegd en de ondergrondse kamers opgegraven. Het NWO-onderzoek naar de begraafplaats in Sakkara is afgerond met bijhorende monografieën en een bundel met artikelen. In de aanloop naar twee tentoonstellingen is onderzoek gedaan naar koningsbeelden, teksten van privépersonen uit het Nieuwe Rijk en naar de wijze waarop het oude Egypte wordt verbeeld in Afro-diasporische muziek. Met de TU Delft is een multispectraal onderzoek uitgevoerd op de stelen van Shetepibreanch en werd een 3D-model ontwikkeld van de tempel van Taffeh. Binnen het Vatican Coffin Project is gewerkt aan een publicatie over de productiemethodes van Egyptische lijkkasten en werd een symposium georganiseerd. De conservatoren zetten hun onderzoek voort naar de herkomst- en verzamelgeschiedenis van objecten. Voor de RCE en de Nederlandse politie onderzochten ze de herkomst van oud-Egyptische voorwerpen uit de kunsthandel en gingen daarover in gesprek met collega's van het Allard Pierson en het publiek. De uitwerking van de opgravingen in Shokan door vrijwilligers Lilliane Mann, Ben van den Bercken en Mary van den Hoorn is voortgezet.

Nabije Oosten

In het verlengde van de tentoonstelling Byblos verschenen artikelen, een boek en een nog te publiceren wetenschappelijke bundel. De basisregistraties van de collecties Den Hollander, Van Liere en Knook zijn afgerond. Er is onderzoek gedaan naar pigmenten op de Tridacna-schelp met de universiteiten van Leiden, Leuven en Gent. Het manuscript over de opgraving in Jebel Aruda (Syrië) is voltooid en naar de uitgever gestuurd.

Beurzen

Vanaf 2016 stellen het Koninklijk Nederlands Instituut Rome en het RMO jaarlijks een beurs van €3.000 ter beschikking aan archeologen of (kunst-)historici die recent zijn afgestudeerd. Dit stipendium stelt hen in de gelegenheid onderzoek te doen in het Koninklijke Nederlands Instituut te Rome (KNIR), bijvoorbeeld ter voorbereiding van een promotietraject of publicatie. De voorwaarde voor deze beurs is dat het onderzoek gerelateerd is aan de collectiegebieden. De beurs werd toegekend aan Jens Brinkers. Hij werkt aan een promotie over de culturele interactie tussen Rome en Magna Graecia. De beurs voor het Nederlands Instituut in Istanbul is stopgezet vanwege gebrek aan interesse.

Bijzonder hoogleraar Public Archaeology

Luc Amkreutz (1978), conservator collectie prehistorie, werd benoemd tot bijzonder hoogleraar Public Archaeology aan de Leidse Faculteit der Archeologie. De leerstoel is ingesteld om een brug te slaan tussen wetenschap en publiek en richt zich op de valorisatie van archeologische kennis en de betrokkenheid van groepen in de samenleving bij erfgoed. Dat is een positie waar het RMO zich thuis bij voelt. De aandacht van Amkreutz gaat uit naar vragen als: hoe vertalen we soms moeilijke verhalen naar een breder publiek en hoe tonen we aan dat het verre verleden relevant is voor de huidige samenleving? Steeds meer mensen lijken een deel van hun identiteit te ontleenen aan 'hun erfgoed' of missen die verbinding juist. Dat roept vragen op als: wie voelt zich eigenaar, wie identificeert zich waarmee en waarom? De leerstoel beoogt op het

snijvlak van deze thema's bij te dragen met onderzoek, onderwijs en activiteiten. Naast de werkzaamheden voor de Faculteit der Archeologie is er intensieve samenwerking met het stimuleringsprogramma Museums, Collections and Society van de Faculteiten Geesteswetenschappen en Archeologie.

De benoeming van Amkreutz bekrachtigt de samenwerking tussen het museum en de universiteit. Die band bestaat al ruim tweehonderd jaar en kreeg sinds Caspar Reuvers, de eerste directeur van het RMO en de eerste hoogleraar archeologie van de universiteit, vorm in professoraten en lectoraten, zoals dat van Jan Hendrik Holwerda, waarbij valorisatie van de Nederlandse archeologie een belangrijke rol speelde.

Amkreutz zegt over zijn aanstelling: "Het geeft energie om te mogen werken aan het aanhalen van de historische banden tussen beide instituten en onderzoek te doen naar en onderwijs te geven over de relevantie van archeologie voor iedereen. Het is bijzonder om, na (oud-)collega's Ruurd Halbertsma, Maarten Raven en Pieter ter Keurs, de volgende RMO-hoogleraar te zijn."

Lezingen

Lezingen ondersteunen de missie (het centrale podium van de Oudheid zijn) en dienen de samenwerking met universitaire instellingen. Het RMO biedt ruim baan aan academische partners, zodat het gebouw als wetenschappelijk centrum fungeert.

Lezingen	Doel	2019	2020	2021	2022
Medewerkers in RMO	40	72	20	32	51
Gastsprekers in RMO	40	114	59	69	138
Medewerkers buiten het RMO	40	63	32	53	82
Totaal	120	248	111	154	271

Vriendenvereniging

Datum	Spreker	Van	Titel	Fysiek bezoek	Digitaal bezoek
11/01	Eric Moormann	Radboud Universiteit	Domitianopolis - Rome als stad van Domitianus	-	1.532
08/02	Miguel John Versluys	Universiteit Leiden	Het Iseum Campense op de Campus Martius	20	961
08/03	Daniëlle Slootjes	UvA	De Flavische keizers en het volk van Rome	15	553
12/04	Olaf Kaper	Universiteit Leiden	Domitianus en de tempels van Egypte	35	973
10/05	Annemarieke Willemsen	RMO	Kralen van wereldklasse	20	441
14/06	Jasper de Bruin	RMO	Hazerswoude, ontbrekende schakel in de Limes?	75	543
13/09	Leo Verhart	Zelfstandig	Winnaars en verliezers	28	144
11/10	David Kertai	RMO	De dame van Byblos	29	300
08/11	Huub Pragt	Zelfstandig	Amon kampeert niet op het strand	43	558
13/12	Michel de Vreeze	Universiteit Durham,	Byblos in de vroege bronstijd	44	586
Totaal				309	6.591

Topstukkenlezingen

Datum	Spreker	Titel	Digitaal bezoek
06/02	Jasper de Bruin	Sarcofaag van Simpelveld	729
20/02	Annemarieke Willemsen	Fibula van Dorestad	1.123
06/03	Luc Amkreutz	Grafveld van Elsloo	831
27/03	Ruurd Halbertsma	Sarcofaag van Paus Marcellus	517
03/04	David Kertai	Een eenzame Assyrische koning	456
24/04	Daniel Soliman	Dodenboek van Qenna	674
11/09	Annemarieke Willemsen	Vikingschat van Westerklijf	460
25/09	Ruurd Halbertsma	Helm van Athena	514
16/10	Marein Meijer	Mummiekisten van Petisis	317
30/10	David Kertai	Een hypnotiserende priester	376
20/11	Jasper de Bruin	Terra sigillata	989
11/12	Lara Weiss	Kapel van Hatiaiy	986
Totaal			7.972

Leidse stellingen

De lezingenreeks Leidse Stellingen werd georganiseerd in samenwerking met de Leidse Faculteit der Archeologie in het kader van Leiden European City of Science 2022. Leidse (bijzonder) hoogleraren vertelden over hun drijfveren en hun werk, door middel van prikkelende stellingen en mooie verhalen.

Datum	Spreker	Titel	Fysiek bezoek	Digitaal bezoek
18/01	Miguel John Versluys	Kosmopolitisme is evolutionair gezien succesvoller dan monoculturalisme	-	410
15/02	Patrick Degryse	Glas was de motor van vroege handelsnetwerken	21	556
22/03	Ruurd Halbertsma	Keizerlijke propaganda is géén eenrichtingsverkeer	14	245
19/04	Wil Roebroeks	Landschapsmanagement, 125.000 jaar geleden?	20	285
17/05	Joanita Vroom	Het globalisme van de Middeleeuwen is nooit goed begrepen	37	343
21/06	Annelou van Gijn	Het dagelijks leven in de steentijd is minstens zo interessant als goud en paleizen	-	200
20/09	Olaf Kaper	De piramiden werden niet gebouwd met behulp van hellingen	138	546
18/10	Pieter ter Keurs	Individen en instituties halen hun identiteit uit voorwerpen	30	147
15/11	Jan Kolen	Het wonen (als bouwen) ontstond pas zeer laat	22	248
20/12	Luc Amkreutz	Ontwikkelingen uit onze vroege prehistorie zijn cruciaal om hedendaagse vraagstukken te begrijpen	27	312
Totaal			309	3.292

Boekpresentaties

	2019	2020	2021	2022
Aantal	22	6	5	13

Datum	Spreker	Van	Titel	Fysiek bezoek	Digitaal bezoek
19/01	Jona Lendering	Zelfstandig	Hannibal in de Alpen	-	526
08/03	Jona Lendering	Zelfstandig	De vergeten oorlog	45	145
09/03	Daniel Soliman / Miko Flohr e.a.	RMO / Universiteit Leiden	De huid van Cleopatra	58	221
10/05	Kees Nieuwenhuijsen	Zelfstandig	Robrecht de Fries	32	
08/06	Hugo Koning / Bert van den Berg	Universiteit Leiden	De mythen van Plato	37	
27/09	Lara Weiss	RMO	The Walking Dead at Saqqara	58	
05/10	Tom Buijtendorp	Zelfstandig	De Vergeten Stad	63	
16/11	Martin Hense / Jolanda Bos	Zelfstandig	Op het spoor van de grafrovers van Toetanchamon	56	
18/11	Theo de Feyter	Zelfstandig	Palmyra	70	
24/11	Henk 't Jong	Zelfstandig	Hoogtij van Holland	26	
29/11	Klaas Smelik	Zelfstandig	Dodenbrief - Uitgeverij Doornwater	20	
02/12	Gerrit Dusseldorp / Yannick Raczynski-Henk	Universiteit Leiden	De eerste mensen in de Lage Landen	70	
08/12	Kim Beerden / Timo Epping	Universiteit Leiden / RMO	Classical Controversies	16	
Totaal				551	892

Overige lezingen medewerkers

Datum	Spreker	Titel	Gelegenheid / organisatie
03/02	Tanja van der Zon	Inleiding: Domitianus	EmptyMeet
16/02	Ruurd Halbertsma	Keizer Domitianus	Probusclub Delft
20/04	Ruurd Halbertsma	Keizer Domitianus	Dispuut Alfa-Omega (Minerva)
11/05	Jasper de Bruin	Romeinen in Roomburg-Meerburg	Inwoners van Roomburg-Meerburg
12/05 *	Helbertijn Krudop	Conservation and analysis on some coffins	Vatican Coffin Project
13/05 *	Daniel Soliman	Yellow coffins in the RMO	Vatican Coffin Project
08/09	Jasper de Bruin	De Zuid-Hollandse limes en het RMO	Netwerktafel limes Zuid-Holland
27/11	David Kertai	Byblos: 's Werelds oudste havenstad	The Arts Society The Hague
16/12	Daniel Soliman	De Egyptische collectie	Bezoek Koptische jongeren
16/12	Annemarieke Willemsen	De schat van Springendal	Presentatie aanwinst RoMeO

* lezing ook gestreamd

Externe lezingen medewerkers

Datum	Medewerker	Titel	Organisatie en plaats
05/01 *	Lara Weiss	Das kulturelle Gedächtnis: auf dem Weg zu einer neuen Gedächtnissoziologie	Habilitationscolloquium, Universiteit Erfurt
20/01 *	Jasper de Bruin	Domitian and the Lower German Limes	Symposium Domitianus, Anchoring Innovation
21/01 *	Daniel Soliman	Claiming Alexandria's past: imaginaries of Cleopatra's identity and race	Universiteit Leiden en Centre d'Études Alexandrines
28/01 *	Daniel Soliman	Imaginaries of ancient Egypt in African diasporic art	StudioKhana, Cairo
29/01 *	Daniel Soliman	Dieren in de oud-Egyptische religie	Vereniging Vrienden van Satricum
07/02 *	Luc Amkreutz	Doggerland. Versunkene Welt im Nordsee	Haus für Poesie, Berlijn
15/02 *	Eliza Jacobi / Helbertijn Krudop	Digital couriering between the Netherlands and Japan	IADA symposium, Duitsland
17/02	Annemarieke Willemsen	De goudschat van Springendal	Rijksmuseum Twente
19/02 *	Annemarieke Willemsen	5000 years of beads	Tucson World Bead Symposion
08/03	Jasper de Bruin	Der Limes von Millingen am Rhein bis Katwijk	Rheinland-Archäologischen Park Xanten
18/03	Annemarieke Willemsen	De goudschat van Wieuwerd	Gemeente Sudwest Fryslan
19/03	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	AWN, afd. Flevoland
23/03 *	Vera van de Ven	Nieuwsgierig naar objecten	Uitgeverij Staal & Roeland
30/03	Ruurd Halbertsma	Roofkunst: enkele nuancerings rond een thema	Dispuut Sophia Aeterna, Leiden
31/03	Jasper de Bruin	De Cananefaten	Sociëteit De Witte, Den Haag
05/04	Ruurd Halbertsma	Roofkunst: geschiedenis van een roman	Past Rotarians Oegstgeest
06/04	Jasper de Bruin	Der Limes von Millingen am Rhein bis Katwijk	Rheinland-Landesmuseum Bonn
10/04	Annemarieke Willemsen	De vroege geschiedenis van de rammelaar	Joods Cultureel Kwartier, Amsterdam
20/04	Daniel Soliman	Egyptische oudheden rondom de wereld: verspreiding en teruggave	NKV Rosmalen; Studievereniging Sophia Aeterna Leiden
21/04	Annemarieke Willemsen	De muntschat van Hagestein	Stedelijk Museum Vianen
21/04 *	Daniel Soliman	Ancient Egypt in African-American Music	Charles H. Wright Museum, Detroit
21/04 *	Carlijn Oldenkotte	Digging Archaeology through Social Media	Trigger, Inspire, Act – social media marketing
13/05	Ruurd Halbertsma	The Gemma Constantiniana	Wetenschappelijke Bibliotheek Trier
16/05	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Geologische Vereniging Utrecht en 't Gooi

Datum	Medewerker	Titel	Organisatie en plaats
17/05 *	Lara Weiss	(Hoe) moeten we menselijke resten tentoonstellen?	Centraal Overleg Depots, Middelburg
19/05	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	KNGMG, Rotterdam
20/05	Ruurd Halbertsma	De Griekse vazen van Lucien Bonaparte	Historische Kring Leiden
21/05	Daniel Soliman	Grafbouw in Sakkara tijdens de regering van Ramses III	Stichting Friends of Saqqara,
31/05	Luc Amkreutz	Craft matters. Ancient glue... or what's new about you	Universiteit Leiden
02/06	Daniel Soliman	Archeologisch onderzoek in Egypte	ICLON Leiden
10/06	Eliza Jacobi	IJzergallusinkt: lezing en workshop	Openbare bibliotheek Brugge
13/06	Annemarieke Willemsen	Het jaar 1000	Holland-Tafel
20/06	Jasper de Bruin	De betekenis van Herwen-Hemeling	Provincie Gelderland, Zutphen
22/06*	Annemarieke Willemsen	Roman Dolls in Northern Europe	Universiteit Freiburg
24/06	Luc Amkreutz	De Lineaire Bandkeramiek en het RMO	Streekmuseum Elsloo
24/06	Eliza Jacobi	Conservation of a Sixth Century Coptic Codex	Sixth Papyrus Meeting, Leipzig
29/06	Annemarieke Willemsen	De goudschat van Springendal	Landgoed Oude Brunninck-huis
02/07	Raphaël Rijntjes	Het jaar 1000	Stichting Ontstaan van Holland, Den Haag
02/07	Lara Weiss	The Walking Dead at Saqqara	Universiteit München
07/07	Annemarieke Willemsen	Pilgrims, Badges, and Miracles of St Kunera at Rhenen	Medieval Congress, Leeds
23/08	Daniel Soliman	Reimaging ancient Egypt and Nubia	26th ICOM General Conference
24/08	Jasper de Bruin	De- and repopulation of the Dutch coastal area	LIMES Congress, Nijmegen
25/08	Lara Weiss	Leiden Report	CIPEG meeting, Praag
01/09	Luc Amkreutz	Maastricht, de prehistorie en zij die er zorg voor dragen	Centre Ceramique, Maastricht
08/09 *	Lara Weiss	Strategies of commemoration at New Kingdom Saqqara	Institute of Egyptology Praag
08/09	Luc Amkreutz	Doggerland. Versunkene Welt im Nordsee	Weltenmuseum Hannover
09/09	Daniel Soliman	Het oude Egypte	Koptische jongeren Amsterdam
16/09	Sasja van der Vaart-Verschoof	Ontwikkelingen in elite grafgebruik in de midden-ijzertijd	Metaaltijdendag, Assen
22/09	David Kertai	Assyrische koninginnen, harems en eunuchen: wat weten we?	Ex Oriente Lux, Enschede
24/09 *	Luc Amkreutz	Prehistorische reconstructies. Nut of noodzaak?	Universiteit Utrecht
25/09	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Nieuwe Waterweg festival

Datum	Medewerker	Titel	Organisatie en plaats
27/09	Lucas Petit	Bruiklenen in het RMO	Bijeenkomst depot-beheerders, Breda
30/09	Luc Amkreutz	Verplicht publieksbereik als drager van de archeologie?	Provincie Zuid-Holland, Den Haag
02/10	Annemarieke Willemsen	Middeleeuwse tuinen	Bibliotheek Alphen aan den Rijn
10/10	David Kertai	Assyrische koninginnen, harems en eunuchen: wat weten we?	Ex Oriente Lux, Leiden
12/10	Ruud Halbertsma	The Ideal National Museum: 'A ponderous and stately building'	Universiteit Wroclaw
17/10	Annemarieke Willemsen	Leren wanten en handschoenen, 1300-1700	Leersymposium Dordrecht
20/10	Sasja van der Vaart-Verschoof	How practice-based research changed our understanding of Early Iron Age elite graves	1st Dechélette conference, Saint-Germain-en-Laye
21/10	Sasja van der Vaart-Verschoof	An isotopic perspective on (elite) mobility in Iron Age	1st Dechélette conference, Saint-Germain-en-Laye
22/10	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Futureland, Rotterdam
22/10	Daniel Soliman	Korte mededeling uit het RMO	Vlaams-Nederlandse Egyptologendag, Leuven
27/10 *	David Kertai	Byblos: 's Werelds oudste havenstad	Ex Oriente Lux, Maastricht
28/10	David Kertai	Byblos: 's Werelds oudste havenstad	Ex Oriente Lux, Dordrecht
08/11 *	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	Drents Prehistorische Vereniging
08/11	Annemarieke Willemsen	Research and Exhibition on 'The Year 1000' and the Role of Rome	KNIR Rome
10/11	Ruud Halbertsma	Caspar Reuvs en de opgravingen van Arentsburg	Historische Vereniging Arentsburg
15/11	David Kertai	Assyrische koninginnen, harems en eunuchen: wat weten we?	Ex Oriente Lux, Haarlem
17/11	Luc Amkreutz	De verbeelding van het diepe verleden	Reuvsdagen, Breda
17/11	Luc Amkreutz	Kiezen of delen. 300.000 jaar prehistorie in 50 minuten	Reuvsdagen, Breda
17/11	Ruud Halbertsma	De cameeën van Derek Content	Rotary Club Leiden
21/11	Lara Weiss	Traversing Eternity betwixt Heaven and Earth	Max Weber Kolleg, Erfurt
07/12	David Kertai	Byblos: 's Werelds oudste havenstad	Ex Oriente Lux, Den Bosch
09/12 *	Lucas Petit	Ethical framework for acquisitions	Allard Pierson, Amsterdam
10/12	Luc Amkreutz	Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee	AWN Amsterdam

* (ook) online lezing

Gast sprekers in RMO

Datum	Spreker	Van	Titel	Gelegenheid / organisatie
25/01 *	Daniëlle Sloopjes	UvA	Grenzen in de antieke wereld tussen Oost en West	Zenobialezing
21/03 *	Rieneke Sonneveld	Universiteit Leiden	Wat staat daar in de marge?	Lezing Lorentz Centre
06/04 *	Willy Clarysse	KU Leuven	Een tweetalig archief uit Ptolemaeïsche mummiecartonnages	Papyrologielezing
18/05	Marc Van de Mierop	Columbia Universiteit	Schriften en Talen in het Oude Nabije Oosten	NINO / Ex Oriente Lux
19/05 *	Jürgen Zangenberg	Universiteit Leiden	Het negatieve beeld over Domitianus	Egerialezing
24/05	Shawkat Toorawa	Yale Universiteit	What (and Where) on Earth is Waqwaq?	Annual Arabic Language Lecture
25/05	Tamar Hodos	Universiteit Bristol	Ostrich Eggs as Luxury Items in the Ancient Mediterranean	Byvancklezing
21/09	Meerdere	Constructing the Limes Consortium	Stakeholder and partner meeting	Constructing the Limes Consortium
13/11	Wouter Pieter Schellart	Vrije Universiteit	Het ontstaan van de allergrootste gebergten: de Andes en de Himalaya	GEA kring Rijnland
02/12	Eleanor Robson	University College Londen	Access to knowledge in cuneiform culture	Veenhoflezing NINO
11/12	Youri Poslawski	Zelfstandig	Massa-extincties in de geologische geschiedenis	GEA kring Rijnland

* lezing ook gestreamd

Congressen en symposia

RMO/ Faculteit der Archeologie: Steentijddag (05/02)

Spreker	Verbonden aan	Titel
Nico Arts / Xavier van Dijk / Ruud Hemelaar	Gem. Heumen / RAAP / AWN	Een opgegraven Ahrensburg-site met Baltisch vuursteen in Asten
Dean Mepschen	RAAP	De Nederlandse hunebedden vanuit Deens perspectief
Dick Schlüter / Ben Klein Nagelvoort / Johan Kabout	Zelfstandig	Mander is meer dan Midden-Paleolithicum
Lucy Kubiak-Martens / Marjolein van der Linden	BIAX Consult	The Neolithic Human Diet Based on Coprolites from the Swifterbant Sites
Kelvin Wilson	Zelfstandig	Mode van gras, bast en bloemen: Kleding in het Europees neolithicum
Judith van der Leije / Axel Müller / Sebastiaan Knippenberg / Ivo van Wijk	Archol / ADC	Twee laat-mesolithische en vroeg-neolithische vindplaatsen binnen het tracé van de A15
Jos Bazelmans	RCE	De subfossiele bosresten van Leusden-Den Treek
Joep Orbons / Joris Brattinga	Saxion / ARCHOL	Consolidatie Vuursteenmijn Rijckholt-St.-Geertruid

NINO: Visual Representations of the Ancient Near East (14/05)

Julia Hamilton	Universiteit Leiden	Excavation photography in Egypt in the late 19th-early 20th century
Sary Zananiri	Universiteit Leiden	Frank Scholten: Constructing Biblical Modernity
Bart Wagemakers	Hogeschool Utrecht	The Significance of Informal Visual Records
Marina Gavryushkina	Universiteit Leiden	Exploring Digital 3D Workflows for Excavation Documentation at Chlorakas-Palloures, Cyprus
David Maroto	Zelfstandig	Writing, Death, and Posterity in a Contemporary Art Project

Spreker	Verbonden aan	Titel
Universiteit Leiden: Vocabularies of Tourism (02/06 en 03/06)		
Jasmin Daam / Sarah Irving / Sary Zananiri	Universiteiten Kassel, Staffordshire en Leiden	Archaeology and Tourism
Willy Jansen / Karène Sanchez Summerer	Radboud Universiteit, Universiteit Leiden	Dutch and the Middle East
Jacob Norris	Universiteit Sussex	The Lives and Deaths of Jubrail Dabdoub
Rachel Mairs / Sarah Irving / Micaela Sahhar / Sary Zananiri	Universiteit Reading, Staffordshire en Leiden	The Multilingual 'Holy Land'
Symposium: Antieke archieven in de Archival Turn Theory (07/06)		
Joëlle Kraaijeveld / Eden Dijkstra	Universiteit Leiden	De archieven van Babatha en Tebtunis
Katelijn Vadorpe	KU Leuven	De spannende wereld van Egyptes papyrusarchieven
Rebecca van Hove	Rijksuniversiteit Groningen	Het voorbeeld van orakels in het oude Griekenland
Universiteit Leiden: Onsterfelijke Cicero! (16/06)		
Rosa van Gool	Volkscrant	Cicero in tijden van oorlog. Van de Perzische Golf tot Kyiv
Piet Gerbrandy	UvA	Gigant, loser of mens? Veranderende visies op Cicero
Christoph Pieper / Leanne Jansen	Universiteit Leiden	Cicero's roem: eindeloos, maar wel terecht?
Stichting Het Historisch Gebruiksglas: Symposium (05/11)		
Piet Kleij	Gemeente Zaanstad e.o.	Glas uit de Wilhelminasluis in Zaandam
Mieke Tolboom	BAAC	Glazen kralen uit een crematiegraf 1200-1000 BCE
Mette Langbroek	Universiteit Leiden	5000 jaar kralen
Mienke Simon Thomas	Boijmans van Beuningen	De glascollectie van museum Boijmans van Beuningen
Henk Goldschmidt	Zelfstandig	Het werk van Jacob Sang, glassnijder in 18 ^e -eeuws Amsterdam
Anchoring Innovation: Anchoring the Invention of Writing in Ancient Societies – Dag 1 en 3 (15/12 en 17/12)		
Peter Bisschop	Universiteit Leiden	From Orality to Writing. The Palimpsest of the Purā as
Bernardo B. Petrella	Universiteit Oxford	The Resilience of Orality in Cuneiform and the Alphabet.
André Lardinois	Radboud Universiteit	When and Why Were Sappho's Songs First Being Read?
Nienke Vos	Vrije Universiteit	(Il)literacy in Early Christian Monasticism: Ambiguous Anchoring
Silvia Ferrara	Universiteit Bologna	Writing, in the Deep
Jan Houben	Ecole Pratique, Parijs	Veda and Avesta between Orality and Writing
RJ Barnes	Wabash College, Indiana	Writing Reimagined in Greco-Roman Magic
Rebecca van Hove	Rijksuniversiteit Groningen	Religion and Writing in the Invention of Archaic Greek Legislation

Publicaties

Boeken en artikelen	Doel per jaar	2019	2020	2021	2022
Wetenschappelijke publicaties	12	16	23	34	24
Publiekpublicaties artikelen	15	22	34	34	40
Publiekpublicaties columns/blogs	Niet gesteld	Niet gemeten	Niet gemeten	11	22
Boeken	3	5	5	5	8
Totaal	30	43	52	84	94

Alle publicaties zijn opgenomen in bijlage VI.

Boeken 2022

Uitgever	Auteur	Titel
RMO	A. Willemsen, M. Langbroek	5000 jaar kralen
RMO	R. Halbertsma, W. Weijland, B. van der Oord	Cameeën. Meesterwerken in miniatuur
Sidestone	Red. L. Amkreutz, S. van der Vaart-Verschoof	Doggerland. Lost World under the North Sea.
Sidestone	Red. T. Epping, K. Beerden	Classical Controversies. Reception of Graeco-Roman Antiquity in the 21st Century
Sidestone	D. Kertai, Jona Lendering	Byblos. 's Werelds oudste havenstad
De Gruyter	L. Weiss	The Walking Dead at Saqqara. Strategies of religious and social interaction in practice
PALMA 26	Red. K.C. Innemee	The Value of a Human Life. Ritual Killing and Human Sacrifice in Antiquity
PALMA 27	Red. L. Weiss, N. Staring, H. Twiston Davies	Perspectives on Lived Religion II. The Making of a Cultural Geography

Bij de publicaties wordt onderscheid gemaakt tussen populairwetenschappelijke en wetenschappelijke publicaties. Bij voorjaars- en zomertentoonstellingen geeft het museum doorgaans bescheiden publicaties uit. Bij winterexposities is Sidestone Press uitgever van toegankelijke catalogi, zoals Byblos: 's Werelds oudste havenstad. Sidestone is tevens uitgever van de PALMA-reeks (Papers on Archaeology of the Leiden Museum of Antiquities). Deze reeks presenteert onderzoek dat gerelateerd is aan de collectie, opgravingen en activiteiten als congressen. Met Sidestone, net als het RMO voorstander van open access, wordt gewerkt met printing on demand en digitale distributie. Dat zorgt evident voor een groter bereik, doordat de pdf's gratis beschikbaar zijn. Auteurs mogen hun artikelen tevens aanbieden via academia.edu. De publicaties zijn als boek te koop op de websites van Sidestone Press en het RMO, en in de museumwinkel. De Universiteitsbibliotheek gaf de publicatie *25 boeken die geschiedenis schreven* uit bij de gelijknamige tentoonstelling.

Foto: Alexander van de Bunt.

3. Algemeen Beheer

CODES	122
PERSONEEL	123
DUURZAAMHEID	125
VEILIGHEID EN GEBOUWENBEHEER	128
FINANCIËN EN BIJDAGEN VAN DERDEN	128

Diversiteit en inclusie

In 2021 is uitgebreid geschreven over de visie, de stand van zaken, en de mogelijkheden om aankomende jaren op deze thema's te verbeteren. Het beleid is een levend document: voortschrijdend inzicht krijgt direct een plek in het stuk. Dit gebeurt in overleg met een Werkgroep Diversiteit, Inclusie en Toegankelijkheid, bestaande uit zeven museumbrede vertegenwoordigers, onder wie de directeur. Elk kwartaal evalueert de werkgroep op basis van de actiepunten uit het beleid. Onder de noemer Mind Gym organiseert zij voor de medewerkers discussies over relevante onderwerpen zoals slavernij en inclusief taalgebruik. Op basis van deze uitwisselingen worden verbeterpunten aan het beleidsdocument toegevoegd.

In de programmering en de samenwerking met partners bieden de herkomstgebieden van de collecties mogelijkheden voor een rijke culturele uitwisseling, met name met landen uit de MENA-regio (Middle East and North Africa). Fototentoonstellingen over Jemen, street art in Caïro, en rotstekeningen in de Himalaya zijn de weerslag hiervan, evenals de expositie over Byblos. Op het gebied van groei van medewerkers met een migratieachtergrond zijn enkele zaken ondernomen. Bij twee vacatures is het bureau Colourful People ingeschakeld. Er kwam geen enkele respons van een mogelijke kandidaat. Bij de werving van publieksdienstmedewerkers zijn dertig studentenorganisaties aangeschreven waarvan verwacht werd dat zij leden met een niet-westerse achtergrond hebben. Er kwam geen enkele sollicitatie binnen.

Qua bezoekers differentieert het beleid tussen onderwijs en individueel bezoek. Voor het onderwijs zijn er aantoonbare resultaten geboekt in het bereiken van vmbo- en mbo-leerlingen. Voor een grotere diversiteit van individuele bezoekers gaat het RMO bij de expositie Kemet avondopenstellingen met gereduceerd tarief organiseren.

CODES

Een reflectie op de Fair Practice code is opgenomen in het jaarverslag 2019. Veel aspecten uit de code worden toegepast. Een enkele aanbeveling is niet relevant. Het belangrijkste aandachtspunt was diversiteit en inclusiviteit. Dit wordt hier toegelicht onder het kopje Diversiteit en inclusie. De reflectie op de Governance Code Cultuur is opgenomen in bijlage I.

Per 31/12	2019	2020	2021	2022
Vast/tijdelijk fte	48,0	50,5	51,2	52,1
Oproep fte	10,5	5,6	2,1	4,5
Totaal fte	58,5	56,1	53,3	56,6
Fulltime	17	18	18	21
Parttime	71	57	63	69
Totaal	88	75	81	90
Vertrokken	12	26	13	12
Nieuw	24	13	19	21
Vast	71	61	62	61
Tijdelijk	17	14	19	29
Stagiairs	16	12	17	21
Vrijwilligers	61	46	51	52
< 20 jaar	2	1	1	1
20-29 jaar	30	20	22	32
30-39 jaar	27	24	24	24
40-49 jaar	11	13	16	15
50-59 jaar	15	13	14	14
> 59 jaar	3	4	4	4
Schaal 1 t/m 5	44	33	38	43
Schaal 6 t/m 10	35	32	32	35
Schaal 11 >	9	10	11	12
Verzuim*	1,4%	2,5%	2,4%	5,2%
Waarvan kortlopend	0,7%	0,5%	0,5%	1,2%
Waarvan langlopend	0,7%	2,0%	1,9%	4,0%

* Het verzuimcijfer is exclusief zwangerschaps- en bevallingsverlof.

PERSONEEL

Bij de samenstelling is een evenwichtige opbouw qua geslacht en leeftijd het streven, met een groei in diversiteit. Twee medewerkers waren 12,5 jaar in dienst, te weten Menno Meijerink (medewerker publieksdienst) en Lucas Petit (hoofd collecties en onderzoek). Voor het organogram wordt verwezen naar bijlage VIII. De medewerkers van PAN maken hiervan geen onderdeel uit, omdat zij weliswaar via het RMO verloond worden, maar in dienst zijn van de Stichting ArcheoHotspots.

Het RMO wil interne sollicitaties bevorderen, hoewel dit de groei in diversiteit belemmert. Dit betreft sollicitaties van medewerkers met een vast of tijdelijk dienstverband, vrijwilligers of stagiairs. Om mobiliteit te realiseren wordt de oude functie van de kandidaat in eerste instantie tijdelijk opgevuld. Op deze wijze krijgt een interne sollicitant zes maanden een terugkeergarantie.

Vacatures	Ingevuld door	Intern of extern
Assistent-collectiebeheerder	Azab Mohamed	Extern
Assistent-restaurator papyrus	Alexia Melianou	Extern
Projectmedewerker Middeleeuwen	Pleun van Lieshout	Intern (stagiair)
Assistent-conservator Romeins Nederland	Lourens van der Feijst	Gedetacheerd door ADC
Medewerker beveiliging	René Balk	Intern (stagiair)
Medewerkers publieksdienst	8 oproepkrachten	2 intern (stagiair) en 6 extern
Restaurator metaal	Stefania Lorenzotti	Extern
Assistent-conservator Nederland prehistorie	Sasja van der Vaart-Verschoof	Extern (oud-collega)
Assistent-collectiebeheerder	Joris Geboers	Intern (publieksdienst)
Assistent-collectiebeheerder	Anne van der Veen	Intern (vrijwilliger)
Assistent-restaurator perkament	Godelieva van der Randen	Intern (stagiair)
Assistent-projectleider	Berber van der Oord	Intern (managementassistent)
Senior projectleider	Ivo van Wijk	Extern
Managementassistent	Lianne Imthorn	Intern (publieksdienst)
Medewerker beveiliging	Justin Maaskant	Extern (oud-collega)
Medewerker marketing en communicatie	Eveline Hammer	Extern

Vrijwilligers zijn essentieel. Zij zijn actief in de bibliotheek, het digitale archief, bij kinderactiviteiten, de tuin, als gastheer/gastvrouw bij tentoonstellingen en voor uitgifte van audiotours. Bij educatie wordt gewerkt met enkele vrijwilligers die via een re-integratietraject in de samenleving leren functioneren.

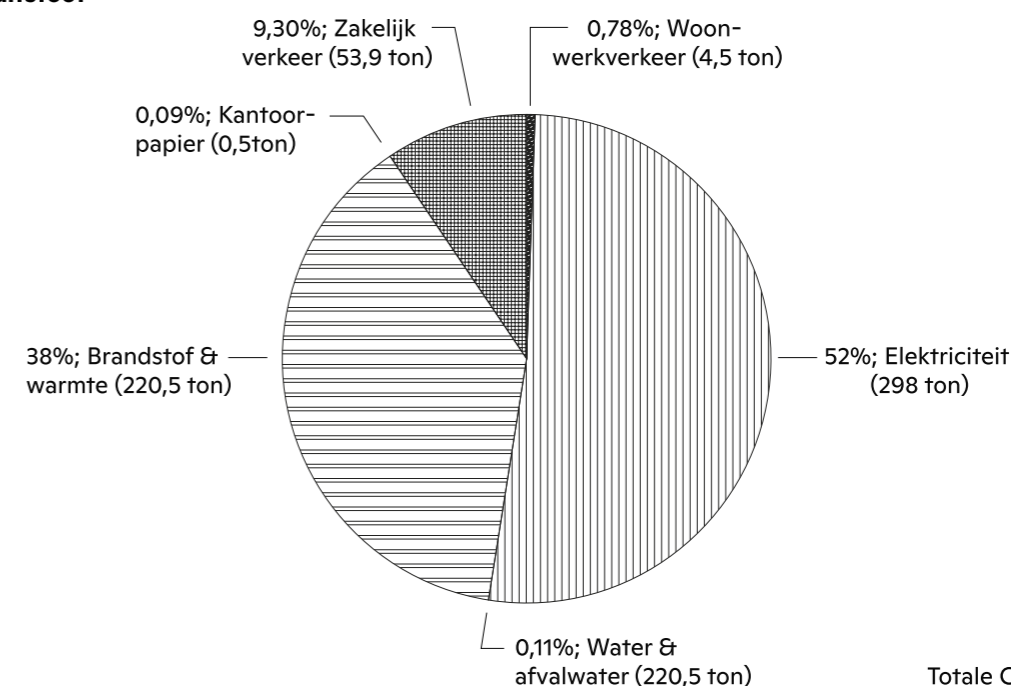
Met hulp van studenten wordt de collectiedocumentatie uitgebreid. Stagiairs werken aan eigen projecten of ondersteunen de museale activiteiten. Er zijn vier stageplaatsen voor

mbo-studenten bij de beveiliging en twintig voor studenten mbo, hbo en wo bij de conservatoren, publieksafdelingen, restauratie en collectiebeheer. Vrijwilligers ontvangen een reiskostenvergoeding en stagiairs een maandelijkse vergoeding. Er is een vrijwilligers- en stagebeleid. Er werden vier overleggen gevoerd tussen de ondernemingsraad en de directeur, in aanwezigheid van de P&O-adviseur. Dit geschiedde in een goede, open verstandhouding.

DUURZAAMHEID

Het museum onderschrijft de Sustainable Development Goals van de VN. Voor de praktische invulling van het voornemen om duurzaam te ondernemen is in 2021 gekozen om te certificeren volgens het Green Key Label. Voor 2022 en 2023 is aan het RMO het Green Key label Goud toegekend. Er is gestart met monitoren van de CO₂-uitstoot met de Milieubarometer volgens de eisen van de CO₂-prestatieladder. Hoewel de registratie van CO₂-uitstoot van tentoonstellingen nog ontbreekt, geeft dit een goede eerste indruk. De volledige CO₂-footprint is te vinden in bijlage IX.

CO₂-uitstoot

Totale CO₂-uitstoot: 578,2 ton

	kWh	Gas in m ³
2012	1.079.984	133.717
2013	1.054.340	168.406
2014	1.012.779	109.125
2015	959.029	121.062
2016	846.146	108.726
2017	765.278	125.286
2018	899.072	125.560
2019	893.482	116.100
2020	746.962	112.366
2021	800.585	106.717
2022	846.998	105.779

Het weer is sterk van invloed op het energieverbruik, omdat de klimaatinstallaties verantwoordelijk zijn voor driekwart daarvan. In een warm jaar wordt meer gekoeld en ontvochtigd, met als gevolg een hoger elektraverbruik. In een koud jaar wordt minder gekoeld en meer verwarmd, met als gevolg een hoger gasverbruik. Daarnaast heeft het aantal openingsuren invloed. Het lagere verbruik van 2020 en 2021 is te verklaren door de coronasluitingen in die jaren. Een vergelijking tussen 2022 en de jaren voor 2020 toont dat de algemene tendens daling is van zowel energie- als gasverbruik. Bijna alle verlichting, ook in de kantoren, is ledverlichting.

De stroom wordt opgewekt in Nederlandse of Europese wind- of zonne-energieprojecten, waarvan garanties van oorsprong zijn geregistreerd en afgeboekt in CertiQ. Een derde ervan is afkomstig van Nederlandse projecten. Omdat de elektriciteit collectief wordt ingekocht via het Rijksvastgoedbedrijf, kan het RMO dit niet direct verbeteren. Wel zijn de eerste stappen gezet naar installatie van zonnepanelen op de daken van het museum- en kantoorgebouw. Het gasverbruik wordt gecompenseerd door de aanschaf van Gold Standard Vrijwillige Emissie Rechten. De klimaatinstallaties worden doelmatig beheerd en onderhouden met een focus op het optimaliseren van de instellingen. Bij noodzakelijke vervangingen wordt gekozen voor significant duurzamere alternatieven. Zo zijn twee gasboilers vervangen door een elektrische boiler en zijn er fundatiepompen van 400V vervangen voor pompen van 230V, die alleen aanslaan bij 'flow' in plaats van 24 uur per dag draaien. Mogelijkheden voor isolatie van het gebouw zijn beperkt vanwege de monumentenstatus.

De stijging van het waterverbruik wordt veroorzaakt door meer openingsuren. Alle kranen werken met sensoren met een minimaal verbruik per handwasbeurt. De stortbakken van de toiletten gebruiken vijf liter per spoelbeurt.

Afvalscheiding en -verwerking is een belangrijk aandachtspunt. Glas, papier, restafval en chemisch afval worden gescheiden (en incidenteel grote hoeveelheden hout). Het RMO nam deel aan het project Van Verpakken naar Aanpakken, geïnitieerd door de Leidse gemeentelijke cultuurinstellingen. De verschillen tussen de deelnemers waren te groot om een gezamenlijke aanpak te laten slagen. Het RMO zet het proces naar betere afvalscheiding zelfstandig voort. De grootste uitdaging is het vinden van een oplossing die past binnen de beperkte ruimte en voldoet aan de veiligheidseisen van het museum.

Water in m3

2020	1.107
2021	1.780
2022	2.205

Afval in kg

	Afval in kg	Waarvan recyclebaar
2020	34.681	6,2 %
2021	35.866	9,5 %
2022	35.542	13,5 %

Schatting op basis van aantal ledigingen.

Woon-werkverkeer

De meeste medewerkers reizen naar het werk met het openbaar vervoer (volledig vergoed), met de fiets (RMO neemt deel aan het Fietsplan), of lopend.

Zakelijk verkeer

Vanwege de tentoonstelling Egypt - Land of Discoveries in Japan en daarna Korea zijn meerdere mondiale vliegvluchten gemaakt. Als een maatschappij dit aanbiedt, wordt de CO2-uitstoot van vliegvluchten regelmatig gecompenseerd bij de boeking. Dit gebeurt nog niet structureel en is niet opgenomen in het uitstootgetal. In het cijfer missen nog de substantiële transportbewegingen van objecten voor tentoonstellingen. Vooral bij tentoonstellingen met internationale bruiklenen is deze impact groot. Streven is dit in 2023 zo goed mogelijk bij te houden. Wel werkt het museum bij voorkeur met transporteurs die aandacht besteden aan duurzaamheid en worden transporten waar mogelijk gecombineerd. Vanaf september konden medewerkers beschikken over een elektrische bestelauto (Opel Vivaro-e) voor transport. Deze wordt voornamelijk gebruikt binnen Leiden.

Vervoer bezoekers

	2021	2022	Gemiddeld museum
Trein	34 %	41 %	24 %
Bus	9 %	6 %	5 %
Fiets	12 %	9 %	14 %
Te voet	28 %	19 %	20 %
Auto	36 %	44 %	45 %
Anders	0 %	2 %	1 %

De percentages tellen op tot meer dan 100%, omdat bezoekers meerdere opties konden aanvinken.

Het museum ligt op loopafstand van het station en is daarom goed bereikbaar met de trein. Op de website worden trein en bus genoemd als eerste opties.

Papier

Het papiergebruik per medewerker op kantoor is minder dan de helft in vergelijking met andere musea (kengetal Milieubarometer). Hieronder vallen werkbladen en hand-outs die worden geprint voor schoolprogramma's. Overig drukwerk wordt bij voorkeur geproduceerd bij een drukkerij die CO2-neutraal werkt. Al het gebruikte papier heeft het EU Ecolabel, zowel het printpapier als het toiletpapier en de handdoekjes.

Schoonmaak

De schoonmaak is Europees aanbesteed, waarbij duurzaamheid een belangrijk criterium was. CSU won de aanbesteding. Zij maken schoon op milieuverantwoorde wijze en leggen in hun bedrijfsvoering sterke nadruk op maatschappelijk verantwoord ondernemen.

MVO overig

Het museumcafé wordt gerund door een externe uitbater, die waar mogelijk voldoet aan de vraag van het RMO om duurzame producten te gebruiken (biologisch en/of met milieukeurmerk). Bij inkoop van kleding en verbruiksartikelen wordt de voorkeur gegeven aan een product met milieukeurmerk. Er worden geen wegwerpbekers gebruikt. In de binnentuin van het museum wordt geen gif gebruikt en er hangen een insectenhotel en nestkastjes, waar jonge koolmeesjes geboren werden.

VEILIGHEID EN GEBOUWEN-BEHEER

De beveiliging op het gebied van brandgevaar, inbraak en de veiligheid van personeel en bezoekers is in orde in het museum, in de kantoren en in de externe depots. Het RMO is goed toegankelijk voor rolstoelgebruikers en is beoordeeld door het Platform Gehandicapten Leiden. Het Nederlands Instituut voor Toegankelijkheid heeft geadviseerd over verdere verbetering van de toegankelijkheid. Voor het gebouw, op het Rapenburg, is een invalidenparkeerplaats. Bezoekers mogen rolstoelen lenen. Hulp- of geleidehonden zijn welkom.

Er is een nieuwe en volledige risicoanalyse gemaakt, waarbij eerdere analyses als uitgangspunt dienden. Hierbij kreeg frauderisico extra aandacht en zijn cyberrisico's en het risico van hoge inflatie verwerkt. Het risicomangementement is integraal opgenomen in de jaarrekening.

Sinds 2017 was het RMO onderdeel van een nieuw huisvestingsstelsel voor de Rijksmusea. Dit stelsel was een proef tot en met 2021. Hierbij had het RMO zeggenschap over de gebouwen en was het verantwoordelijk voor het beheer daarvan. Het RMO was een van zeven Rijksmusea die voor de duur van de proefperiode een dienstverleningsovereenkomst met het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) waren aangegaan. Deze overeenkomst bestond naast het huurcontract. In 2021 vond een evaluatie door OCW en het RVB plaats met als uitkomst dat het RVB vanaf 2023 geen dienstverlening meer aanbiedt, behalve aan verzamelgebouwen met meerdere instellingen, zoals het depot aan de Raamsteeg. Met ingang van 2023 wordt het beheer van het museum- en kantoorgebouw daarom uitgevoerd door ingenieursbureau Qualis.

FINANCIËN EN BIJDAGEN

Het RMO is financieel kerngezonder en scoort goed op alle aspecten die het Ministerie van OCW in zijn Quick-Scan in 2015 vastlegde.

Kengetallen	2021	2022
Liquiditeit	9,3	8,2
OCW-norm bij laag risico	>1,3	>1,3
Solvabiliteit	35,6%	29%
OCW-norm bij laag risico	>10%	>10%
Eigen inkomsten	38,6%	79,3%
OCW-norm	>19,5%	>19,5%

Balans	2021	2022
Activa		
Materiële vaste activa	909.291	1.128.530
Vorraden	100.880	90.663
Vorderingen	613.020	2.192.513
Liquide middelen	14.480.420	15.161.244
Totale vlottende activa	15.194.320	17.444.420
Totale activa	16.103.611	18.572.950
Passiva		
Algemene reserve	1.513.360	1.313.776
Bestemmingsreserve	2.514.509	3.013.672
Overige bestemmingsfondsen	1.707.537	1.065.170
Totaal eigen vermogen	5.735.406	5.392.618
Aankoopfonds	3.665.260	2.473.692
Huisvesting en installaties	4.419.007	5.718.564
Overige voorzieningen	64.332	77.550
Totale voorzieningen	4.483.339	5.796.115
Langlopende schulden	585.837	2.772.756
Kortlopende schulden	1.633.769	2.137.769
Totale passiva	16.103.611	18.572.950

Foto: Roy Beusker

VriendenLoterij

Het RMO ontving van de VriendenLoterij de jaarlijkse bijdrage van €200.000 en €354.303 uit het geormerkt werven. Er is €1.196.670 uit het bestemmingsfonds VriendenLoterij onttrokken: €55.000 voor Domitianus, €150.000 voor Byblos, €900.000 voor de aankoop van de cameeëncollectie en €91.670 voor de presentatie over de cameeën.

Het RMO ontving van de VriendenLoterij een extra schenking van €1.076.000 voor het project Onder Ons. Daarmee gaat het RMO met andere musea tien tentoonstellingen maken tussen 2023 en 2027, met als basis de Rijkscollectie. Het museum is de VriendenLoterij zeer erkentelijk voor het mogelijk maken van dit project.

Private fondsen en nalatenschappen

Het RMO is private donoren bijzonder erkentelijk voor alle bijdragen. Er was een groeiend animo voor het opzetten van fondsen op naam.

Elisabet Huss Fonds

Mevrouw Huss doneerde verscheidene bedragen, bedoeld voor aankoop van objecten, boeken en onderzoek. Aan dit fonds is €150.000 onttrokken voor de aankoop van de cameeën en €13.471,36 voor de aankoop van boeken. Mevrouw Huss is eind 2022 overleden en wij herdenken haar in dankbaarheid.

Van der Schans Fonds

In 2016 ontving het museum uit de erfenis van Marinus Willem van der Schans een bedrag van €100.000, bedoeld voor aankoop en restauratie van voorwerpen. Aan dit fonds is €50.000 onttrokken voor de aankoop van de cameeën.

Asklepios Fonds

In 2017 is een schenking ontvangen van €50.000 ten behoeve van de aankoop van Egyptische of Etruskische voorwerpen. De overleden schenker van dit fonds wenste anoniem te blijven. Alle middelen zijn onttrokken voor de aankoop van de cameeën.

Eega van Asklepios Fonds

De schenker van het Asklepios Fonds schonk, eveneens in 2017, een bedrag van €150.000 ten behoeve van de aankoop van Griekse en Etruskische voorwerpen. Hij droeg het fonds op aan zijn overleden echtgenote. Aan dit fonds is €50.000 onttrokken voor de aankoop van de cameeën.

Drs. W. Barreveld Fonds

Mevrouw Barreveld schonk in 2017 een bedrag van €10.000, bedoeld voor financiële ondersteuning van opgravingen, met een voorkeur voor steunverlening voor studentendeelname. Er is €5.724 aan dit fonds onttrokken voor studentendeelname aan de opgraving in Sakkara.

Dhr. en mevr. Postma-Bosch Fonds

Wijlen de heer en mevrouw Postma-Bosch creëerden dit fonds in 2017, bedoeld voor activiteiten op het gebied van prehistorische Noordzeearcheologie. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Dhr. en mevr. Knoop-Kompier Fonds

De heer en mevrouw Knoop-Kompier richtten in 2019 dit fonds op, bedoeld voor ondersteuning van antiek textiel in de breedste zin. Het betreft een periodieke schenking van €2.000 gedurende tien jaren. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Dhr. B.W.J. Niemeijer Fonds

Uit de nalatenschap van de heer Niemeijer werd een bedrag ontvangen voor internationale samenwerking in de breedste zin. Het volledige fonds (€23.112,95) is aangewend ten gunste van de tentoonstelling Byblos.

Dougga Fonds

Dit fonds voor educatie in brede zin betreft een periodieke schenking van €2.000 per jaar. De schenkers wensen anoniem te blijven. Het RMO ontving een aanvullende schenking van €5.000, bedoeld om via marketing en communicatie extra scholieren naar het museum te trekken. Hieraan is de storting met goed resultaat besteed.

Nico en Riekje Bijnsdorp Glas Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €4.000 per jaar gedurende vijf jaar en is bedoeld voor de aankoop, instandhouding en studie naar glas in de Oudheid. Aan dit fonds zijn geen onttrekkingen gedaan.

Sigrid van Roode Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €2.000 per jaar gedurende tien jaar en is bedoeld voor publicaties over archeologische sieraden. Het fonds stond garant voor de publicatie bij de tentoonstelling 5000 jaar kralen. Een onttrekking bleek door ruime verkoopcijfers en een tweede druk niet nodig.

Norma Kok Fonds

Dit fonds betreft een levenslange periodieke schenking van €4.000 per jaar en is bedoeld voor aankoop en restauratie van voorwerpen uit de Nederlandse archeologie. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Dhr. en mevr. Raven-Boissevain Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €10.000 per jaar gedurende vijf jaar en is bedoeld voor restauratie, met een lichte voorkeur voor Egyptische objecten. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Co Sloof Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €4.000 per jaar gedurende vijf jaar en is bedoeld voor aankoop, onderzoek, restauratie en presentatie van de Romeinse Oudheid. Aan dit fonds zijn geen onttrekkingen gedaan.

Baijens-Thöne Fonds

Dit fonds betreft een periodieke schenking van €4.000 per jaar gedurende vijf jaar en is bedoeld voor de Egyptische collectie in brede zin. Er zijn geen onttrekkingen gedaan.

Stijn en Maja Koster Fonds

Dit fonds betreft een schenking van €51.340 voor restauratie van papyri. Aan dit fonds zijn geen onttrekkingen gedaan.

Vrienden- vereniging RoMeO

De vriendenvereniging stelt zich ten doel mensen die geïnteresseerd zijn in archeologie en het museum nader tot elkaar te brengen.

Het bestuur staat onder voorzitterschap van Frits Naerebout. De vereniging gaf tweemaal het RMO Magazine uit, organiseerde tien hybride lezingen en verzorgde twaalf digitale nieuwsbrieven.

Op 4 juni werd alsnog gevierd dat de vereniging op 26 augustus 2021 vijftienvijf jaar bestond, met een gevarieerd aanbod aan lezingen en workshops. De vriendenvereniging ondersteunde ruimhartig de aankoop van een deel van de goudschat van Springendal.

Jaar	2019	2020	2021	2022
Leden	1.422	1.444	1.618	1.750

Foto: Yousef Al-Zou'bi.

Foto: Marlike van Aerde

BIJLAGEN

I	Governance Code Cultuur	140
II	Profielschets raad van toezicht	142
III	Inkomende bruiklenen	143
IV	Uitgaande bruiklenen	144
V	Langdurig uitstaande bruiklenen	146
VI	Publicaties	148
VII	Nevenfuncties	150
VIII	Organogram	151
IX	CO2-rapportage	152

Bijlage I: Governance Code Cultuur

De raad van toezicht en de directeur passen deze code toe sinds 2013. Soms wordt afgeweken van een deelprincipe. Aard en omvang van de organisatie of aanwezige kennis en ervaring leveren hiervoor de motieven. De raad agendeert de code jaarlijks en bekijkt of verbeteringen wenselijk zijn.

- De organisatie realiseert zijn maatschappelijke doelstelling door culturele waarde te creëren, over te dragen en/of te bewaren.
 - De medewerkers zijn bekend met de missie en doelstellingen en dragen hieraan bij. Uitgangspunt is dat alle uitingen passen bij de kernwaarden betrouwbaar, initiatiefrijk en gastvrij.
 - Duurzaamheid in materiaalgebruik, energie-besparing, gebruik van fair chain en milieuvriendelijke producten en hergebruik van materialen is het streven. De raad is verheugd dat het label Green Key goud voor 2022 en 2023 wederom is toegekend.
 - Er is een kostenbewuste strategie, strikte begrotingsprincipes en een lean organisatie in een open cultuur.
 - Bij medefinanciering door fondsen hanteert het RMO de stelregel, in afwijking van de code, dat bij een exploitatieoverschot de middelen niet gereserveerd worden voor het eigen vermogen. Het museum is van mening dat projectoverschotten terug horen te vloeien naar de betreffende fondsen, tenzij andersluidende afspraken zijn gemaakt.
 - Het diversiteitsbeleid is afgeleid van de Code Diversiteit & Inclusie. Er zijn concrete doelstellingen voor de komende vier jaar. Een werkgroep ziet driemaandelijks toe op de vorderingen.
 - Het RMO is erkend als culturele ANBI en heeft een CBF Erkenning.
- De organisatie past de principes van de Code toe, volgt de aanbevelingen op en kijkt hiervan alleen gemotiveerd af.
 - De stichting Rijksmuseum van Oudheden kent sinds de verzelfstandiging in 1995 een raad van toezicht-model. Op de ANBI-pagina op de website is het bestuursmodel toegelicht.
 - De raad stemde in met deze reflectie op de code, geschreven door de directeur, en evalueerde het functioneren van de code.
 - Dit jaarverslag en de jaarrekening worden op de website geplaatst, inclusief de reflectie op de code.
 - Het belonings- en vergoedingsbeleid voor de directeur en de toezichthouders is in de jaarrekening opgenomen.

3. Bestuurders en toezichthouders zijn onafhankelijk en handelen integer. Zij zijn alert op belangenverstremgeling, vermijden ongewenste belangenverstremgeling en gaan transparant en zorgvuldig om met tegenstrijdige belangen.

- Het RMO verstrekt aan raadsleden en de directeur geen leningen en zakelijke garanties.
 - De jaarrekening vermeldt de nevenfuncties van raadsleden.
 - Alle nevenfuncties van de directeur zijn in het jaarverslag opgenomen.
 - Voor het aangaan van nevenfuncties door de directeur wordt toestemming aan de raad gevraagd. Dit was niet aan de orde.
 - Voor het aangaan van nevenfuncties door raadsleden wordt geen toestemming aan de raad gevraagd. De raad acht deze aanbeveling in relatie tot het RMO niet opportuun.
 - De nevenfuncties van de directeur en de raadsleden zijn nagegaan. Dit leidde tot de conclusie dat er geen ongewenste of tegenstrijdige belangenverstremgeling is.
 - In de raad heeft geen voormalig RMO-directeur zitting. In de statuten is vastgelegd dat zulks twee jaar na het vertrek van de directeur mogelijk is. Dit is een afwijking van code. De raad volgt de aanbeveling voor een vierjaarstermijn op.
 - Er zijn door de directeur of de raad geen besluiten genomen waarbij sprake was van tegenstrijdig belang.
4. Bestuurders en toezichthouders zijn zich bewust van hun eigen rol en de onderlinge verdeling van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden.
- Er is een directiereglement.
 - De directeur overlegt wekelijks met de leden van het managementteam. Besluiten worden in de MT-notulen vastgelegd.
 - Majeure strategische MT-besluiten en beleidsbeslissingen worden voor accordering aan de raad voorgelegd.
 - De bezoldiging van de directeur is conform de Wet Normering Topinkomens. Hij heeft een contract voor onbepaalde tijd. Zijn bezoldiging wordt vermeld in de jaarrekening.
 - De raad beslist over benoeming, beoordeling, bezoldiging, schorsing en ontslag van de directeur.
 - De remuneratiecommissie besprak met de directeur zijn functioneren.
 - De directeur vraagt regelmatig individueel advies aan de raadsleden.
 - Toezichthouders worden geacht aanwezig te zijn bij openingen van tentoonstellingen.
 - Er is een raad van toezichtreglement, waarin de onderlinge portefeuillevreiding, de werkwijze, de omgang met de directeur en de handelwijze bij tegenstrijdige belangen zijn opgenomen.
 - De leden Versluys en Stolker hadden een overleg met de ondernemingsraad.
 - De leden Versluys en Stolker hadden een overleg met de visitatiecommissie.
 - De leden Hijmans van den Bergh en Van den Tweel vormen de auditcommissie. De auditcommissie kent een reglement. Met de commissie is de prognose 2022, de begroting 2022, de managementletter en de vacatiegeldenregeling besproken.
 - De leden Hijmans van den Berg en Stolker vormen de remuneratiecommissie.

5. Het bestuur is verantwoordelijk voor de algemene en dagelijkse leiding, het functioneren en de resultaten van de organisatie.

- De directeur handelt bij het vervullen van zijn taken vanuit het doel als stichting (het behouden, beheren en ontsluiten van een rijkscollectie) én vanuit de doelen die gesteld zijn om de maatschappelijke inbedding vorm te geven (centraal podium van de Oudheid, leer-omgeving, verleden en heden binden).
 - De directeur is verantwoordelijk voor de verhouding met subsidieverstrekkers, sponsors, particuliere schenkers en fondsen.
 - De directeur voerde met de leden van het managementteam het jaarlijkse monitorgesprek met een accountmanager van het ministerie van OCW.
 - Er is één bestuurder. In het managementteam zijn taken en verantwoordelijkheden verdeeld. Het hoofd financiën en bedrijfsvoering is volledig tekenbevoegd.
6. Het bestuur gaat zorgvuldig en verantwoord om met de mensen en de middelen van de organisatie.
- Nieuwe wet- en regelgeving wordt door het bestuur toegepast.
 - Het bestuur volgt voor de honorering het beloningsbeleid uit de cao en het AWWN-functiehuis.
 - Bij discussie over de inschaling wordt de functie gewogen. Dit is bij de inschaling van de restauratoren gebeurd.
 - De directeur legde het jaarplan 2023 ter goedkeuring aan de raad voor en lichtte de vorderingen en afwijkingen van het jaarplan 2022 in september toe.
 - De directeur legde de jaarbegroting 2023 ter goedkeuring aan de raad voor.
 - Er is een integriteitsbeleid met daarin afspraken over de ethische code van de ICOM, nevenwerkzaamheden, het melden van financiële belangen, een procedure ongewenst gedrag, declaratieregeling, klokkenluidersregeling, communicatie met pers, omgang met geschenken en giften en omgang met internet en sociale media. Er zijn geen meldingen ontvangen op het gebied van integriteit.
 - Er is een interne en een externe vertrouwens-persoon.
 - De beschrijving van het risicomanagement is geactualiseerd en opgenomen in de jaarrekening.
 - De Fair Practice Code wordt gevolgd.

7. De raad van toezicht voert zijn toezichthoudende, adviserende en werkgeversrol op een professionele en onafhankelijke wijze uit.

- De raad kent vaste onderwerpen die tot het toezicht behoren, zoals realisatie van doelstellingen, strategie, risicobeheer, huisvesting en financieel beleid. Onderwerpen op het gebied van personeelsbeleid, medezeggenschap, diversiteit, duurzaamheid en integriteitsbeleid komen indien actueel aan de orde.
 - De raad vergaderde zes maal, waarvan tweemaal digitaal. Er is geen frequente afwezigheid geconstateerd. Een vergadering was gewijd aan de financiering, de subsidieaanvraag en het juridische en ethische kader inzake het herkomstonderzoek naar de cameeëncollectie.
 - De raad ziet toe op de relatie met publieke en private partijen. Het contact met hen is een taak van de directeur. De raad kan betrokken worden.
 - Share Impact Accountants is in 2021 benoemd tot accountant voor vier jaar.
 - Het gesprek met de accountants over de managementletter, de reactie van het management hierop, het werkproces en de getrouwheid van de jaarrekening 2022 is op 24 maart 2023 gevoerd in een vergadering met de raad. De jaarrekening werd door het management vooraf besproken met de auditcommissie.
 - De directie stelde de beloning voor de accountant vast.
 - De directiesecretaresse droeg zorg voor ondersteuning voor de raad.
 - De voorzitter bereidde met de directeur de agenda voor, leidde de vergaderingen, zorgde voor zorgvuldige besluitvorming en zag toe op het functioneren van de raad.
 - De raad evalueerde zichzelf op basis van een vragenlijst en een gesprek en legde de uitkomst schriftelijk vast.
 - Een verslag van de raad maakt deel uit van dit jaarverslag en de jaarrekening.
8. De raad van toezicht is verantwoordelijk voor zijn samenstelling en waarborgt daarbij deskundigheid, diversiteit en onafhankelijkheid.
- De raad bestaat uit zes leden. Het statutaire minimum is vijf.
 - De zittingstermijn voor de leden is tweemaal vier jaar.
 - Er waren geen wijzigingen in de samenstelling.
 - Het rooster van aftreden is opgenomen in het jaarverslag, de jaarrekening en op de website.
 - Er is een profielschets voor de raad, die recht doet aan de toezichthoudende, adviserende en werkgeversrol en ingaat op de gevraagde deskundigheid, diversiteit en onafhankelijkheid. Deze is verkort opgenomen in bijlage II.
 - Ieder lid beschikt tenminste over twee competenties die in het profiel zijn opgenomen en draagt met eigen deskundigheid bij aan de kennis en expertise waarover de raad moet beschikken.
 - Het beleid inzake de vergoeding voor de toezichthouders is opgenomen in de jaarrekening.
 - De vergoeding is gebaseerd op een vacatiegeldregeling die toeziet op aanwezigheid bij vergaderingen van de raad en van deelcommissies.

Bijlage II: Verkorte profielschets raad van toezicht

Het RMO werkt voor het bepalen van de samenstelling van de raad met een profielschets. De raad levert een essentiële bijdrage aan de kwaliteitsborging en verwezenlijking van de doelstelling en de museale strategie. Om zich binnen deze context van zijn taken te kwijten, dienen de leden samen over de hieronder genoemde deskundigheden en kwaliteiten te beschikken. Op basis van onderstaand algemeen profiel stelt de raad individuele profielschetsen op voor (toekomstige) leden. In de praktijk kan het (tijdelijk) voorkomen dat niet alle profielkenmerken honderd procent worden gedekt. De raad evalueert de profielschetsen periodiek, maar in ieder geval bij het ontstaan van een vacature en bij herbenoeming.

De raad bestaat minimaal uit vijf leden en is evenwichtig samengesteld in termen van functies, verantwoordelijkheden en diversiteit (in vaardigheden, kennis, sociaal-demografische en geografische factoren, gender, etnische achtergrond en leiderschapskwaliteiten). De omvang is zodanig dat de raad effectief en verantwoord zijn taken kan vervullen en dat voor ieder lid de mogelijkheid bestaat vanuit zijn kwaliteiten daaraan bij te dragen. Competenties en functies worden, indien mogelijk, gecombineerd. De raad neemt zo nodig maatregelen indien de huidige omvang met betrekking tot zijn taken en verantwoordelijkheden te gering is en/of het algemene profiel structureel hiaten aangeeft. De raad wijst uit zijn midden een voorzitter, vicevoorzitter en penningmeester aan. Voor hen bestaan additionele profielschetsen.

De raad vervult zijn taak conform de wet, de statuten, de Governance Code Cultuur 2019, en overige regelgeving en gedragscodes die van toepassing zijn. Ter vermijding van (de schijn van) belangenverstrengeling, die niet strookt met de beginselen van good governance, worden bij de samenstelling van de raad enkele functionarissen uitgesloten, conform artikel 8.6 van de statuten.

Algemene competenties

In iedere profielschets wordt opgenomen:

- De bereidheid het RMO actief te promoten;
- Belangstelling voor of kennis van de Oudheid;
- Betrokkenheid bij het RMO en bij de uitvoering van zijn taken;
- Voldoende beschikbaarheid voor functievervulling.

Persoonlijke competenties

Elk raadslid beschikt over de onderstaande competenties:

- Bestuurlijke ervaring en/of analytisch vermogen;
- Oog voor het maatschappelijke speelveld en contact met voor het RMO relevante netwerken;
- Onafhankelijkheid;
- Zelfreflectie.

Professionele competenties

De leden beschikken elk over één of meer van onderstaande competenties:

- Oudheidkundige (taal en/of cultuur) of archeologische deskundigheid en/of affiniteit;
- Financiële deskundigheid;
- Notariële en/of juridische deskundigheid;
- Kennis over de cultuurhistorie van de landen van herkomst van de verzameling;
- Cultureel ondernemerschap;
- Kennis op het gebied van onderwijs en kennis-overdracht;
- Marketing- en communicatiedeskundigheid;
- Mecenaat/fondsenwerving kennis;
- Belangenbehartiging (advocacy).

Bijlage III: Inkomende bruiklenen

Reg.nr.	Bruikleengever	Locatie	Tentoonstelling	Aantal
2021/47-74	28 bruikleengevers (gemeld in jaarverslag 2021)	Divers	God op aarde: keizer Domitianus	205
2022/17-26	10 bruikleengevers (verlengd uit 2020)	Divers	Op zoek naar Toetanchamon	21
2022/01	Koninklijke Musea v Kunst en Gesch.	Brussel	Byblos	2
2022/02	British Museum	Londen	Byblos	12
2022/03	Bibliothèque nationale de France	Parijs	Byblos	12
2022/04	Musée du Louvre	Parijs	Byblos	18
2022/05	Vorderasiastisches Museum	Berlijn	Byblos	9
2022/06	Ägyptisches Museum	Berlijn	Byblos	1
2022/07	Römer und Pelizaeus Museum	Hildesheim	Byblos	6
2022/08	Museum August Kestner	Hannover	Byblos	1
2022/09	Pontifical Biblical Institute	Jeruzalem	Byblos	1
2022/10	American University Museum Beirut	Beiroet	Byblos	13
2022/11	National Museum Beirut	Beiroet	Byblos	291
2022/12	Directorate General of Antiquities	Beiroet	Byblos	112
2022/13	American University Herman Genz	Beiroet	Byblos	5
2022/14	Universitaire Bibliotheken Leiden	Leiden	Books that made History	32
2022/15	Nationale Numismatische Collectie, DNB	Amsterdam	Avontuur langs de Nijl	3
2022/16	Koen Zwanenburg	Roosendaal	Avontuur langs de Nijl	1
Totaal				735

Bijlage IV: Uitgaande bruiklenen

Reg.nr.	Instelling	Plaats	Tentoonstelling/Project	Aantal
2017/10	Haarlemmermeermuseum De Cruquius	Hoofddorp	Kolonisatie van Haarlemmermeer	5
2019/04	Koninklijk Zeeuwsch Genootschap	Middelburg	Vikingen op Walcheren	3
2019/12	Nationaal Museum van Wereldculturen	Leiden	What a genderful world	1
2020/01	The J. Paul Getty Museum	Los Angeles	Rubens: Picturing Antiquity	1
2020/11	Museum De Scheper	Eibergen	Grafheuvels	12
2021/02	Musée Royal de Mariemont	Mariemont	Le Mystère Mithra	1
2021/03	Musée du Louvre	Parijs	Paris-Athènes 1675-1919	2
2021/05	M Leuven	Leuven	Origins. Verbeelding van het Universum.	1
2021/06	Museum Catharijneconvent	Utrecht	Maria Magdalena	3
2021/09	Museum De Voorde	Zoetermeer	Spierballen, Stiletto's en Superhelden	1
2021/17	Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden	Leiden	Onderzoek	10
2021/18	LWL-Museum für Archaeologie	Herne	Stonehenge. Of people and Landscapes	2
2021/19	Museum het Valkhof	Nijmegen	On the move	5
2021/20	Haags Historisch Museum	Den Haag	Alexine Tinne, fotograaf	30
2021/26	Faculteit Archeologie Universiteit Leiden	Leiden	Onderzoek	69
2021/28	Stedelijk Museum De Lakenhal	Leiden	Misleiden	3
2022/01	Stadtbibliothek und Stadtarchiv Trier	Trier	The Fall of the Roman Empire	1
2022/03	Rheinisches Landesmuseum Trier	Trier	The Fall of the Roman Empire	2
2022/05	Limburgs Museum	Venlo	Romeinen langs de Rijn	336
2022/06	Antikenmuseum Basel und Sammlung Ludwig	Basel	Ave Caesar!	1
2022/07	Niedersächsisches Landesmuseum	Hannover	The Invention of Gods	14
2022/08	BOZAR	Brussel	Alexandria	7
2022/09	Kyushu National Museum	Fukuoka	Egypt - Land of Discoveries	260
2022/10	Hokkaido Museum of Modern Art	Sapporo	Egypt - Land of Discoveries	Incl.
2022/12	Seoul Calligraphy Museum, Seoul Arts Centre	Seoul	Egypt - Land of Discoveries	Incl.
2022/13	EULEN Group	Madrid	The daughters of the Nile	15
2022/14	Louvre-Lens	Lens	Champollion and Hieroglyphs	1
2022/16	Archeologische Werkgroep Leen de Keijzer	Houten	Kastelen, kruiken en kloostermoppen	6
2022/17	Palazzo Caffarelli	Rome	Domiziano. Imperatore e Dio sulla terra	9

Reg.nr.	Instelling	Plaats	Tentoonstelling/Project	Aantal
2022/19	TU Delft	Delft	Onderzoek	2
2022/20	Natuurmuseum Fryslân	Leeuwarden	Doggerland	91
2022/23	LWL-Museum für Naturkunde	Munster	Das Klima	3
2022/24	Rijksmuseum Twenthe	Enschede	Saksische schat van het Springendal	32
2022/26	Museum Het Prinsenhof	Delft	Amalia. Ambitie met Allure.	2
2022/28	Musée du Malgré-Tout	Treignes	Sacred Monsters	9
2022/29	Musée Royal de Mariemont	Mariemont	Égypte. Éternelle passion.	3
2022/32	Historiehuis van de Maasvallei	Elsloo	Bandkeramisch grafveld van Elsloo	57
2022/34	De Koperen Knop	Hardinxveld	Sporen in het Land	8
2022/35	Museum Boerhaave	Leiden	BrAImpower	3
2022/36	RAAP-Zuid	Weert	Expeditie Vuistbijl	1
2022/37	TU Delft	Delft	Onderzoek	1
2022/41	Museum Jan Cunen	Oss	Villa Curiossa	8
2022/42	Particulier	Swalmen	Onderzoek	63
Totaal				1.054

Bijlage V: Langdurig uitstaande bruiklenen

Instelling	Plaats	Aantal
Allard Pierson	Amsterdam	75
Archaeologisch Park Xanten	Xanten	4
Archeologie Museum Stein	Stein	38
Archeologisch Museum Haarlem	Haarlem	1
Archeon	Alphen aan de Rijn	31
De Casteelse Poort	Wageningen	6
Delfluent Services B.V.	Delft	3
Eicha Museum	Bergeijk	74
Erasmiaans Gymnasium	Rotterdam	10
Flipje en Tiel Museum	Tiel	16
Gemeente Amersfoort	Amersfoort	4
Gemeente Katwijk	Katwijk	23
Gemeente Sittard-Geleen	Grevenbicht	1
Historisch Museum Den Briel	Brielle	6
Katwijk's Museum	Katwijk	56
Kroondomein Het Loo	Apeldoorn	14
Limburgs Museum	Venlo	258
LVR-Römermuseum	Xanten	4
Maerlant Lyceum	Den Haag	1
Musée Royal de Mariemont	Mariemont	3
Museo Civico Archeologico di Bologna	Bologna	35
Museon	Den Haag	2
Museum Ceuclum	Cuijk	16
Museum de Dorpsdokter	Hilvarenbeek	6
Museum De Koperen Knop	Hardinxveld-Giessendam	11
Museum De Scheper	Eibergen	12
Museum Flehite	Amersfoort	4
Museum Het Pakhuis	Ermelo	10
Museum het Rembrandthuis	Amsterdam	15
Museum Het Valkhof	Nijmegen	45
Museum Kasteel Wijchen	Wijchen	83

Instelling	Plaats	Aantal
Museum Klok & Peel Asten	Asten	4
Museum Oud Lunteren	Lunteren	10
Museum Swaensteyn	Voorburg	76
Museum Tweestromenland	Beneden-Leeuwen	60
Museum van de Vrouw	Echt	1
Museum Ursulinenconvent	Eijsden	20
Museum Winterswijk	Winterswijk	5
Nationaal Hunebedden Informatiecentrum	Borger	23
Nationaal Militair Museum	Soest	1
Natuurcentrum De Maashorst	Slabroek	1
Nederlands Openluchtmuseum	Arnhem	63
Noordelijk Scheepvaartmuseum	Groningen	7
Oudheidkundig Streekmuseum Alphen	Alphen	5
Oudheidkundige Vereniging Salehem	Zelhem	6
Particulier	Wassenaar	1
Provincie Zuid-Holland	Alphen a/d Rijn	10
Stadsmuseum IJsselstein	IJsselstein	8
Stadsmuseum Rhenen	Rhenen	22
Stadsmuseum Steenwijk	Steenwijk	4
Stedelijk Gymnasium Leiden	Leiden	4
Stedelijk Museum Schiedam	Schiedam	1
Stedelijk Museum Vianen	Vianen	251
Stichting De Valkenburgse Toren	Valkenburg	74
Stichting Goereese Gemeenschap	Goedereede	15
Stichting het Limburgs Landschap	Arcen	3
Stichting Puttens Historisch Genootschap	Putten	23
Streekmuseum de Roode Tooren	Doesburg	1
The Metropolitan Museum of Art	New York	1
Thermenmuseum	Heerlen	16
Veluws Museum Nairac	Barneveld	18
Veluws Streekmuseum	Epe	5
Zeeuws Museum	Middelburg	2
Zoutmuseum	Delden	5
Totaal		1.613

Bijlage VI: Publicaties

L. Amkreutz

- Das älteste lächeln der Welt? Ein mesolithisches Figürchen von Willemstad, in: F. Klimscha en L. Wiggering. Die Erfindung der Götter. Steinzeit im Norden, p. 100-103.
- red. en hoofdstukken i.s.m. I.M. van Wijk. Elsloo-Koolweg REvisited. Science-based perspectives on the burials and grave goods of the Linear Bandkeramik burial ground of Elsloo-Koolweg. Nederlandse Archeologische Rapporten 76.
- i.s.m. I.M. van Wijk e.a. LBK burial practices in the Netherlands and the Rhineland.
- i.s.m. M. Niekus e.a. Beyond bycatch. The prehistoric archaeology of Doggerland, in: Staringia 17, p. 167-187.
- i.s.m. I.M. van Wijk. Graven uit respect. Een analyse van de oudste begraafplaats van Nederland, in: Archeologie in Nederland 6/2, p. 2-9.
- i.s.m. R.P. Evershed e.a. Dairying, diseases and the evolution of lactase persistence in Europe, in: Nature 608, p. 336-345.
- Oudheden Onderzoekt: Aan de kaak gesteld [column], in: Archeologie Magazine 1, p. 17.
- Oudheden Onderzoekt: Cherchez la femme [column], in: Archeologie Magazine 3, p. 17.
- i.s.m. meerdere auteurs. Meerdere hoofdstukken in: red. L. Heerma van Voss e.a. Nog meer Wereldgeschiedenis van Nederland.
- i.s.m. W.A. Out en W.A. Casparie. Spatial Analysis of Charcoal and Wood: The Case Study of the Late Neolithic Site of Hekelingen III, the Netherlands (2900-2500 BCE), in: Journal of Wetland Archaeology (online gepubliceerd).
- i.s.m. S. Arnoldussen e.a. A not so isolated fringe: Dutch later prehistoric (c. 2200 BCE-AD 0) bronze alloy net works from compositional analyses on metals and corrosion layers, in: Journal of Archaeological Science 46 (online gepubliceerd).
- i.s.m. Kommer Tanis. Zeldzame vondst van een opperarmbeen van een Europese wilde kat - *Felis silvestris silvestris* Schreber, 1777, op Maasvlakte 2, in: Cranium 39-2, p. 40-49.
- i.s.m. meerdere auteurs. Meerdere hoofdstukken in: red. L. Amkreutz en S. van der Vaart-Verschoof. Doggerland. Lost World under the North Sea.
- Aanwinst: Speerpunt Van de Krimpenerwaard naar Nieuw-Zeeland en terug. Een basal looped spearhead met een bewogen geschiedenis, in: RMO Magazine 54, p. 30-31.
- 78. Rasoirs, bronze. Catalogue entry in P. Cattelain, M. Gillard en E. Warmenbol. Monstres Sacrés. Êtres hybrides et fantastiques de la Préhistoire à l'Antiquité.

L. Amkreutz en S. van der Vaart-Verschoof

- red. Doggerland. Lost World under the North Sea.

J. de Bruin

- red. i.s.m. J.P. Bakx, J. van Horssen, en S. Jongma. Delven naar de Middeleeuwen. Studies aangeboden aan Epko J. Bult.
- Domitianus in Leiden [column], in: Archeologie Magazine 2, p. 9.
- i.s.m. W. Hessing en J. Noordervliet. Hazerswoude. Een ontbrekende schakel in de limes?, in: Archeologie in Nederland 6-1, p. 16-21.
- Hazerswoude: het RMO met de voeten in de klei, in: RMO Magazine 53, p. 16-19.
- i.s.m. J. Noordervliet en W. Hessing. Alphen aan den Rijn-Hazerswoude-Rijndijk, Westvaartpark, in: Archeologische Kroniek van Zuid-Holland 53, p. 6-9.
- red. i.s.m. C. Eger, M. Schmauder, en M. Zandstra. Niedergermanische Limes Top 100 Funde (ook Nederlands en Engels).
- Aanwinst: Speld van een Britse dame in Alphen aan den Rijn?, in: RMO Magazine 54, p. 28-29.
- De gesneuvelde zoon [column], in: Archeologie Magazine 5, p. 19.
- Uitgelicht. Klassieke spelletjes, in: Hermeneus 94, p. 30-31.
- De verzamelingen van Vechten, in: Archeologie in Nederland 6-4, p. 48-51.

T. Epping

- red. i.s.m. K. Beerden. Classical Controversies. Reception of Graeco-Roman Antiquity in the Twenty-First Century.

R. Halbertsma

- From Antiquarianism to Scholarship: Classical Archaeology in the Netherlands, 1600-1840, in: red. A. Kubala. Collecting Antiquities - From the Middle Ages to the End of the Nineteenth Century (Proceedings of the International Conference Held on March 25-26, 2021 at the Wrocław University Institute of Art History), p. 31-54.
- Caspar Jacob Christiaan Reuvers - De Laudibus Archaeologiae, Leiden 1818, in: red. K. van Ommen en G. Verhoeven. Boeken die geschiedenis schreven, p. 153-161.
- Een nieuwe keizer, in: Archeologie Magazine 1, p. 4-5.
- Cameeën. Meesterwerken in miniatuur, in: Archeologie Magazine 6, p. 48-50.

R. Halbertsma, W. Weijland en B. van der Oord

- Cameeën. Meesterwerken in miniatuur.

E. Jacobi en D. Sollman

- Onderzoek naar het dodenboek van Qenna, in: RMO Magazine 53, p. 12-13.

D. Kertal

- Luristan Shield [Things That Talk].
- Luristan Shield, in: red. A. Mouret en F. Sam-Sin. Misleiden: schatten van verwarring, p. 26-29.
- Een baksteen om niet vergeten te worden, in: RMO magazine 53, p.15.
- Assyria and Babylonia, in: Oxford Bibliographies Online in Architecture, Planning, and Preservation.
- The Architectural Inbetweenness of Assyrian Reliefs: On Cues and Settings of Architectural Decoration, in: red.

D. Nadali en F. Pinnock. Moving on from Ebla, I crossed the Euphrates: An Assyrian Day in Honour of Paolo Matthiae, p. 71-91.

- i.s.m. Jona Lendering. Byblos. 's Werelds oudste havenstad.
- Byblos. 's Werelds oudste havenstad, in: RMO Magazine 53, p. 4-13.
- Byblos. Een stad van verhalen, in: Archeologie Magazine 75-5, p. 30-34.
- Byblos. Die älteste Hafenstadt der Welt, in: Antike Welt 6, p. 46-52.

H. Krudop

- i.s.m. Rachelle Keller. Lesboek 'Restauratie roerend erfgoed documentatie'.

H. Pauts

- Twee Zweedse runenkalenders, in: RMO Magazine 53, p. 24-26.

D. Sollman

- Dieren in de oud-Egyptische religie, in: Satricum Nieuwsbrief 28.1, p. 3-7.
- Het gasmasker van Nefertiti, in: Archeologie Magazine 4, p. 20-21.
- Hoe de huidskleur van de oude Egyptenaren telkens van tint verandert, in: red. E. Huig, I.N.I. Kuin en M. Liebregts. De huid van Cleopatra. Etniciteit en diversiteit in oudheidstudies. Zenobiareeks 9, p. 49-74.
- Hoe zagen de Egyptenaren eruit? Hoe de huidskleur van de oude Egyptenaren telkens van tint verandert, in: Kleio 63.1, p. 26-30.
- Hoe de huidskleur van de oude Egyptenaren telkens van tint verandert, in: Historiek Online Geschiedenis-magazine, 10 maart.
- Les systèmes de marques (non textuelles) en Égypte ancienne. Vertaald door S. Polis, in: red. S. Polis, Guide des écritures de l'Égypte ancienne, p. 240-241.
- Lijkkistfragmenten uit Aboesir el-Meleq, in: Phoenix 67-3, p. 4-11.
- Ancient Egyptian pseudo-script [Things That Talk].
- Dummie de Mummie: An Egyptian Body as the Undead, Oriental Other, in: red. K. Beerden en T. Epping, Classical Controversies. Reception of Graeco-Roman Antiquity in the Twenty-First Century, p. 193-214.

D. Sollman en H. Kik

- The Show Must Go On: Remotely Monitoring the Installation of a Travelling Exhibition, in: CIPEG Journal 6, p. 2-9.

D. Sollman en L. Weiss

- Champollion, de Egyptologie en het RMO, in: RMO Magazine 54, p. 19-20.

J. van der Sterren

- Kleurrijke kralenverzamelaar Anne Tjibbes van der Meulen', in: M. Langbroek en A. Willemsen, 5000 jaar kralen, p. 83-85.
- Interview met Nico en Riekje Bijnsdorp, in: RMO Magazine 53, p. 27.

V. van de Ven

- Verboden te verzamelen. Erfgoeddilemma, in: Kleio 1, p. 14-15.

L. Weiss

- The Walking Dead at Saqqara. Strategies of religious and social interaction in practice.
- red. i.s.m. N. Staring en H. Twiston Davies. Perspectives on Lived Religion II: The Making of a Cultural Geography.
- Ägyptische Religion in der Alltagswelt: Ein praxistheoretischer Zugang, in: red. T.L. Kienlin en R. Bußmann. Sociality - Materiality - Practice. Cologne Contributions to Archaeology and Cultural Studies / Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, p. 203-224.
- Van wie is de Nijl, in: Archeologie Magazine 3, p. 50-55.
- Strategies of Commemoration under King Tutankhamun. The Dead Don't Bury Themselves, in: Ancient History 39, p. 10-13.
- i.s.m. M. Alfeld en D. Marsh. Oefening baart kunst. Met nieuwe methodes een oud-Egyptische plaat onderzoeken, in: RMO Magazine 53, p. 20-22.
- Erinnerungsstrategien im alten Ägypten zur Zeit des Königs Tutanchamun, in: red. T. Benkel, O. Dimbath, en M. Meitzler. Sterblichkeit und Erinnerung, Thanatologische Studien, p. 289-309.
- i.s.m. C. Greco. The Leiden-Turin Excavations at Saqqara, in: Heritage 5-4, p. 3188-3210.
- L. Weiss, 'Erinnerungsstrategien in Saqqara', Thots 29, p. 32-39.

L. Weiss en M. Meljer

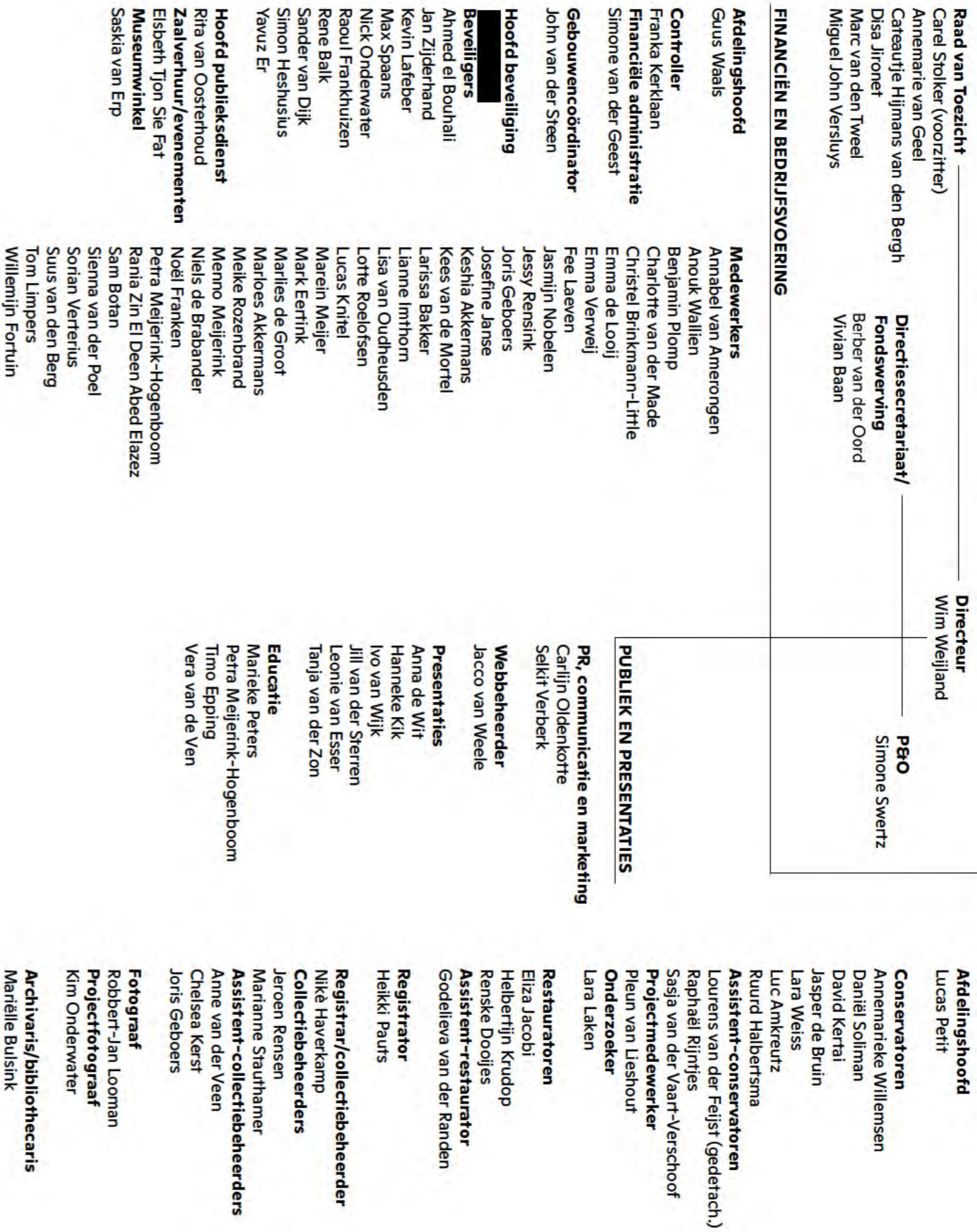
- i.s.m. M. Alfeld en D. Marsh. Revisualisering van de polychrome schetsen op de 'Oefenplaat van een beeldhouwersleerling'. Multispectraal onderzoek naar afkomst en functie van een mysterieus object, in: Ta-Mery 15, p. 20-35.

A. Willemsen

- The Leather and Textile for the Frame: From David Williams' Purse Bars to Excavated, Preserved and Depicted Medieval Purses, in: red. D. Boughton & K. Hawkins. Back in the bag. Essays exploring artefacts in honour of David Wynn Williams, p. 111-119.
- i.s.m. M. Langbroek. 5000 jaar kralen.
- 5000 jaar kralen, in: Archeologie Magazine 1, p. 34-37.
- Aaneengeregen verhalen: De Holwerdzaal vol kralen, in: RMO magazine 53, p. 4-8.
- Een fluitende nar, in: red. R. van Oosten, A. Verhoeven, S. Ostkamp & M. Klomp. In kannen en kruiken: Studies over Middeleeuws en post-Middeleeuws aardewerk en glas aangeboden aan Hemmy Clevis, p. 57-60.
- Schijffibula-stempeling [column], Archeologie Magazine 3, p. 9.
- Eine Puppe vom Rand des Imperiums (ook Nederlands en Engels), in: red. J. de Bruin, C. Eger, M. Schmauder en M. Zandstra, Niedergermanische Limes Top 100 Funde (ook Nederlands en Engels), p. 40-41.
- i.s.m. F. van Doesburg. Een lichtgewicht griffioen, Byzantijnse en islamitische glazen muntgewichten, in: RMO Magazine 54, p. 14-16.
- Aanwinst: De muntschat van Hagestein, in: RMO Magazine 54, p. 26.
- Poppen voor Venus, in: Hermeneus 94-4, p. 38-45.
- Middeleeuwse camee [column], in: Archeologie Magazine 6, p. 17.
- i.s.m. L. Megens en F. Preiß. Karolingisches Glas aus Dorestad: Funde und Analysen, in: red. M. Dodt, S. Messal, B.S. Majchczak en A. Kronz. Glas als Fernhandelsprodukt im frühen Mittelalter - Köln und der europäische Norden, p. 51-64.

Bijlage VIII: Organogram per 31/12

COLLECTIES EN ONDERZOEK

Bijlage VII: Nevenfuncties per 31/12

Luc Amkreutz

- Lid werkgroep Steentijd Noordzee
- Partner in NWO-project Resurfacing Doggerland
- Partner in NWO-project Naturalis LegaSea
- Partner i.s.m. Archol BV. in RCE-project Elsloo Revisited
- Lid adviesraad PAN (Portable Antiquities of the Netherlands)
- Voorzitter Stichting Archeologie / organisatie Steentijdtag
- Deelnemer Groot Reuvensoverleg
- Bijzonder hoogleraar Public Archaeology Universiteit Leiden
- Wetenschappelijke begeleidingscommissie opgraving Angeren

Jasper de Bruin

- Lid Adviescommissie NWO-project Constructing the Limes

Renske Dooijes

- Gastmedewerker Naturalis Biodiversity Center
- Lid examencommissie en lid klankbordgroep van de post-masterfase APP, Conservering en Restauratie van Cultureel Erfgoed, UvA

Ruurd Halbertsma

- Fellow Society of Antiquaries of London
- Gastmedewerker LUCAS, Universiteit Leiden
- Referent Ministero dell' Istruzione, dell'Università e della Ricerca, Rome
- Referent European Research Council (ERC), Brussel
- Lid studiegroep Lasimos, Universiteiten Pisa en Parijs
- Regent Bethlehemhof, Leiden
- Penningmeester Vereniging van Hoogleraren (ProParte), Universiteit Leiden

Nikè Haverkamp

- Freelance restaurator / eigenaar Restauratie Atelier Haverkamp
- Assistent-coördinator ICOM-CC Glass & Ceramics Working Group

Petra Hoogenboom

- Promovenda Universiteit Leiden
- Commissielid organisatie Demotic Summerschool 2023
- Lid papyrologie+ groep Universiteit Leiden

Ellza Jacobi

- Peer reviewer Journal of Paper Conservation

David Kertal

- Lid organisatiecommissie 69th Rencontre Assyriologique Internationale 2023

Hanneke Kik

- Secretaris ICOM International Committee for Exhibitions and Exchange

Helbertijn Krudop

- Lid examencommissie en gastdocent masteropleiding conservering en restauratie, UvA
- Lid bestuur Stichting Ebenist: platform voor meubel- en houtrestauratie

Rita van Oosterhoud

- Secretaris vriendenvereniging RoMeO

Lucas Pettit

- Lid Ethische Codecommissie voor Musea
- Bestuurslid Leiden Global
- Bestuurslid vriendenvereniging RoMeO
- Hoofddirecteur RMO Magazine
- Werkgroep herziening LAMO

Daniel Sollman

- Lid raad van toezicht Stichting Huis van Horus
- Lid onderzoeksgroep Tomb Construction in the New Kingdom, Kopenhagen
- Lid organisatiecomité ICE XIII, 2023
- Redactielid Things That Thalk
- Commissielid Zenobiabeurs, Stichting Zenobia
- Peer reviewer CIPEG Journal

Selkit Verberk

- Bestuurslid en redactielid Vereniging Vrienden van Satricum

Wim Weijland

- Lid bestuur en lid auditcommissie Stichting Bontius
- Lid externe adviesraad LUCAS

Lara Welss

- Lid wetenschappelijke adviesraad Stichting Friends of Saqqara
- Co-Fielddirector Leiden/Turijn opgraving in Sakkara
- Penningmeester CIPEG (board member)
- Lid wetenschappelijke adviesraad ICE XIII, 2023

Annemarieke Willemsen

- Lid Onderzoeksschool Mediëvistiek
- Museum Fellow KNIR
- Fellow of the Society of Antiquaries (UK)
- Continental Representative Finds Research Group (UK)
- Lid programme committee International Medieval Congress, Leeds
- Lid International Advisory Board Jaarboek voor Munt- en Penningkunde

Anna de Wit

- Raad van Advies 1646 – Experimental Art Space

Bijlage IX: CO2-rapport

	Verbruik	Eenheid	Ton CO2
Aardgas voor verwarming	105.779	m3	220,5
Elektriciteit			298,0
Ingekochte elektriciteit	846.998	kWh	443,0
Waarvan groene stroom uit windkracht	277.199	kWh	-145,0
Koudemiddel			
Koudemiddel - R407c	0	kg	0,0
Koudemiddel - R410a	0	kg	0,0
Drinkwater	2.205	m3	0,7
Zakelijk verkeer			53,9
Gedeclareerde km privé auto's	15.095	km	2,9
Trein	24.206	personenkm	0,0
Trein internationaal	10.453	personenkm	0,3
Bus+tram+metro	260	personenkm	0,0
Vliegtuig regionaal (<700 km)	11.496	personenkm	2,7
Vliegtuig Europa (700-2500 km)	4.742	personenkm	0,8
Vliegtuig mondiaal (>2500 km)	299.738	personenkm	47,1
Bestelwagen in km *	715	km	0,077
Woon-werkverkeer **			4,5
Openbaar vervoer mix	102.935	personenkm	1,5
Fiets en lopen	7.004	km	0,0
Personenwagen in km	14.811	km	2,9
Personenwagen elektrisch (marktmix stroom)	1.469	km	0,1
Taxi	0	km	0,0
Papier met milieukeurmerk	90.041	vel A4 (80 gr.)	0,5
Totaal ***			578,2

* CO2-uitstoot gebaseerd op verbruik Opel Vivaro-e volgens WLTP normering (206 Wh/km).

** De CO2-impact van woon-werkverkeer is gebaseerd op gedeclareerde reiskosten van medewerkers die op meer dan 10 kilometer van het museum wonen. Woon-werkverkeer van minder dan 10 kilometer wordt niet vergoed.

*** Conform de Milieubarometer wordt afval niet meegerekend in de CO2-footprint, omdat de CO2-impact van de afvalfase niet los gezien kan worden van de grondstoffen waaruit het afval is ontstaan.

Colofon

Foto's: RMO (Robbert Jan Looman, Carlijn Oldenkotte), Mike Bink, Arie de Leeuw, Ilona Hartensveld, Rob Overmeer, Martijn Nugteren, tenzij anders vermeld.

Foto's cameeën: © Derek Content/RMO, fotograaf G. Salcedo

Teksten: Medewerkers RMO

Samenstelling / Eindredactie:
Berber van der Oord en Wim Weijland

Vormgeving: Esther de Vries
(huisstijl van Studio Dumbar)

Digitale print: Lenoir Schuring

Binding: Agia

© Rijksmuseum van Oudheden 2023
www.rmo.nl

Afbeeldingen voor- en achterzijde
Cameeën uit de Content Family Collection.
Van links naar rechts, van boven naar
onder, nummers: 81, 73, 67, 316; 141, 281;
74, 416, 10, 248; 339, 254A, 349, 88.

